

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným
snížením její věkové hranice**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
JUDr. Josef Drábek

Vypracoval:
Bc. Vratislav Číhal

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným snížením její věkové hranice“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 30. 3. 2010

.....
Bc. Vratislav Číhal

Poděkování

Děkuji panu JUDr. Josefu Drábkovi za cenné rady, které mi po celou dobu při zpracovávání mé diplomové práce poskytoval a rovněž za jeho čas a trpělivost.

Také chci poděkovat své manželce Dagmar Číhalové za morální podporu, které se mi po celou dobu studia na vysoké škole od ní dostávalo, čehož si nesmírně vážím.

Vratislav Číhal

OBSAH

Úvod	6
1. Trestněprávní otázky kriminality mládeže	10
1.1 Výklad podstatných pojmů	10
1.2 Specifické znaky trestné činnosti dětí a mladistvých	12
1.3 Vývoj trestněprávní odpovědnosti mládeže na území ČR	13
1.4 Současný legislativní stav a jeho filozofie ve vztahu k trestné činnosti mládeže	14
1.5 Zákon č. 218/2003 Sb. a jeho společenské důsledky	17
2. Obecné faktory ovlivňující kriminalitu	22
2.1 Dědičnost a psychický vývoj	24
2.2 Vrozené dispozice	26
2.3 Příslušnost k pohlaví	28
2.4 Osobnost	30
2.5 Rodina a náhradní rodinná výchova	32
2.6 Školské faktory	38
2.7 Vrstevnické skupiny	40
2.8 Etnický původ	42
2.9 Socializace v širších souvislostech	44
3. Specifické faktory ovlivňující kriminalitu	48
3.1 Sociální patologie a sociální deviace	48
3.2 Problematika závislostního chování	50
4. Struktura kriminality mladistvých a nezletilých	55
4.1 Nejčastěji páchané trestné činy dětmi a mladistvými	55
4.2 Statistiky trestné činnosti a jejich výpovědní hodnota	56
4.3 Vývoj kriminality dětí a mládeže v České republice	58

5.	Predikce a prevence kriminálního chování	60
5.1	Predikce kriminality	60
5.2	Prevence kriminality	62
5.3	Konkrétní oblasti preventivních činností	65
6.	Empirická část	68
6.1	Projekt průzkumu	68
6.2	Metoda průzkumného šetření a jeho cíle	69
6.3	Soubor respondentů	70
6.4	Stanovení hypotéz	72
6.5	Realizace průzkumu	73
6.6	Analýza získaných dat	74
6.7	Zhodnocení průzkumu a vymezených hypotéz	80
	Závěr	88
	Resumé	93
	Anotace	95
	Seznam použité literatury	97
	Odkazový a poznámkový aparát	101
	Seznam příloh	110

Úvod

Kriminalita je společenský fenomén, s jehož aspekty se lidská civilizace potýká téměř od nepaměti a její zrod a vývoj můžeme spojovat s genezí a vývojem lidského společenství. Zejména v posledních desetiletích se však kriminalita stala v řadě rozvinutých států masovým sociálním jevem, který má své příčiny a také souvislosti. Bývá koncentrována zejména ve velkých městech a průmyslových aglomeracích a vyskytuje se hlavně tam, kde je shromážděno velké množství anonymních a migrujících lidí. Jedním z typických znaků je zvyšující se brutalita a bezohlednost pachatelů při páchání trestné činnosti. Čím dál častější je trestná činnost související s drogami a jinými závislostmi a rovněž násilná kriminalita s rasistickým a xenofobním podtextem.

Kriminalita se jistým způsobem dotýká celé populace a téměř všech věkových skupin, ať už více či méně. Na jedné straně se týká jedinců, kteří jsou obětí tohoto jevu, na druhé straně stojí druhá skupina, totiž pachatelé trestné činnosti. Nezanedbatelný podíl na páchané kriminalitě je tvořen dětmi a mladistvými. Tento jev má, zejména v posledních desetiletích, vzrůstající charakter, a proto budí nejen u odborné, ale i laické veřejnosti čím dál větší pozornost a jisté znepokojení. Problematika juvenilních pachatelů trestné činnosti je již dlouhodobě studována, avšak do současné doby přetrvává ještě celá řada nezodpovězených otázek a protichůdných názorů či teorií. Jednou z takových oblastí je například otázka přístupu a zacházení s mladistvými delikventy.

Vzhledem k tomu, že již téměř 10 let pracuji u Policie České republiky v aktivní službě a často přímo v terénu a nezdědka se setkávám i s dětskými a mladistvými pachateli trestné činnosti, je mi tato problematika profesně velmi blízká. A to byl také jeden z hlavních důvodů, proč jsem do této oblasti zaměřil svou pozornost v souvislosti s tématem své diplomové práce. Problematika práce tedy bude zaměřena na specifika trestné činnosti dětí a mladistvých, tj. věkové kategorie do 18 let věku. Dalším důvodem, proč jsem se rozhodl zabývat se tímto společenským problémem, je i to, že se jedná aktuálně o velmi diskutované téma, zejména v souvislosti se zamýšlenou změnou věkové hranice odpovědnosti mládeže za spáchané protiprávní činy (ze současných 15 let na navrhovaných 14 let), což se odráží i do koncipování nového trestního zákoníku, jehož účinnost se vztahuje k datu 1. 1. 2010. V neposlední řadě bylo

rozhodující i to, že delikventní chování lidské populace, zvláště pak dětí a mládeže, je již dlouhodobě velmi důležitým a vážným tématem sociální pedagogiky, ať již ve smyslu prevence či výchovného působení na takto postižené jedince, ve snaze zajistit jeho resocializaci a dosáhnout plnohodnotného zařazení do fungující společnosti.

V první části diplomové práce, která bude ryze teoretická, se zaměřím zejména na popis všech nejdůležitějších faktorů, které mají vliv na páchání trestné činnosti dětí a mladistvých. Půjde zejména o vymezení příčin a okolností delikventního chování této věkové skupiny a rovněž faktorů, které se na tomto jevu spolupodílejí. Z důvodu nutnosti určitého kontextuálního propojení a pochopení vymezeného problému budou nastíněny i některé sociologické a kriminologické teorie, které se těmito tématy zabývají. Cílem práce bude také zabývat se některými otázkami, které se týkají současného vnímání kriminality dětmi a mladistvými, zejména, zda a nakolik se v této problematice orientují.

Tento aspekt se zásadním způsobem promítne i do praktické – průzkumné části diplomové práce, která bude zaměřena na zmapování míry znalostí a názorů mládeže ve věkovém rozmezí mezi 11 a 16 lety, týkajících se věkové hranice počátku trestní odpovědnosti, schopnosti rozlišit protiprávní jednání od jednání, které není aktuálně zakázáno trestním či přestupkovým zákonem, nebo také posouzení, zda zamýšlené snížení věkové hranice trestní odpovědnosti přinese nějaký příznivý efekt, ať již ve snížení páchání kriminality touto věkovou skupinou, či alespoň v podobě lepšího „právního“ uvědomění. Za účelem zodpovězení těchto vymezených otázek bude ještě před realizací vlastního průzkumu koncipováno několik hypotéz, které budou postupně buďto potvrzeny nebo vyvráceny.

Závěrečná část diplomové práce bude věnována shrnutí zjištěných faktů, které vyplynou z provedeného průzkumu, včetně konstatování, zda formulované hypotézy byly potvrzeny či vyvráceny. Prostor bude rovněž věnován vlastnímu úsudku, který se týká navrhovaného řešení problematiky kriminality mládeže v souvislosti se změnou hranice trestní odpovědnosti a jeho zdůvodnění.

Ještě zbývá vymežit, které hlavní metody a průzkumné techniky byly použity k získání a analýze podkladů a také ke zpracování této diplomové práce. Pro výběr a shromáždění pramenů byla použita technika práce s dokumenty, pro studium četné odborné literatury metoda obsahové analýzy. Pro vymezení a formulaci podstatné problematiky v rámci zpracovávání této práce bylo použito technik analyticko-syntetické a komparativní, za účelem zhodnocení zjištěných poznatků a závěrů pak bylo

použito metody systémové analýzy. Základní technikou, která byla použita k získání požadovaných informací v rámci průzkumu, je metoda dotazníku. Dotazník byl vymezen jako přísně anonymní a otázky byly koncipovány tak, aby byly zcela konkrétní a naprosto pochopitelné pro respondenty cílové věkové skupiny. Úvodní otázky byly zaměřeny na získání demografických údajů od respondentů, v dalších částech následují otázky převážně otevřené, ke zjištění údajů vztahujících se k vymezené problematice. Velký důraz byl rovněž kladen na třídění a analýzu shromážděných údajů a na koncipování zjištěných závěrů. Závěry pak byly pečlivě konfrontovány se stanovenými hypotézami, kdy právě poslední kapitoly šesté části práce věnují celkovému vyhodnocení.

Na závěr úvodní části diplomové práce ještě musím zmínit souvislost vymezené problematiky se současným legislativním stavem. Jak jsem již vyznačil výše, od 1. 1. 2010 nabývá účinnosti nový trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., který je zcela nově koncipován v porovnání s dosavadním trestním zákonem č. 140/1961 Sb. (vztaženo k době, kdy je tato stať práce psána). Jednou ze zásadních změn mělo být i snížení hranice trestní odpovědnosti za spáchané protiprávní činy, ze stávajících 15 na 14 let, i když je již zcela jasné, že tento záměr ještě nebude naplněn (příčinou je poslední novela ještě neúčinného trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. k problematice hranice trestní odpovědnosti). Zde se jedná o velmi citlivou záležitost, neboť vymezení trestní odpovědnosti musí být základem každého kodexu trestního práva hmotného.¹⁾ Na toto téma již proběhla celá řada diskuzí, ať už v rovině laické či odborné veřejnosti a také na poli politickém, ale nějaký sjednocený názor jsem ani mezi odborníky dosud nezaznamenal. Téměř všichni se v otázkách trestněprávního přístupu k mládeži shodují na potřebě širšího uplatnění tzv. alternativních sankcí (probace, veřejně prospěšné práce, peněžitě tresty, výchovná opatření, apod.), nutnosti co nejméně omezovat svobodu mladistvých delikventů vazbou, nebo v potřebě zdokonalení aktuálního systému vedení trestního řízení (např. zřízení specialistů pro mládež na všech úrovních tohoto řízení – policie, státní zastupitelství, soudy), avšak v otázce stanovení hranice trestní odpovědnosti jsou názorové proudy rozděleny. Zastánci snižování této hranice argumentují tím, že to do jisté míry může vyřešit problém nárůstu kriminality této věkové skupiny a na podporu svého názoru uvádějí, že děti v dnešní době dospívají mnohem dříve (i psychicky) a tudíž mohou být i dříve odpovědní za své jednání. Druhý názorový proud je v této otázce zásadně proti snižování hranice trestní odpovědnosti, neboť generálně preventivní sankční opatření vůči mladistvým pachatelům v této oblasti

zásadně nic nevyřeší a je třeba se spíše zaměřovat na mimosoudní vyřizování trestních věcí, probaci, odborné poradenství, komunitní programy, apod.²⁾

Zabývat se touto otázkou bude i stěžejní záležitostí diplomové práce. Problematika tohoto tématu však nebude uchopena pouze očima odborné veřejnosti, ale naopak především pohledem těch, kterých se tato změna týká, tj. skupinou dětí a mladistvých ve věku kolem 15 let. Nikde jsem totiž nezaznamenal žádné zveřejněné články či veřejné diskuze, které by se zabývaly tím, jak na tuto změnu nahlíží právě příslušníci této věkové skupiny.

1. Trestněprávní otázky kriminality mládeže

Tato úvodní část práce bude zaměřena na minulé i současné legislativní vymezení problematiky trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání, včetně určitých specifík a znaků trestné činnosti této věkové skupiny. Nedílnou součástí bude i vymezení nejdůležitějších pojmů, zejména z oblasti trestního práva a kriminologie, se kterými se budeme setkávat v podstatě ve všech částech následujícího textu a jejichž správné pochopení bude přispívat i k lepšímu chápání práce.

1.1 Výklad podstatných pojmů

V celém textu budeme narážet zejména na pojmy přestupek, trestný čin, kriminalita a prekriminalita. **Přestupek** charakterizuje v § 2 zákon č. 200/1990 Sb. (přestupkový zákon) jako zaviněné jednání (mimo nutnou obranu a krajní nouzi), které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.³⁾ Pojem **trestný čin** je definován v trestním zákoně. Zákon č. 140/1961 Sb. (trestní zákon účinný do 31. 12. 2009) uvádí, že trestný čin je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně, přičemž stupeň nebezpečnosti tohoto činu musí být vyšší než nepatrný.⁴⁾ Nový trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb. (účinný od 1. 1. 2010) vymezuje pojem trestný čin trochu odlišně, avšak význam tohoto sdělení zůstává samozřejmě zachován (trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně). V této nové zákonné úpravě se staronově trestné činy dále dělí na **přečiny a zločiny**. U přečinů se jedná o všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5 let. Zločiny jsou naopak všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny.⁵⁾ **Kriminalita** je v odborné literatuře definována jako souhrn spáchaných trestných činů na určitém území za určitou dobu.⁶⁾ Pojmem **prekriminalita** se označuje protiprávní činnost, které se dopouštějí osoby před dosažením hranice trestní odpovědnosti (v České republice je to hranice 15 let) a která, pokud by ji spáchala osoba trestně odpovědná, by byla považována za trestný čin. Horní hranice

prekriminality je tedy jasně vymezena, dolní hranice však přesně specifikována není. Odborná veřejnost však v této souvislosti uvažuje o hranici někde na pomezí předškolního a školního věku (5 – 6 let).⁷⁾

Dalšími termíny, na které budeme v textu narážet, jsou pojmy dítě, mladistvý a mládež, dále pak provinění a čin jinak trestný (posledně zmíněné pojmy mají souvislost s pojmem trestný čin). Úvodní tři pojmy charakterizuje § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. **Dítě** je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. **Mladistvým** je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. **Mládeží** se pak souhrnně označují děti mladší patnácti let a mladiství.⁸⁾ Z výše uvedeného už také vyplývá, že **čin jinak trestný** je jednání, kterého se dopustila osoba mladší patnácti let (tedy trestně neodpovědná), přičemž toto jednání za jiných okolností naplňuje všechny znaky trestného činu. **Proviněním** je nazýván trestný čin, který je spáchán mladistvým, avšak stupeň nebezpečnosti tohoto činu pro společnost musí být vyšší než malý.⁹⁾

Během následujících kapitol se budeme setkávat i s dalším pojmoslovím, a to z nejrůznějších společenskovedních oborů, jako jsou např. termíny **juvenilní delikvence, riziková mládež, socializace, sociální selhání, subkultura**, apod. I tyto pojmy mají poměrně přesné vymezení, a pokud to bude ku prospěchu, budou blíže definovány přímo v následujícím textu.

Jak už jsem naznačil výše, podle současného (a de facto i budoucího) znění trestního zákona nejsou osoby mladší 15 let trestně odpovědné a jejich jednání, přestože naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, není trestným činem. U znaků skutkové podstaty trestného činu se jedná o souhrn typových, objektivních a subjektivních znaků trestného činu určitého druhu, které jsou typické pro společenskou nebezpečnost.¹⁰⁾ Dověšením 15. roku věku tedy vzniká trestněprávní odpovědnost, v důsledku čehož je možné osobu tohoto a vyššího věku trestně stíhat.

Na závěr považuji za užitečné zmínit, jak je hranice trestní odpovědnosti nastavena i v jiných zemích demokratického typu. Zatímco ve většině evropských zemí je vznik trestní odpovědnosti podmíněn dovršením 15 let věku (např. skandinávské země), situace ve světě je mnohdy zásadně odlišná. Nejníže je hranice trestní odpovědnosti nastavena například v Hongkongu, Severním Irsku, či Švýcarsku od 7 let, ve Velké Británii či USA je to 10 roků a třeba v Rakousku, Německu či Maďarsku je stanovena na 14 let. Ve vyspělém světě, včetně Evropy, však existují státy, kde hranice

trestní odpovědnosti činí 18 roků, jedná se např. o Belgii či Lucembursko.¹¹⁾ Nutno však podotknout, že vymezení této hranice v jednotlivých státech není srovnatelné, neboť státy používají jiné právní systémy, které se od sebe mnohdy výrazným způsobem odlišují.

1.2 Specifické znaky trestné činnosti dětí a mladistvých

Je více než zřejmé, že období mládí je bezesporu kritickým obdobím v životě jedince pro rozvoj sociálně patologických způsobů chování, včetně páchaní trestné činnosti. Rovněž období adolescence a rané dospělosti je typické tím, že v této věkové skupině se procentuálně vyskytuje nejvíce delikventů, o čemž vypovídá tzv. křivka kriminality, tj. křivka závislosti páchané trestné činnosti na věku pachatele. Tato křivka má typický tvar, po strmém vzestupu k vrcholu (na přelomu mládí a dospělosti) nastává její strmé skosení. Tento charakteristický tvar křivky nacházíme v různých zemích, v různých dobách a bez ohledu na rasový či minoritní status.¹²⁾

Páchání trestné činnosti ze strany dětí a mladistvých má také v mnoha ohledech zřetelně odlišné aspekty, než je tomu u dospělých delikventů. To je podmíněno rozdíly ve stupni somatického i psychického vývoje, vlastnostmi osobnosti, zkušenostmi a motivy, které vedou osobu pachatele k protiprávnímu jednání.

Typickým znakem trestné činnosti nedospělých pachatelů je, že se dopouštějí trestné činnosti častěji ve spolupachatelství, nezářídka ve větších skupinách. Jejich trestná činnost je páchána většinou živelně pod tíhou momentální situace a bez hlubšího rozmyslu (převládá emotivní stránka motivace před tou rozumovou). Z toho vyplývá nedokonalá příprava takového protiprávního jednání, neboť obvykle chybí prvek plánování. Dalším znakem je často i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu, a také bývá takový skutek proveden s neúměrnou agresivitou či tvrdostí, následkem čehož jsou značné materiální škody (devastace předmětů a ničení zařízení). K trestné činnosti nezářídka přispívá požívání alkoholu či jiných návykových látek touto věkovou skupinou.

Výběr cílů a předmětů útoku je ovlivňován zcela jiným hodnotovým systémem, než u dospělých delikventů. Mládež páchající trestnou činnost mnohdy zcizuje předměty, které aktuálně potřebuje, nebo které se jí vzhledem k jejímu věku líbí. Věci

nabyté z krádeží pak bývají rozdělovány ve skupině, finanční prostředky se obvykle utrácejí společně. V rámci party funguje určitá hierarchie, která je rozhodující při dělení kořisti, více než podíl jednotlivců na spáchaném protiprávním jednání.

1.3 Vývoj trestněprávní odpovědnosti mládeže na území ČR

Pojetí rozčlenění trestněprávní odpovědnosti dle věku pachatele není záležitostí pouze novodobých trestněprávních kodexů, ale má zcela evidentní historické souvislosti.

Trestní odpovědnost mládeže, respektive její posuzování, bylo již od dob panování Marie Terezie (1717 – 1780) spojeno s věkem delikventa. Hrdelní řád Marie Terezie – *Constitutio criminalis Theresiana* z roku 1768 byl prvním společným rakouským hrdelním řádem, který má význam pro oblast trestního soudnictví nad nedospělými osobami. V tomto pojetí byl uvedený právní kodex na svou dobu výjimečný a v zásadě přelomový. Předmětná právní úprava byla samozřejmě uplatňována i v našich zemích, jakož i na území jiných národů, které byly pod správou tehdejšího Rakouska Uherska. *Theresiana* členila věk pachatele do tří kategorií:

- dětství (do 7. roku);
- nedospělost (do 14. roku);
- věk mladistvý (do 16. roku).¹³⁾

Následně trestněprávní problematiku upravoval Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích – zákon č. 117 z roku 1852, který se k problematice nedospělých delikventů stavěl takto: „*Činy trestné, jichž se dopustí děti až do dokonaneého desátého roku, ponechány buďte toliko kárání domácímú, avšak od nastávajícího jedenáctého až do dokonaneého čtrnáctého roku trestají se činy, jež se jen pro nedospělost pachatelovu nepřičítají jako zločiny, jakožto přestupky.*“¹⁴⁾ Z tohoto vymezení vyplývá, že absolutní beztrestnost zde byla až do desátého roku, po dosažení tohoto věku až do dovršení čtrnácti let, byl čin pachatele posuzován shovívavěji. Uvedená právní norma platila na našem území až do roku 1950, avšak příslušná ustanovení, včetně toho citovaného, týkající se mladistvých pachatelů, byla zrušena (změněna) zákonem č. 48/1931 Sb.¹⁵⁾

Citovaný zákon vycházel z humanitních právně-filozofických východisek, které kladly důraz na to, že se zločinností mládeže nelze bojovat jen trestem, ale je zapotřebí potírat zejména skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl (bezesporu se zde hovoří o sociálních příčinách, které jsou nezřídka pramenem zločinnosti). Čelit tomuto nebezpečí se má nejen trestem, který mnohdy bývá prostředkem nespravedlivým či neúčinným, ale hlavně výchovnými opatřeními, které mají směřovat hlavně k mravní záchraně a polepšení mladistvého. Vůdčí zásadou trestního práva má být dle tohoto pojetí co nejméně trestat a naopak co nejvíce vychovávat.¹⁶⁾ Inspiraci pro tehdejší zákonodárce byly především evropské země, které již kodifikovaly samostatné trestní právo pro mládež (např. Nizozemí v roce 1921, Německo v roce 1923, Itálie v roce 1926 či Rakousko v roce 1928).¹⁷⁾

Výše uvedená právní norma však platila v plné míře pouze osm let, do roku 1938, a ještě po 2. světové válce, v období od roku 1945 do roku 1950. V tomto roce začal platit nový trestní zákon č. 86/1950 Sb., který naopak problematiku mladistvých pachatelů do hloubky nijak neřešil a pro naše samostatné trestní zákonodárství, týkající se mládeže, nastala „doba temna“, která trvala dlouhých 63 let, a to až do roku 2003, kdy došlo k přijetí současného zákona o soudnictví ve věcech mládeže.¹⁸⁾

O poslední zmiňované, a dosud platné právní normě, se však již nebudu dále rozepisovat, neboť toto téma přijde na řadu v následujících kapitolách.

1.4 Současný legislativní stav a jeho filozofie ve vztahu k trestné činnosti mládeže

Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který je speciální normou upravující trestní řízení a postup orgánů činných v trestním řízení v případě mladistvých a nezletilých pachatelů, kteří se dopustili trestné činnosti, se Česká republika vydala na cestu samostatného systému justice nad delikventní mládeží. Tento mezník byl významný tím, že jsme konečně následovali trend, který již dlouhodobě funguje v rozvinutých demokratických zemích.

Z důvodu zachování sociálního smíru musejí vyspělé státy věnovat značnou pozornost své sociální politice. Důležitou součástí této oblasti je včas zachytit a neutralizovat společensky nepřizpůsobivé a nebezpečné chování rizikové skupiny

jedinců, což je obzvláště důležité zejména u dětí a mládeže. Každý takto zaměřený stát se snaží v maximální míře odvrátit či alespoň mírnit nepříznivé působení faktorů, které tento stav zapříčiňují a snaží se nabídnout podporu rodině nebo alespoň určitou alternativu k rodinné péči k zajištění těchto cílů.¹⁹⁾

V souvislosti s uvedenými snahami má každý stát vypracován i určitý systém zacházení s delikventní mládeží, který se promítá do příslušných trestněprávních norem, jež tuto problematiku upravují. Systémy se opírají o dva základní známé modely, a to model justiční a model sociálně-opatrovnický. Oba modely předpokládají vyjmutí problematiky delikventní mládeže z obecných trestněprávních předpisů a postupů, které jsou uplatňovány vůči dospělým pachatelům. Modely se od sebe odlišují především dle preference formálního a neformálního trestního řízení a také podle toho, zda v reakci na delikventní jednání převažuje spíše forma trestního postihu či výchovného opatření. Justiční model klade důraz na vyvození individuální trestní odpovědnosti a na jeho projednávání v rámci zákonem upraveného řízení (přístup uplatňován např. v Rakousku, Německu ale i v České republice). Naproti tomu je sociálně-opatrovnický model charakteristický systémem služeb pro děti a mladistvé. Klade důraz zejména na zajištění potřeb dítěte, osoba pachatele je důležitější než jeho protiprávní čin. Náprava pachatele je pak základním cílem trestání (model typický pro Francii, Polsko či Švýcarsko).²⁰⁾

Jak jsem již nastínil výše, základním požadavkem fungování zákona č. 218/2003 Sb. je respektování charakteristiky a individuální odlišnosti nedospělého pachatele, u něhož jsou ještě reálné předpoklady záchrany jeho vývoje a odvrácení od kriminální budoucnosti. Na jedné straně tedy stojí zájem odvrátit patologický osobnostní vývoj jedince, na straně druhé je snaha ochránit společnost před protiprávní činností nedospělých delikventů. Tyto úkoly jsou svěřeny zejména do působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, probační a mediační služby a jejich prostřednictvím by se do nich měla zapojovat také nejrozumnější školská a zdravotnická zařízení, dále zájmová sdružení občanů, nadace a další instituce, které sledují humanitární cíle.²¹⁾

Důvodem pro novou právní úpravu této problematiky byly i závažné nedostatky, které v přístupu k nedospělým pachatelům trestné činnosti vykazovala obecná právní norma (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád). Jednalo se např. o tyto aspekty:

- nedostatečná úprava zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného;

- nedostatečné individuální řešení případů mladistvých delikventů, příliš úzká škála zákonných opatření;
- nevyhovující úprava vazby mladistvého;
- nedostatečné vymezení ochrany osobnosti, soukromí a postavení mladistvého pachatele, výskyt případů společného soudního řízení s dospělým spolupachatelem;
- chybělo vymezení zvláštního postupu při výkonu trestů a ochranných opatření;
- nerespektování potřeby specializace policistů, státních zástupců a soudců, vykonávajících trestní řízení proti nedospělým pachatelům;
- nedostatečný důraz na spolupráci s orgány probační a mediační služby a dalšími institucemi, které se podílejí na práci s mládeží.²²⁾

Při koncipování nové právní úpravy musel zákonodárce vzít v úvahu celou řadu specifíků, které se týkají věkové kategorie mládeže. Jedná se zejména o nedostatek životních zkušeností a nedostatečnou schopnost správně vyhodnotit některé životní situace (zejména krizové). U mladistvých je rovněž vyšší tendence pro jednání nápodobou, a to má souvislost i s negativním protispolečenským chováním.²³⁾

Dalším problémem, zejména v posledních letech, je v celospolečenském měřítku patrný odklon od tradičních hodnot, s tendencí příklonu k penězům, jako jedinému měřítku společenské prestiže a štěstí. Tyto aspekty zcela jistě ovlivňují chování mladistvých a podílí se na profilování jejich povahových vlastností.

Zmíněná problematika se tak nepřímou odrazí do nutnosti přesně vymezit podmínky trestní odpovědnosti nedospělých pachatelů trestné činnosti. Požadavkem je taková duševní vyspělost jedince, aby byl schopen chápat skutečnou společenskou nebezpečnost svého protiprávního jednání a aby toto jednání dokázal ovládat.

Dalším významným prvkem, který se uplatňuje v rámci trestního řízení proti nedospělým delikventům, je mírnější hmotně právní úprava stíhání mladistvých osob, než je tomu v případě dospělých pachatelů. To se projevuje v zákonném vymezení dolní hranice stupně společenské nebezpečnosti u spáchaného činu, který musí být v případě mladistvého pachatele alespoň „malý“, zatímco u dospělých jedinců „nikoli nepatrný“.

Všechny shora popsané aspekty bere v úvahu zákon č. 218/2003 Sb., což je speciální právní úprava zabývající se problematikou řešení trestné činnosti mladistvých pachatelů. Základním rysem této právní normy je tedy snaha v rámci jediného zákona

komplexně postihnout problematiku zacházení se všemi dětmi a dospívajícími, kteří svým jednáním poruší ustanovení trestního zákona. Znamená to, že takovým případem se budou zabývat specializované orgány činné v trestním řízení (vyškolení policisté a státní zástupci) a ten pak bude projednán specializovaným soudem pro mládež, který bude moci vybrat takové opatření, které bude nejvhodnější s ohledem na věk pachatele, jeho rozumovou vyspělost a závažnost jím spáchaného činu. Také opatření uplatňovaná u mladistvých pachatelů by měla mít zpravidla smíšenou povahu, tzn. měla by zahrnovat prvky výchovné, léčebně-ochranné, ale i takové, které dovedou zabezpečit ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace.²⁴⁾

1.5 Zákon č. 218/2003 Sb. a jeho společenské důsledky

Jak jsem již uvedl v předchozích statích, smyslem přijetí speciální právní úpravy, která by řešila problematiku kriminálního jednání mládeže, bylo zejména zabránit nesystémovému přístupu dosavadní obecné právní regulace, zajistit odborné posuzování jednotlivých případů kompetentními orgány, s cílem zbytečně nestigmatizovat nedospělé pachatele a uložení vhodného opatření zajistit jejich resocializaci.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, byl českým legislativním procesem přijat dne 25. 6. 2003, kdy účinnost této právní normy byla vymezena od 1. 1. 2004 (faktická působnost zákona v praxi).²⁵⁾ Tato právní norma nepřímo navazuje na zákon č. 47/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který byl zatím poslední speciální právní normou na území České republiky, která tuto problematiku upravovala. Přijetím zákona č. 218/2003 Sb. byla zrušena hmotně právní úprava vymezená v hlavě VII zákona č. 140/1961 Sb. (trestní zákon) a procesní úpravu uvedenou v hlavě XII zákona č. 141/1961 Sb. (trestní řád).

Základním smyslem tohoto zákona je rychlá a adekvátní reakce na protiprávní činy spáchané mládeží, předcházení jejich opakování, dále náležitá reflexe potřeb osob poškozených a zvláště pak vytvoření podmínek pro další sociální a duševní rozvoj dětí a mladistvých, které se těchto činů dopustili.²⁶⁾

Dále je důležité zmínit, že se jedná o speciální právní normu, což znamená, že pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání protiprávního činu nepřekročil osmnáctý rok svého věku, obecných právních předpisů (tedy platný trestní zákon, trestní řád, občanský soudní řád, zákon o rodině, apod.).²⁷⁾

Uvedená právní norma je postavena na určitých právních zásadách, které vyjadřují nejdůležitější právně politické principy a vymezují tak charakter a koncepci této právní úpravy, ale i celého právního odvětví (v tomto případě jde o odvětví trestního práva). Nejdůležitější principy jsou zakotveny např. v Ústavě České republiky (zákon č. 1/1993 Sb.), nebo Listině základních práv a svobod (zákon č. 2/1993). V případě zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který má povahu jak hmotně právní, tak procesně právní normy, jsou plně respektovány základní principy hmotného i procesního trestního práva, které jsou doplněny některými dalšími modifikovanými zásadami, z nichž jako nejdůležitější uvádím tyto:

- všechna opatření, postupy a prostředky upravené zákonem je třeba využívat k obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mládeže do širšího sociálního prostředí a k prevenci zločinnosti;
- mládež, s ohledem na svá věková specifika vyžaduje zvláštní způsob zacházení, a proto je třeba každou trestní věc řešit individuálně s cílem obnovit narušené sociální a právní vztahy a ve vhodných případech využít alternativních způsobů řešení trestních věcí;
- při projednávání a rozhodování konkrétních případů je důležité myslet na to, že mládež, která se dopouští trestné činnosti, potřebuje nejen dohled a vedení k životu v souladu se zákonem, ale také poradenství a pomoc;
- následky, které má mládež nést za své protiprávní chování, musí být přiměřené jejímu věku a stupni vývoje;
- zákon také předpokládá speciální kvalifikaci a průpravu soudců, státních zástupců, policejních orgánů a úředníků probační a mediační služby, kteří se budou zabývat problematikou trestních věcí nedospělých pachatelů.²⁸⁾

Zákon č. 218/2003 Sb. je koncipován do sedmi částí. První část se týká nové právní úpravy vymezené problematiky, druhá až šestá část řeší změny trestního zákona, trestního řádu, zákona o přestupcích, zákona o výkonu trestu odnětí svobody a zákona o výkonu vazby. Sedmá část upravuje účinnost tohoto zákona.

Zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, postup orgánů činných v trestním řízení, vymezit opatření ukládaná za protiprávní činy, a také upravit výkon soudnictví ve věcech mládeže. Právní norma se tedy vztahuje na dvě věkové skupiny mládeže – na děti mladší patnácti let (z pohledu trestního práva trestně neodpovědné), které se dopustily činu jinak trestného, a dále na mladistvé, tj. na osoby, které v době spáchání provinění již dovršily patnáctý a nepřekročily osmnáctý rok svého věku.²⁹⁾

Účelem tohoto zákona je pak zejména nalezení a užití vhodného a účinného opatření, které by přispělo:

- k odrazení nedospělce od opakování delikventní činnosti;
- k nalezení možnosti jeho společenského uplatnění, které by odpovídalo jeho schopnostem a rozumovému vývoji;
- k odčinění újmy vzniklé protiprávním jednáním delikventa.³⁰⁾

Zákon č. 218/2003 Sb. v § 5 klade nově podmínky přičetnosti pachatele, kdy stanoví, aby mladistvý byl trestně odpovědný pouze tehdy, pokud dosáhl stupně vývoje po stránce intelektuální (rozpoznávací schopnost) a po stránce mravní (schopnost určovací), jaký je obvyklý u jeho vrstevníků a umožňoval by mu rozpoznat bezprávnost svého jednání (tj. společenskou nebezpečnost) a také toto jednání usměrnit (ovládat).³¹⁾

Právní úprava přináší oproti minulosti další významné odchylky ve prospěch mladistvého, týkající se všech druhů řízení. Z ustanovení § 3 zákona č. 218/2003 Sb., kde jsou vymezeny základní zásady, vyplývá, že každé dítě mladší patnácti let nebo mladistvý má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě soudem pro mládež. Řízení pak musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.³²⁾

Také je třeba zmínit, jaké druhy opatření lze podle tohoto zákona nedospělým pachatelům protiprávního jednání uložit. Jedná se o širokou škálu opatření výchovného, ochranného i trestního charakteru, ukládaných v rámci alternativního řešení trestních věcí mimo standardní soudní řízení, které konkrétně vymezují následně.

1. Výchovná opatření (vymezeny v ust. § 15 - § 20 zákona č. 218/2003 Sb.):
 - dohled probačního úředníka
 - probační program

- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou

2. Ochranná opatření (vymezeny v ust. § 21 - § 23 zákona č. 218/2003 Sb.):

- ochranné léčení
- zabrání věci
- ochranná výchova

3. Trestní opatření (vymezeny v ust. § 24 - § 35 zákona č. 218/2003 Sb.):

- obecně prospěšné práce
- peněžité opatření (příp. s podmíněným odkladem výkonu)
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (příp. s dohledem)
- odnětí svobody nepodmíněně³³⁾

Důležité je ještě podotknout, že vymezením shora uvedených alternativ „potrestání“ nedospělého pachatele, dal zákonodárce příslušnému soudu možnost volby nejvhodnějšího opatření pro zajištění nápravy delikventa. I když se dopustí protiprávního skutku osoba, která dosud není trestně odpovědná (tj. do 15. roku věku), neznamená to, že neexistuje žádná právní reakce. Naše platná legislativa tuto situaci řeší uložením ochranné výchovy v občanskoprávním řízení, konkrétně v těchto případech:

- obligatorně (tj. povinně), pokud osoba, která dovršila 12 rok věku a je mladší než 15 let, spáchala čin, za který trestní zákon dovoluje trestně odpovědnému pachateli uložit výjimečný trest odnětí svobody (§ 86 zák. č. 140/1961 Sb.);
- fakultativně (tj. má možnost), kdy soud podle konkrétních okolností posoudí, zda ochrannou výchovu uloží či neuloží.³⁴⁾

Zde musím upozornit ještě na termín „ústavní výchova“, který však nemá nic společného s opatřením, které je možno nedospělému pachateli uložit za jeho protiprávní jednání (dle zmiňovaného zákona). Ústavní výchova je nařizována nezletilému či mladistvému v občanskoprávním řízení dle ust. § 46 zák. č. 94/1963 Sb.,

o rodině, a to v souvislosti s jeho závažným nevhodným chováním, nebo při ohrožení či narušení jeho řádné výchovy.³⁵⁾

Závěr této části bych chtěl věnovat vlastnímu názoru na fungování zákona č. 218/2003 Sb. v praxi. Dle mého přesvědčení jde o krok správným směrem, který však žádným zásadním způsobem kriminalitu dětí a mládeže neřeší a ani v kladném či záporném slova smyslu neovlivňuje. Problémem jsou zejména četné byrokratické překážky, jejichž důsledkem je ne zcela vyhovující naplňování jedné z hlavních zásad, a to zásady rychlosti řízení. Požadavkem této zásady je dosažení toho, aby od spáchání protiprávního činu do doby reakce státu uplynulo co nejméně času a aby tato reakce byla rychlá, promyšlená a účinná.

Splnění tohoto požadavku je totiž základním faktorem účinnosti trestního řízení a tím i efektivity vlastní právní normy, neboť jak argumentují mnozí odborníci, neodvratnost potrestání (či opatření) bývá pro hodnocení trestu významnějším prvkem, než jeho přísnost.³⁶⁾

2. Obecné faktory ovlivňující kriminalitu

Předmětem mnoha společenskovedních oborů, které se zabývají zkoumáním člověka v nejrůznějších souvislostech a situacích, je také problematika delikventního či kriminálního chování, a to nejen u dospělých jedinců, ale především u mládeže. Aby společnost mohla efektivně reagovat na tento problém a přijít s možností adekvátní nápravy postižených jedinců, musí nejprve pochopit podstatu a příčiny delikventního chování a postihnout co nejvíce kriminogenních faktorů, které se na protiprávním jednání přímo či nepřímo podílejí.³⁷⁾

Vznik a vývoj mladého delikventa je totiž určitým procesem, nikoli pouze jednorázovou záležitostí. Jedná se o výslednici celé řady vlivů, které se obvykle vzájemně prolínají a podmiňují. Často je odborníky uváděna např. krize současných hodnot, oslabení citových vazeb, preference materiálních zájmů, krize pedagogických institucí a v neposlední řadě také častá prezentace násilí v masmédiích. Podstatný význam je přisuzován i nevhodné rodinné atmosféře, což se odráží v nezájmu jak o osobnost mladého jedince, tak o výsledky jeho školní činnosti. S tímto má souvislost mělkost citových vazeb v rodině, emocionální labilita, či náhodný výběr kamarádů s možnou snahou uplatnit se v asociálních partách.³⁸⁾

Jak jsem již nastínil výše, na formování člověka a taktéž na jeho případném delikventním jednání mají podíl nejrůznější faktory, které dělíme do dvou základních skupin:

- **endogenní faktory** – činitelé vnitřní povahy, přicházející z vnitřního prostředí jedince (především genetické dispozice, tj. soubor dědičných předpokladů – tzv. **genotyp**);
- **exogenní faktory** – činitelé vnější povahy, přicházející z vnějšího prostředí (sociální prostředí, zejména vlivy rodiny, školy, vrstevníků, i širší společnosti).

Osobnost jedince se totiž vytváří na terénu endogenních faktorů, prostřednictvím působení faktorů exogenních, tj. faktorů vnějšího prostředí, které na člověka více či méně působí. Odborníci v širším pojetí zahrnují do vlivu vnějšího prostředí i vnější vlivy v období prenatálního života jedince (období před narozením). Prostřednictvím dispozic a vlivů konkrétního společenského prostředí, v němž se jedinec formuje, se utváří jeho **fenotyp**.³⁹⁾

O tom, jak podstatný vliv mají vnější či vnitřní činitelé na delikventní chování jedince, se po mnoho let vedly mezi odbornou veřejností vášnivé polemiky a obecně přijímaný názor také zaznamenával určitý vývoj. Nejprve byl zásadní význam předkládán dědičným faktorům, kdy výsledkem byl mimo jiné názor, že neexistuje žádná reálná možnost pozitivním způsobem ovlivnit vývoj takto poznamenaného jedince. Druhý pohled naopak vliv endogenních faktorů prakticky eliminuje a za výlučně determinující pro vznik kriminality považuje společenské poměry. V současnosti, a musím se s tímto názorem ztotožnit, převládá při zjišťování etiologie poruch chování, které mohou vyústit až v chování kriminální, tzv. multifaktoriální přístup. Podstata tohoto přístupu spočívá v poznání, že k asociálním či antisociálním projevům chování dochází v důsledku působení více faktorů, a nikoliv pouze jednoho, ať už endogenního či exogenního.⁴⁰⁾

Existují i nejrůznější kriminologické teorie, které se zabývají zkoumáním podstaty kriminálního chování. Např. tvrzení M. R. Gottfredsona a T. A. Hirschiho (1990) se opírá o pojem „kriminální sklon“. Podle autorů této teorie jsou osoby páchající trestnou činností v podstatě již trvale vybaveni určitým sklonem k jejímu páchání, který je v průběhu života relativně stabilní a patrný již v útlém věku kolem pěti let. U každého jedince má ale jiný potenciál a sílu, takže se projevuje u každého individuálně v jiném věku a různým druhem kriminálního jednání. Autoři dále tvrdí, že výskyt kriminálního sklonu je podmíněn nízkou schopností sebekontroly jedince, což vyúsťuje v kriminální chování především tehdy, jsou-li k tomu vhodné příležitosti.⁴¹⁾ Jiné teorie tuto problematiku spojují s pojmem kriminální dráha (např. T. West, 1990), další s aspektem sociální kontroly (C. Titule, 1988), nebo s kvalitou a silou sociálních vazeb. V těchto souvislostech však již nechci zacházet do zbytečných podrobností, neboť pro splnění účelu a cíle této práce by to nebylo ani zdaleka určující.

Z výše uvedeného tedy zcela jasně vyplývá, že kriminalita souvisí s celou řadou faktorů, které ji podmiňují či ovlivňují. Kriminalita mládeže se vyznačuje určitými aspekty, které jsou shodné pro kriminalitu obecně, ale rovněž se v ní odráží i celá řada zvláštností, které jsou typické právě pro tuto sociální skupinu. Jedná se např. o nerovnoměrnost dozrávání jednotlivých složek osobnosti, neboť nejprve dochází k fyzickému a intelektuálnímu vývoji a posléze až k nabytí společenských zkušeností a uvědomění si vlastních schopností a možností. V tomto směru nelze opomenout ani určité biopsychické zvláštnosti, jako např. mladický maximalismus, radikalismus, kategoričnost hodnocení, napodobování idolů či specifickou hodnotovou orientaci.⁴²⁾

Následující řádky považuji za užitečné věnovat základnímu vymezení a stručné charakteristice nejvýraznějších faktorů, které mohou mít rozhodující vliv na vznik a vývoj kriminality, a to nejen u mládeže.

2.1 Dědičnost a psychický vývoj

Výbava po předcích, se kterou člověk přichází na svět, může život jedince ovlivňovat nejrůznějším způsobem, ať již ve směru pozitivním, nebo naopak negativním. Neuplatňuje se však sama o sobě, ale společně s dalšími vlivy, které na člověka ze všech stran působí.⁴³⁾

Na základě vrozených dispozic jedince se uskutečňuje jeho další psychický vývoj, který zahrnuje vznik a postupný rozvoj psychických vlastností a procesů. Tyto změny probíhají kvantitativně i kvalitativně a směřují od jednoduchosti ke stále větší složitosti. Vývoj se obecně chápe jako přechod od méně dokonalého k něčemu dokonalejšímu a až do dospělosti má charakter stále většího osamostatňování. Psychický vývoj jedince však neprobíhá plynule, ale v určitých vývojových skocích. Období s častými a bouřlivými změnami jsou střídány obdobím klidnějším, které slouží ke stabilizaci nově získaného. Člověk také během svého života prochází určitými krizovými fázemi vývoje. Ty jsou typické zejména pro rané období jeho života. Jde o relativně přesně časově vymezená období, kdy se jedinec musí setkat s určitým podnětem, aby se mohla vytvořit a náležitě rozvinout nějaká schopnost. Jako příklad lze uvést navazování citového vztahu dítěte se svou matkou v raném dětství. Pokud dítě neudělá pozitivní zkušenosti s citovým vztahem ke své matce již v prvních měsících svého života, negativně se to projeví do jeho schopnosti navazovat, rozvíjet a opěťovat takové či obdobné vztahy směrem do budoucna.⁴⁴⁾

Mezi biologické faktory vývoje se také řadí podmínky nitroděložního vývoje, které určitým způsobem rovněž ovlivňují vlastnosti jedince. Určujícím faktorem v této souvislosti je zejména negativní chování matky během těhotenství, např. konzumace alkoholu či jiných návykových látek, ale i jiný nezdravý způsob života. Svůj podíl mohou sehrát i porodní komplikace, nebo negativní vlivy na dítě, kterým je vystaveno bezprostředně po narození.

Základními procesy, kterými se vývoj jedince realizuje, jsou biologický proces zrání a rovněž psychologický proces učení. Proces zrání je dán geneticky a vnějšími faktory se v podstatě nedá ovlivnit. Jedná se o zákonitou posloupnost změn v organismu, která podmiňuje připravenost jedince k učení.

Někteří odborníci se domnívají, že genetická zakotvenost lidského chování je aspekt současnými společenskými vědami stále nedoceněný. Prakticky všechny osobnostní vlastnosti i většina postojů, a dokonce i zájmů, je dle jejich názoru do jisté míry dědičná. Lidské individuální charakteristiky jsou však z tohoto hlediska mnohem méně prozkoumány než z hlediska vlivů prostředí, což se odráží do oblíbenosti této teorie.⁴⁵⁾

Obecně však platí, že psychické vlastnosti jako takové se nedědí, ale člověk se rodí s určitými dispozicemi k těmto vlastnostem. Geneticky jsou vymezeny určité hranice, ale síla a charakter konkrétní vlastnosti, která se projeví v těchto mezích, je výslednicí vlivu vnějšího prostředí.⁴⁶⁾

Hledání souvislostí dědičných vlivů s delikventním chováním jedince je rovněž jedním z témat, kterým se odborná veřejnost v minulosti, ale i dnes zabývá. Základním principem je uvědomění si, že delikvence je v podstatě chování, které je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je tak jedním z mnoha faktorů, které na ni mají určitý vliv. Genetická dispozice totiž může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohy však sami od sebe nevedou např. k vytvoření party, která posléze vyloupí obchod. Genetická vloha pouze zvyšuje pravděpodobnost, že na chování jedince budou mít vliv i další činitelé, bez nichž by se protiprávní jednání nejspíše neuskutečnilo. Genetická vloha tak snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.⁴⁷⁾ Jeví se tedy zřejmé, že některé typy delikventně se chovajících osob jsou v tomto svém jednání geneticky determinovány mnohem více než jiné, avšak konkrétní projevy závisí hlavně na psychických charakteristikách jedince a na specifických podmínkách prostředí.⁴⁸⁾

Osobně se domnívám (a v souvislosti s vědeckým poznáním je to dnes již zřejmé), že dědičnost, individuální vývoj a genetické dispozice jsou jen některými z mnoha faktorů, které také mohou mít vliv na delikventní chování konkrétního jedince v určité situaci. Jak již z výše popsaného vyplývá, protiprávní chování je tedy podmíněno mnoha faktory, kdy ale nezávisí výhradně na nich, ale i na dalších okolnostech, zda k takovému chování u člověka dojde, anebo nikoliv.

2.2 Vrozené dispozice

Člověk si narozením přináší na svět určité dispozice, z nichž některé jsou rizikovější více a některé naopak méně. Při nevhodném působení vnějších faktorů, kterým je člověk vystaven po celý život, mohou sklony k neadekvátnímu jednání přerůst až do delikvence.

Na otázku, jak významný je vliv vrozených dispozic jedince na jeho protispolečenské chování, se snaží odborníci z nejrůznějších odvětví najít odpověď již dlouhodobě. Z mnoha existujících teorií sociálních deviací je biologický směr zaměřen na hledání hlavních příčin tohoto negativního společenského jevu v genetických, anatomických a fyziologických faktorech. Tyto teorie patří mezi nejstarší teorie této problematiky, kdy svou pozornost zaměřují především na studium kriminálního chování a analýzu zločinu, který je podle jejich mínění páčán biologicky determinovanými jedinci.⁴⁹⁾

Již od počátku 19. století byly biologické determinanty delikventního chování předmětem četných studií mnoha odborníků. Už představitel italské pozitivistické školy kriminologie C. Lombroso se ve 2. polovině 19. století snažil dokázat, že existují typy lidí, kteří jsou deviantně disponibilní. Tyto typy jsou, dle jeho závěrů, zcela rozeznatelné na základě jasně měřitelných anatomických charakteristik (Lombroso analyzoval početný vzorek italských vězňů, kdy se snažil zejména na základě měření a rozboru tvaru lebek určit několik typů „rodilých“ zločinců). Takováto podmíněnost fyzických zvláštností s kriminálním chováním ale byla zcela vyloučena a zavrhnuta v několika kontrolních studiích na počátku 20. století. Také americký antropolog E. A. Hooton poukazoval na to, že při svých statistických šetřeních dospěl k závěru, že existují jisté fyzické znaky a zvláštnosti, které pachatele trestné činnosti odlišují od normálních lidí (jistá morální, intelektuální či genetická degenerace trestaných jedinců oproti jiné populaci). O teorii biologické podmíněnosti delikvence se v 1. polovině 20. století opíral i německý odborník E. Kretschmer ve své typologii jedinců podle tělesné stavby. Na tuto teorii Kretschmera navázal i profesor harvardské univerzity W. H. Sheldon, který svou koncepci postavil na klasifikaci tří lidských typů, jež se od sebe liší jak silou temperamentu, tak rozdílným stupněm mentální úrovně. Osoby rozčlenil do třech kategorií – endomorfní, mezomorfní a ektomorfní. A právě mezomorfní typ má, dle jeho zjištění, k páčání protiprávního jednání ty nejlepší

předpoklady, neboť takový jedinec se např. projevuje sklonem k agresivitě, je často výbušný, rád ovládá druhé lidi, velmi miluje vzrušení a vyhocené situace a často je lhostejný, necitelný až bezohledný.⁵⁰⁾

Jiné přístupy, které se objevují po 2. světové válce, se opírají o poznatky z genetiky a přicházejí s tzv. genetickou teorií zločinu. Jednou z hlavních příčin kriminálního chování má být určitá abnormalita chromozomů, kdy narozený jedinec má o chromozom navíc a odpovídá kombinaci XXX, XXY, nebo XYY. A právě tato poslední kombinace pohlavních chromozomů (tzv. supermale), která odpovídá mužskému pohlaví, zaměřuje pozornost řady kriminologů a biologů, neboť takto vybavený jedinec vykazuje určité sklony k agresivitě či deviantnímu sexuálnímu chování.⁵¹⁾

Další studie biologické podmíněnosti kriminálního chování, realizované skupinou norských a dánských vědců, byly např. provedeny na vzorku jednovaječných a dvojevaječných dvojčat. Z jejich výsledků vyplynulo, že shoda v delikventním chování mezi jednovaječnými dvojčaty je dvakrát až třikrát větší, než mezi dvojevaječnými. Jinou metodou studia vlivu dědičnosti na kriminální chování jsou adopční studie, čili studie provedené na sourozencích, kteří byli krátce po narození svěřeni adoptivním rodičům. Ani tyto výzkumy však jednoznačně nepotvrdily existenci specifické dispozice k určitému typu trestné činnosti. Z výsledků naopak vyplynulo, že pravděpodobnost páchaní kriminálních deliktů úzce souvisí se sociální a ekonomickou úrovní adoptivní rodiny, neboť děti, které byly adoptovány chudými rodinami s nízkým společenských postavením, měly téměř o polovinu větší pravděpodobnost, že se budou chovat kriminálně, oproti dětem adoptovaným rodinami z opačného spektra společenského žebříčku.⁵²⁾

Nejnovější zjištění vědců se rovněž opírá o poznatky z oblasti medicínských oborů, které také poukazují na jistou spojitost vrozených dispozic s patologickým chováním jedinců. Mezi tyto rizikové faktory se řadí např. lehká mozková disfunkce (LMD), která vzniká v důsledku poškození centrální nervové soustavy. Takto postižený jedinec se projevuje psychomotorickým neklidem, poruchami koncentrace, psychickou labilitou a impulsivním jednáním. Vyžaduje pak větší výchovnou pozornost než jeho vrstevníci a jeho socializace je podstatně obtížnější.⁵³⁾ Další závažnou diagnózou, která může mít podíl na nebezpečném chování, je např. syndrom hyperaktivity (ADHD), který postihuje mnohokrát častěji chlapce než dívky (cca 5 chlapců na 1 děvče). Tento syndrom se projevuje zejména prudkými změnami nálad, nápadnou neobratností

postiženého jedince a také v jeho chování (impulzivita, agresivita, záchvaty vzteku či snížené sebehodnocení).⁵⁴⁾

Jednou z nejnebezpečnějších poruch osobnosti, která má často bezprostřední vliv na kriminální chování jedince, je psychopatie, kterou většina psychiatrických škol pojímá jako trvalou, vrozenou osobnostní dispozici, jež staví postiženého jedince mimo normu. Tato porucha je velmi často diagnostikována u dospělých pachatelů trestné činnosti, avšak u mladistvých je velmi nesnadné odlišit povahové změny, ke kterým může docházet během bouřlivěji probíhajícího dospívání, od stálých povahových rysů, příp. od projevů psychického onemocnění. Tentýž symptom může být projevem, který po dosažení dospělosti vymizí, ale může být také projevem stálé osobnostní struktury, či příznakem začínajícího duševního onemocnění.⁵⁵⁾

Biologické determinanty lidského organismu mají ještě další souvislosti s kriminalitou. Např. reakce jedinců na alkohol či jiné omamné a psychotropní látky je výrazně individuální povahy. Nejvíce to platí pro mladé jedince, kteří neočekávají snížení kontrolních mechanismů svého chování. Nejnebezpečnější biologicky podmíněnou reakcí na alkohol je agresivita (ve všech jejích formách).⁵⁶⁾

Na závěr, dle mého mínění, je vhodné ještě znovu připomenout, že delikvence je chování, které je podmíněno velice komplexně. Dědičnost a genetické dispozice jedince jsou jen jedněmi z mnoha faktorů, které na ně mají určitý vliv. Genetické vlohy však samy o sobě nevedou k protispolečenskému chování člověka, pouze snižují či naopak zvyšují práh pro působení vlivů vnějších.

2.3 Příslušnost k pohlaví

Dalším disponibilním faktorem ovlivňujícím míru delikvence je i příslušnost k pohlaví. Podle dostupných statistik se muži dopouštějí trestných činů daleko častěji než ženy, a tento trend je obecně platný takřka ve všech společnostech, ve všech dobách a dokonce i nezávisle na příslušnosti k etnické skupině.

Z dostupných dat, mapujících tuto problematiku v rámci zemí Evropské unie, vyplývá, že v posledních letech 20. století byl v policejních statistikách stíhaných osob průměrný poměr mužů vůči ženám 5:1. V rámci odpykáváného výkonu trestu odnětí svobody je tento poměr ještě daleko větší, cca 30:1 v neprospěch mužů. To lze vysvětlit

přirozeným sklonem mužů k agresivitě, vyšší brutalitě, soutěživosti, ochotě riskovat, touze po dobrodružství a tendenci vyniknout.⁵⁷⁾

Trendem posledních let však začíná být skutečnost, že shora uvedené rozdíly v poměru zastoupení kriminálně jednajících mužů a žen se pomalu stírají, což téměř přesně kopíruje obdobný trend vývoje alkoholismu, kuřáctví a konzumace dalších drog ve vyspělých společnostech, kde i v těchto negativních návycích začínají ženy muže „dohánět“. Do jisté míry to může být zapříčiněno vlivem stále rostoucí emancipace moderních žen, což se negativně odráží i do této oblasti. Jedna zahraniční studie dokonce prokázala, že u mnoha dospívajících jedinců nastává ještě před tím, než se začnou dopouštět delikventního chování, výrazný vzestup konzumace alkoholu či jiných drog⁵⁸⁾.

Rozdíl v mírách mužské a ženské kriminality je připisován zejména vrozené vyšší agresivitě mužů (zejména je myšlena agresivita přímá, tzn. neslovní), která by mohla být ovlivňována mužským pohlavním hormonem testosteronem, jenž působí nejen na fungování mozku, ale i na formování těla. Moderní studie však přímý vztah mezi hladinou testosteronu a mírou agresivity zpochybňují. Jistý vliv na vyšší kriminalitu mužů může mít i odlišný způsob výchovy chlapců a dívek. Dívky oproti chlapcům bývají obecně pod větší kontrolou společnosti (ze strany svých rodičů, učitelů, ale i dalších dospělých), takže mají větší šanci vstřípit si určité zábrany vůči protispolečenskému chování. Rovněž vrstevnické vazby na partu pro ně nemají takový vliv jako pro chlapce a naopak vazby na rodinu jsou u nich nesporně pevnější. Tyto odlišnosti jsou ovšem determinovány konkrétní kulturou a společností.⁵⁹⁾

Dalším faktorem, který poukazoval na větší disponibilitu mužů k delikventnímu chování, je již jednou zmiňovaný syndrom pohlavních chromozomů XYY. Je sice zřejmé, že muži vybaveni tímto „přebytečným“ chromozomem mají např. větší sklony k agresivitě a sexuálnímu chování, avšak určitými výzkumy bylo již prokázáno, že tento biologický znak je jen málo významný na to, aby jakýmkoliv zásadním způsobem ovlivňoval kriminální chování.

2.4 Osobnost

Pojem osobnost bývá psychology chápána jako organický celek duševního života člověka, zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života, včetně společenských vztahů.⁶⁰⁾ Pokud hovoříme o osobnostních faktorech, jež tvoří strukturu osobnosti a které ovlivňují chování a jednání člověka, myslí se tím zejména schopnosti daného jedince, jeho charakter, temperament, volní vlastnosti, motivace, postoje, zájmy, psychické zvláštnosti, míra emoční stability (či lability), orientace (extroverze či introverze a míra adaptability.⁶¹⁾ Z hlediska psychologie je každý člověk osobností, což představuje souhrn všech psychických zvláštností, které vytvářejí individualitu jedince. Při zkoumání osobnosti člověka také zjišťujeme jaké jsou u něj kognitivní procesy, tj. vnímání, pozornost, paměť či myšlení.⁶²⁾

Osobností se však člověk nerodí, ale ta je formována během celého jeho života, zejména prostřednictvím výchovného působení a socializace. Jedinci jsou tak zprostředkovány určité vlastnosti, které podmiňují jeho začlenění do společnosti. Současně je rozvíjena i schopnost budování si vlastní autonomie, jakožto určité možnosti nezávislosti jedince.

Jedním z nejvyšších cílů, které mohou být při formování osobnosti člověka dosaženy, je vštípení principů prosociálního, resp. altruistického chování, které je protikladem chování egoistického a asociálního (nebo antisociálního).⁶³⁾

Utváření osobnosti člověka na jeho životní cestě zajímavě definoval E. H. Ericsson v osmi fázích. První fáze je spojena s budováním bazální důvěry, tzn. přesvědčením, že je všechno dobré. Ve druhé fázi se již tvoří vědomí vlastní odlišnosti a objevují se základy osobnosti (člověk si začíná uvědomovat svou autonomii). Třetí fáze je typická převahou iniciativy, jedinec si uvědomuje společenská pravidla a vytváří se základy mravního cítění a usuzování. Čtvrtá fáze je typická převahou snaživosti, jejíž snahou je zvítězit nad pocity méněcennosti. Pátou fází je rozvoj osobní identity, člověk si ověřuje, co a za jakou cenu dokáže. V šesté fázi se řeší otázky intimity, odehrává se v období rané dospělosti, kdy se člověk učí navazovat rovnoprávné i intimní vztahy s opačným pohlavím. Pro sedmou fází je charakteristické období tzv. generativity, jedinec produkuje, tvoří a přetváří. Osmá fáze přichází v období stáří, hlavním tématem je hledání integrity. Každá vývojová fáze má tedy určité dominantní téma, které je její prioritní hodnotou, ale také hlavním úskalím. Úspěšnost

zvládnutí každé této etapy podmiňuje etapu další, pokud se člověk potýká se zásadními problémy, následkem jsou obvykle životní krize, které jedinci komplikují jeho cestu životem.⁶⁴⁾

Aspekty formování osobnosti mají bezpochyby i přímou souvislost s delikventními sklony narušených jedinců. O volbě adekvátního nebo naopak nepřiměřeného chování do značné míry rozhodují právě psychické charakteristiky člověka a jeho jednání se přímo odvíjí od charakteru, temperamentu, mravní a názorové orientace jedince, jež se vytváří v procesu rozumového, volního a citového utváření osobnosti.⁶⁵⁾ Kriminalistická psychologie se podrobněji zaměřuje na zkoumání určitých specifíků struktury osobnosti pachatelů trestných činů, včetně delikventů mladistvých a nezletilých.

V této souvislosti jsou v odborné literatuře zmiňovány určité osobnostní znaky, které jsou typické pro mládež s kriminální zkušeností. Takovými znaky jsou např. zvýšená impulzivita, čili jakási neschopnost jedince ovládnout a odložit své uspokojení, dále snížené, negativní nebo zmatené sebehodnocení a také nedostatečná empatie (tedy nižší schopnost vcítit se do osoby druhého, správně vnímat situaci a hodnotit ji jeho očima). Dalším problémem těchto jedinců je značně narušená morálka (morální postoje, názory a usuzování), což úzce souvisí s omezenou schopností v rozlišování mezi dobrem a zlem, nedostatkem vypěstovaných zábran, nebo způsoby kognitivní reflexe světa. Rovněž byly u delikventních jedinců ve větší míře pozorovány omezené komunikační dovednosti, značná nervozita, emocionální labilita, depresivita a snížená odolnost vůči stresu (tzv. adaptabilita).⁶⁶⁾

Některé osobnostní dispozice jsou však do jisté míry ovlivnitelné, na což jsou zejména v poslední době zaměřeny některé preventivní a terapeutické programy (zejména z oblasti penitenciární a postpenitenciární péče). Jedná se ve své podstatě o trend novodobý, který je třeba neustále podporovat a rozvíjet, dle mého názoru je to však krok správným směrem.

Dle osobnostních charakteristik mladých delikventů byla vypracována určitá typologie těchto jedinců, kteří byli odborníky rozčleněni do následujících kategorií:

- nesocializovaně agresivní typ osobnosti (neboli psychopatický);
- socializovaně agresivní typ osobnosti (neboli subkulturální);
- utlumený typ osobnosti (neboli neurotický, úzkostný);

- jedinci nezralí či nedostačiví (což je vysoce korelující se syndromem hyperaktivity, resp. s poruchou osobnosti).

V kriminologii můžeme v souvislosti s osobností nedospělého pachatele narazit na pojmy chronický pachatel a mladistvý delikvent.

Chronický pachatel je typický tzv. kriminální kariérou, kdy v běžném jazyce se používá lidové označení „kriminálník“. Problémy s takovým jedincem začínají už v jeho nejužlejším věku, neboť se vyznačuje jen těžko zvladatelným chováním. Běžné výchovné postupy nezabírají, často se objevuje asociální chování. Ve věku kolem dvanácti let nejsou výjimkou již celkem závažné násilné delikty a agresivita se stále stupňuje. Po patnáctém roku se již jedinec dopouští opakované kriminality, zejména majetkové a násilné. Delikventní chování přetrvává i v dospělosti, z pachatele se stává plně kriminální osobnost s pestrým repertoárem páchané trestné činnosti a intervaly mezi recidivou se obvykle zkracují.

U **mladistvého delikventa** dochází k prvním konfliktům se zákonem také ve věku kolem dvanácti let. V dětství však chybí jakékoli antisociální projevy, dosavadní vývoj je bezproblémový. Zlom nastává až v období puberty, jedinec se stává těžko ovladatelný a nerespektuje některé sociální a právní normy. Na rozdíl od chronických pachatelů se však mladiství delikventi dopouštějí jen příležitostné kriminality se situačním a skupinovým vlivem, která obvykle souvisí s protestním postojem vůči dospělým a rodičům. Násilí a závažnost u jednotlivých incidentů se zpravidla nestupňuje a po dosažení plnoletosti dochází u těchto jedinců k postupnému poklesu až k úplnému vymizení kriminálních vzorců chování. Záhy veškeré problematické chování vyhasíná a jedinci se stávají plně konformními.⁶⁷⁾

2.5 Rodina a náhradní rodinná výchova

Rodina je definována jako společně žijící skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Je postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz a také na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.⁶⁸⁾

Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování, které jsou typické v dané společnosti (tedy instituce primárně výchovně působící). Toto se odehrává prostřednictvím **sociálního učení**, významnými jsou zejména různé druhy nápodoby (identifikace, observace, různé formy učení, apod.).⁶⁹⁾

Rodina by měla plnit zejména dvě hlavní funkce, tj. funkci primární socializace dětí a funkci emocionálně-psychologické stabilizace osobnosti dospělých, ale zajišťuje také např. funkci biologicko-reprodukční, nebo sociálně-ekonomickou. Jednou z hlavních úloh socializačního procesu v rodině je tedy příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života a prostřednictvím výchovného působení zajistit jejich žádoucí osobnostní a sociální rozvoj, integraci do rodiny a v neposlední řadě formování primární skupinové identity.⁷⁰⁾

Nejdůležitějším činitelem úspěšné socializace dítěte v rodině, v níž se vytvářejí základy osobnosti, je emocionální vazba mezi dítětem a jeho matkou. Tato vazba se vyvíjí od nejtělejšího věku dítěte a její podstatou je vytvoření kladného emociogenního fyzického kontaktu mezi matkou a dítětem, který lze označit jako vztah jejich vzájemného přilnutí. Přiměřenost či nedostatečnost míry kontaktů dítěte s matkou se projevuje buďto citovou saturací (nasyčením) nebo naopak citovou deprivací (strádáním) dítěte.⁷¹⁾

Rodina v historickém kontextu však není institucí neměnnou, ale v průběhu dějin docházelo k jejímu vývoji, což mělo vliv i na postavení jejích jednotlivých členů. Také výchovný proces dnes probíhá ve složitějších společensko-kulturních poměrech. Zejména v posledních desetiletích dochází k tzv. demokratizaci rodinného fungování, což významně ovlivňuje sociální role současných rodičů. V důsledku všeobecné emancipace žen dochází k poklesu otcovské autority, jejímu přenosu na ženu (matku) a tak i k posílení vlivu ženy v domácnosti. Dle B. Krause, jak to vymezuje ve své publikaci „Člověk – prostředí – výchova“, lze nynější tvář rodiny charakterizovat v následujících bodech, které mají významný podíl na současné desintegraci rodinného života:⁷²⁾

- řadu funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce;
- prvek zakládání rodiny ztrácí svou ritualizovanou podobu (institut registrovaného partnerství, typické je dlouhodobé soužití partnerů bez uzavřeného manželství);
- snižuje se stabilita rodiny (markantní nárůst rozvodovosti);

- změny ve struktuře rodiny (klesá počet dětí, omezuje se vícegenerační soužití);
- vyšší nároky na čas rodičů, jež tráví v pracovním procesu (v důsledku toho se zkracuje čas věnovaný dětem);
- přibývá dvoukariérových manželství (vlivem růstu vzdělanosti a emancipace žen).

Z hlediska průběhu socializačního procesu velmi záleží na tom, do jaké míry se daří rodičům vypořádat se s funkcemi, které má rodina plnit. Pokud **rodina** všechny tyto funkce přiměřeně zvládá, pak hovoříme o rodině **funkční**. Pakliže dochází k poruchám v plnění funkcí, rodinu klasifikujeme jako **afunkční** (občasné výpadky které nenarušují nijak vážněji chod rodiny a vývoj dítěte), nebo dokonce jako **dysfunkční**, kdy již dochází k takovým poruchám, které zásadně ohrožují socializační proces dítěte a hrozí i vnitřní rozklad rodiny (ke zvládnutí situace je již obvykle potřebná institucionální intervence). Tento stav, kdy kolabuje sociálně-psychologická funkce rodiny, může být zapříčiněn celou řadou faktorů, jako jsou konfliktní situace v rodině (neshody mezi partnery, generační spory, či rozvodové rozepře), nejruznější závislosti některého z členů rodiny (na alkoholu, drogách, hracích automatech, apod.), nebo dokonce i emoční či sociální nevyzrálost rodičů.⁷³⁾

Jak už bylo naznačeno výše, aby si dítě osvojilo žádoucí vědomosti, dovednosti, návyky a mravní hodnoty, k tomu je velmi důležité záměrné, cílevědomé a promyšlené **výchovné působení** rodičů. Také způsob soužití všech členů rodiny dalekosáhle ovlivňuje osobnostní vývoj jedince, neboť rodiče (aniž to kolikrát sami vnímají) užívají určitých způsobů chování, které pro dítě často představuje odměnu nebo trest a působí na něj jako vzor. Odborníci rozlišují tři základní výchovné styly týkající se působení rodičů na své děti:

- autoritativní styl – je kladen velký důraz na poslušnost dítěte a uposlechnutí všech nařízení bez dlouhých diskuzí (dítě je zcela podřízeno autoritě rodiče);
- liberální styl – dítěti je ponechána co největší volnost bez většího omezování jeho vlastní aktivity;
- demokratický styl – dítě je respektováno jako samostatná bytost s právem poměrně svobodně o sobě rozhodovat (vzhledem k věku a předpokládaným následkům jednání). Dítě však současně musí poznávat svou spoluodpovědnost vůči druhým lidem, důraz je kladen na dosažení společně přijatelného řešení

konfliktů, které se opírá spíše o vysvětlování než o ukládání trestů (tento výchovný styl je obecně považován za nejpříznivější pro zdravý vývoj dítěte).

Naopak se setkáváme s mnoha škodlivými výchovnými styly, které jsou zásadně nevhodné pro vývoj dítěte. Jedná se např. o výchovu, která je označována jako rozmazlující, zavrhuje, nadměrně ochraňuje, perfekcionistická, nedůsledná, či výchova zanedbávající, týrající a zneužívající dítě.⁷⁴⁾

Většinou ale není možno styl výchovy, uplatňovaný v určité rodině, přiřadit jednoznačně do jednoho vyhraněného typu. Někdy rodič na dítě působí spíše autoritativně, jindy liberálně a může také docházet i k velkým rozdílům ve výchovných přístupech mezi oběma rodiči. Za nejvhodnější výchovný styl je považován takový způsob výchovy, kdy rodiče stanoví jasná a pevná pravidla a dětem je dovoleno o nich na rozumné úrovni diskutovat a jednat. Takto rodiče u dítěte pěstují smysl pro svědomitost, sociální odpovědnost, nezávislost a sebevědomí.⁷⁵⁾

Fungování rodiny a rodinné výchovy má tedy zásadní vliv na formování osobnosti dítěte, ať již v pozitivním či negativním slova smyslu. Pokud dítě vyrůstá v dysfunkční rodině, kde je zásadním způsobem narušeno rodinné klima a soudržnost, mezi partnery panují vypjaté vztahy a dítě je vedeno nesprávnou či nedostatečnou výchovou, nutně u takového jedince dochází k psychické deprivaci a traumatizaci, což představuje živnou půdu pro rozvoj predelikventních sklonů a antisociálních postojů takto ovlivněného dítěte. Takovou atmosféru podporuje zejména rozvrat rodiny, alkoholismus rodičů, kriminální vzory, nepříznivé sociální poměry, či hrubé fyzické (ale i psychické) násilí v rodině.⁷⁶⁾

Jak už jsem naznačil výše, velmi zásadním faktorem, který má vliv na pozdější kriminální chování vychovávaného jedince, je forma uplatňování disciplíny v rodině a také přítomnost násilí či výchovného zanedbávání. Výzkumy bylo prokázáno, že pokud je vůči dítěti uplatňována příliš tvrdá disciplína zahrnující agresivní chování, dítě se později chová delikventně, neboť agresivitu, které se v rodině naučilo, považuje za dovolený způsob chování. Tento trend uplatňovaný vůči dítěti ze strany rodičů může v nejhorších případech vyústit až v syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN), což se negativně odráží v neschopnosti dítěte navazovat stálé a trvalé citové vztahy, jeho ztížené společenské adaptabilitě a tendenci k protiprávnímu jednání. Z dostupných statistik totiž vyplývá, že mnozí mladí delikventi, dříve než spáchali svůj

první přečin, se stali sami obětí trestné činnosti, a to zejména fyzického či psychického týrání ze strany svých rodičů.⁷⁷⁾

Obdobné problémy však vznikají i v rodinách, které jsou velmi dobře ekonomicky zajištěny, tj. v rodinách úspěšných podnikatelů a také tam, kde se oba rodiče primárně věnují své kariéře. Zvýšený stres rodičů a nedostatek času mají přímý vliv na kvalitu rodičovského dohledu. Rodiče pak nedostatečně monitorují své dítě, nejsou dobře informováni o tom, co dělá ve volném čase, s jakými kamarády se stýká, kde se zdržuje, kdy a v jakém stavu se vrací domů, což také zvyšuje pravděpodobnost, že se dítě dostane na kriminální dráhu (např. vlivem různých part, závislostí na drogách či alkoholu, apod.).⁷⁸⁾

Jiným predelikventním faktorem může být i dlouhodobá tíživá ekonomická situace rodiny (nezaměstnanost rodičů), kde rodiče zažívají pocity bezmoci a mohou časem rezignovat na vlastní výchovnou roli. Dítěti pak není věnována dostatečná pozornost, což často přerůstá v ignoraci. Mnoho agresivních aktů se vyskytuje i v rodinách neúplných (rozvedení partneři či matky samoživitelky), kde pouze přítomnost jednoho z rodičů mnohdy v dostatečné míře nedokáže zajistit požadované množství a kvalitu citových vazeb. Také rodiče s podprůměrným intelektem, nízkým vzděláním, nebo nedostatkem životních zkušeností (mající děti ve velmi brzkém, ještě nevyzrálém věku), mohou být nevhodným vzorem pro své dítě. Problémy se taktéž vyskytují v rodinách, kde je vychováváno větší množství dětí (čtyři a více), což je typické zejména pro rómské etnikum.⁷⁹⁾

Rizikovou kategorií tvoří i děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly a byly vychovávány v nejrůznějších kolektivních institučních zařízeních (např. kojenecké a dětské domovy). Pro tyto děti je typická oslabená schopnost navazovat vztahy a poněkud naivní „vrstevnické“ vidění světa, které se rozvinuly v důsledku nikdy neprožitého úzkého vztahu k respektovanému dospělému a chybějící rodinné péče.⁸⁰⁾

Jelikož ne všechny děti mají šanci vyrůst v úplné či alespoň neúplné rodině a jsou z nejrůznějších důvodů umístěovány do tzv. náhradní rodinné péče, rozhodl jsem se věnovat následujících pár řádků i těmto, níže vymezeným a zákonem upraveným formám výchovy dítěte.

1. Osvojení dítěte (adopce):

- při osvojení přijímají manželé opuštěné dítě za vlastní a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho biologičtí rodiče. Rovněž mezi osvojencem a osvojitelem vzniká příbuzenský poměr a dítě přejímá příjmení nových rodičů.

Naopak zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou. Principy pro osvojení dítěte upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, konkrétně v § 63.

2. Pěstounská péče:

- jedná se o druh státem garantované a kontrolované formy náhradní rodinné výchovy, která se využívá v situacích, kdy původní rodina není schopna řádně zajišťovat výchovu dítěte. Pokud je dítě svěřováno do takové péče ve věku, kdy je již schopno tento akt posoudit, nemělo by mu být upřeno právo se k tomuto vyjádřit.

3. Poručenství:

- rovněž může do značné míry plnit některé funkce náhradní rodinné výchovy. Hlavním smyslem je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá s ohledem na svůj věk ještě plnou způsobilost k právním úkonům. Poručník pak dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho záležitosti namísto rodičů, kdy se v podstatě jedná o výkon rodičovské zodpovědnosti.

4. Hostitelská péče:

- jde také o zvláštní formu pěstounské péče, kdy děti umístěné v dětských domovech jezdí na návštěvy i delší pobyty do určených (vhodných) rodin.⁸¹⁾

Všechny výše popsané formy náhradní rodinné výchovy mají svůj smysl i opodstatnění, neboť jejich cílem je zajistit řádný a nerušený rozvoj osobnosti dítěte, a to pokud možno v prostředí, které je po všech stránkách nejbližší výchově v úplné a fungující rodině. Využití těchto možností má také svůj význam v prevenci výskytu sociálně patologických jevů u těchto jedinců.

V závěru považuji za vhodné připomenout obecně respektovaný názor, že schopnost rodin účinně fungovat je jedním z rozhodujících činitelů prevence kriminality u dětí a mládeže. Je totiž prokázáno, že stabilní a emočně silné rodiny, spolu se získáním dobrého vzdělání a řádného zaměstnání, jsou významným garantem účinné socializace a společenské integrace jedince. Naopak výskyt problémového, nečestného a protispoločenského chování v raném dětství je důležitým faktorem pozdějšího páchání trestné činnosti, což je především výsledkem patologického fungování rodiny.

2.6 Školské faktory

Škola je bezpochyby významnou socializační institucí, která výrazným způsobem ovlivňuje a formuje osobnost dítěte. Kromě vzdělávací funkce plní i požadavky výchovné a ve svém počínání se musí nutně orientovat na potřeby a požadavky společnosti, ale i jednotlivců. Škola ve své podstatě navazuje na socializační proces jedince, který se do té doby odehrával především v rodině. Obvykle se jedná se o první formální skupinu (mimo rodinu), do níž jedinec na své cestě životem vstupuje a kde si rozvíjí své morální i mravní zásady a návyky sociálního chování.⁸²⁾

Velmi podstatná se jeví nutnost zaměřit se při formování jedince na procesy rozhodovací, na utváření sociálních dovedností a rozvoj schopností pružně reagovat na rychlé změny života. V této složité době je zásadní co nejlépe vyzbrojit mladé lidi schopností vzdorovat různým nebezpečným módním vlnám (např. hrací automaty) a četným nástrahám života (např. alkohol či jiné drogy), konkrétně přejímáním větší odpovědnosti za své jednání i jednání druhých, dále posilovat u nich altruistické tendence či solidaritu a také je naučit orientovat se sami v sobě. A právě plnění těchto úkolů by měla zajišťovat školská, ale i jiná výchovná zařízení (např. domovy mládeže, střediska volného času, dětské domovy, dětské výchovné ústavy, apod.).⁸³⁾

Pro správné fungování těchto výchovně-vzdělávacích institucí je velmi důležitá atmosféra, která zde panuje. Velmi záleží na tom, zda procesy, které se zde mezi žáky a učiteli (ale i žáky a učiteli navzájem) odehrávají, mají spíše charakter kooperace, či naopak jde o vztahy na bázi konkurence, častých konfliktů a vzájemné rivality.

Děti jsou v tomto institučním a unifikujícím prostředí vystaveny tlakům na dokonalou adaptaci, které přicházejí z mnoha stran a nejsou nikdy dokonale koordinovány. V takovém prostředí, které vyžaduje velkou míru konformity, se každá dispoziční odchylka od normy může stát vážným problémem. Pokud učitel či vychovatel není schopen přistupovat k takovému jedinci se zvláštními ohledy, dítě se dostane na okraj jeho zájmu či přímo do nemilosti, což má negativní vliv na jeho sebehodnocení a na jeho postavení mezi spolužáky (tzv. stigmatizace). Tyto tendence mohou mít za následek vyřazení takového jedince z preventivního a edukačního (ale i reedukačního) působení školy a jsou často předzvěstí následného společenského selhání, ke kterému dochází po škole (včetně kriminálního chování).⁸⁴⁾

Pokud se tedy v pedagogickém procesu objeví dlouhodobé či závažné nedostatky, oslabující potenciální výchovný vliv školy, mohou v negativním smyslu působit či podmiňovat nepříznivé formování osobnosti žáka. K. Nešpor ve své publikaci „Vaše děti a návykové látky“ vymezuje podstatné rizikové vlivy, které se vyskytují na úrovni školy takto:

- ve škole panuje cynická, odcizená a nepřátelská atmosféra, postrádající nabídku pozitivních hodnot;
- učitelé jsou vnímáni jako nepřátelští nebo lhostejní a zdůrazňují především nedostatky žáků;
- slabší, problémoví a selhávající žáci jsou často zesměšňováni a ponižováni;
- nejsou vymezena žádná rozumná a jasná pravidla týkající se zákazu návykových látek ve škole;
- škola neprovádí žádnou prevenci, nebo používá neúčinné postupy;
- škola při řešení a prevenci problémů vůbec nebo dostatečně nespolupracuje s rodiči;
- neexistuje žádná návaznost na kvalitní mimoškolní aktivity a vhodné trávení volného času.⁸⁵⁾

Výrazným problémem, který se vyskytuje především ve škole, je šikana. Mnohdy bývá velmi nenápadná a vyskytuje se mimo dohled učitelů. Projevuje se slovním napadáním, zesměšňováním, ponižováním, v nejhorších případech fyzickou agresí či vyloučením dítěte z kolektivu. Nebezpečí tohoto jevu, který není včas rozpoznán a vyřešen, spočívá v četných problémech vyskytujících se v dalším životě na straně postižených žáků (snížená důvěra, problémy v komunikaci, strach z nových situací, apod.) a u šikanujících jedinců v tendenci k násilnické budoucnosti. Existují odhady, podle nichž se až polovina šikanujících chlapců stane v dospělosti násilnými zločinci.⁸⁶⁾

Velmi nebezpečným jednáním žáka, který se snaží vymanit z neradostného a frustrujícího prostředí školy, je také záškoláctví, které může být spojeno i s útěky z domova. Řadou výzkumů bylo prokázáno, že záškoláctví je významným faktorem, který se často váže k nastoupení kriminální kariéry.⁸⁷⁾

Závěrem lze shrnout, že nemalá úloha školy spočívá i v odhalování delikventních sklonů u žáků, ve snaze nalézt a aplikovat v tomto směru po všech

stránkách co nejvhodnější řešení. Každé problémové dítě ve škole projeví své sklony a učitel musí být schopen veškeré problémy včas odhalit a následně si s nimi poradit (ať již v rámci třídy, školy, nebo na úrovni jiných poradenských či nápravných institucí). Významným úkolem školy by tedy mělo být jakési preventivní působení na žáky, neboť pouze aktivní zájem o děti a důsledné uplatňování vhodných výchovných postupů, může zajišťovat jejich zdravý psychický a morální vývoj a je i určitou garancí v oblasti prevence sociálně patologických jevů či delikvence dětí a mládeže. Záleží totiž hlavně na klimatu školy, na pedagogickém sboru i vedení dané školy, jaké vytvoří pozadí výchovně vzdělávacímu procesu.⁸⁸⁾

2.7 Vrstevnické skupiny

Dětské a mládežnické skupiny, které označujeme jako skupiny vrstevnické, jsou typické zejména věkovou a názorovou blízkostí jednotlivých členů, dále silným pocitem příslušnosti ke skupině, ale i svou nestálostí a nízkým stupněm soudržnosti. Různé party nejčastěji vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se znají z jedné instituce (např. škola), často se také rekrutují z vrstevníků bydlících v jedné lokalitě (vesnice, sídliště, městská čtvrť).⁸⁹⁾

Tyto vrstevnické vztahy nabývají pro mladé lidi na významu především v období puberty, kdy zapojení dítěte do skupiny vrstevníků je jedním z nutných předpokladů jeho socializace. Vrstevnická skupina se stává určitou oporou a útočištěm při snaze o osobnostní emancipaci z rodiny a školy, ale také prostředkem přípravy mladého jedince pro dospělost.⁹⁰⁾ Významnost těchto skupin se zvyšuje s věkem dítěte, zejména s jeho rostoucí potřebou sdružovat se. Přátelství ve skupině se pak stává rozhodujícím prvkem sociálního života dospívajícího jedince.

Pro členství ve vrstevnických skupinách mládeže jsou typické vysoké nároky na konformitu jednotlivých členů se skupinou. Do této kategorie spadá např. nutnost určitého způsobu vyjadřování, specifická úprava zevnějšku, způsob chování k ostatním lidem či opačnému pohlaví, či zaujetí určitého postoje ke škole, k rodičům, k práci, k penězům, k sexualitě, ale i ke kouření, alkoholu a jiným drogám.⁹¹⁾

Výše popsané aspekty členství ve vrstevnických skupinách nabývají na významu především tehdy, pokud děti a mladiství pocházejí z rodin, které neplní svou výchovnou

a emocionální roli a častěji pak vyhledávají přítomnost náhradní sociální skupiny, kde by tyto své potřeby mohly v dostatečné míře uspokojit. V těchto případech jsou party mnohdy jediným prostředím, kde dospívající zažívá pocit akceptace, sounáležitosti, významu a síly ve skupinových akcích a nachází zde dobrodružství, zábavu a napětí.⁹²⁾

Problém však nastává tehdy, pokud se mladý jedinec začlení do nějaké asociální skupiny. Dospívající se identifikuje s partou, jejími vůdci, symboly a přijatou ideologií. Brzy také začne přejímat morální normy své party, začne se ztotožňovat s jejími negativními životními hodnotami a také inklinovat k protispolečenskému chování.⁹³⁾ Mechanismem ztotožnění se s takovou autoritou jedinec nabývá ve svých očích zvláštního významu, vědomí moci a pocit nadřazenosti nad ostatními „obyčejnými“ lidmi. Zároveň s uvolněním tenze a vybitím agrese, se kolektivní akcí smazává i pocit viny a mladistvost se necítí za nic osobně odpovědný, když jedná tak, jako ostatní členové této skupiny.⁹⁴⁾

Z kriminologického hlediska nelze přehlédnout, že kriminalita mládeže je téměř vždy páchána v nejrůznějších partách, čili v neformálních vrstevnických skupinách, neboť mladý člověk bývá při páchání trestné či sociálně-patologické činnosti pod významným vlivem skupinových mechanismů, které do velké míry vnímá jako příkaz k provedení činu.⁹⁵⁾ V tomto směru můžeme u vrstevnických skupin vymezit některé kriminogenní faktory, které podmiňují protispolečenské zaměření jejich příslušníků a závadové působení takovéto skupiny:

- členové skupiny pijí alkoholické nápoje, kouří cigarety či užívají jiné návykové látky (tvrdé drogy), nebo hrají hazardní hry;
- vrstevníci mají problémy s autoritami a rebelují, jsou odcizení, cyničtí a chovají se protispolečensky;
- skupina má vazbu na jedince či organizaci s destruktivními (např. rasistickými či xenofobními) rysy;
- ke schůzkám a trávení volného času dochází v rizikovém prostředí (restaurace, diskotéky, herny).⁹⁶⁾

Nejrizikovějším činitelem delikventní orientace vrstevnických skupin se především jeví časté pobývání v hernách, zábavních a restauračních zařízeních, ve spojitosti s gamblerským, požíváním alkoholu a jiných drog. Způsob tohoto života, ale často i abúzus návykových látek, činí velké finanční nároky a skupina má tendence

opatřovat si tyto prostředky drobnými krádežemi či jinou trestnou činností, která následně přerůstá v předem plánované a organizované akce.⁹⁷⁾

Značný podíl na rozvoji negativního chování mládeže v rámci vrstevnických skupin má i bezúčelný způsob prožívání volného času. Některé výzkumy totiž ukazují, že delikventní jedinci mají často daleko více volného času než jejich ostatní vrstevníci a také subjektivní pocit volného času je u nich výrazně vyšší. Převažuje u nich pasivní, konzumní způsob trávení volného času, který je charakteristickým nedostatkem iniciativy, absencí tvůrčích činností a častým pocitem nudy.⁹⁸⁾

A právě v těchto souvislostech, s ohledem na popisovaná rizika, je velmi důležité, aby rodiče měli dostatečný přehled o tom, co jejich dítě ve svém volném čase dělá, kde se pohybuje a s kým se stýká, neboť pouze takto lze dosáhnout včasného podchycení, intervence a eliminace rizikových faktorů, které se vyskytují mezi vrstevnickými skupinami. Správný postoj v těchto snahách, jak už jsem zmínil v předchozí kapitole, musí zaujímat i škola, která by se rovněž měla orientovat na plánování volnočasových aktivit žáka v době po skončení vyučování (zřizování nejrůznějších kroužků, podpora zájmových činností, apod.).

2.8 Etnický původ

Rasa je ve slovnících definována jako skupina lidstva lišící se od jiné skupiny různými typickými znaky, zvláště tělesnými (např. barvou pleti).⁹⁹⁾ Pro tento pojem se však v poslední době spíše užívá termínu **etnická skupina**, resp. **etnická menšina**. Obvykle je tedy pro příslušníky menšinového etnika typická určitá fyzická odlišnost, která vznikla jako účelná adaptace na přírodní podmínky v zemi jejich původu, avšak nemusí to platit ve všech případech a menšinovou skupinu lze ustanovit i podle jejího společenského osudu.

Je zcela evidentní, že etnické menšiny žijící na území nějakého státu mají zpravidla odlišné kulturní zvyklosti než majoritní obyvatelstvo, uctívají jiná náboženství, mají jiné hodnotové preference a vyznávají jiný životní styl. Velmi často bývají od většinové společnosti odděleny bariérami vlastních čtvrtí (resp. ghett), horším společenským postavením či zastávajícími profesemi s nízkou prestiží. Významným problémem je také nízká ochota většinové společnosti vstupovat do manželství s lidmi,

kteří přísluší k menšinám. Příslušníci etnických skupin také pravidelně dosahují nižšího vzdělání, mají nižší příjmy, horší bydlení, výživu a zdravotní stav, jsou častěji nezaměstnaní a v neposlední řadě se častěji dopouštějí kriminality. V jejich nerovnoprávném postavení je udržují také předsudky většinové společnosti, často jsou pouze na základě jejich fyzické odlišnosti a zvyklostí označováni jako líní, nespolehliví, nevypočitatelní, nečistí, agresivní, zanedbávající výchovu svých dětí, apod.¹⁰⁰⁾

V České republice je nejvýznamnější etnickou odlišnou skupinou **romské obyvatelstvo**, které už dlouhodobě vzbuzuje velmi polarizované postoje. Většinová populace toto etnikum vnímá nepříznivě, málo jej zná a trpí vůči němu mnoha předsudky, k nimž patří představa Romů jako rozených kriminálků.

Romové však nejsou jednotnou etnickou menšinou, dělí se na klanová společenství podle toho, odkud do našeho státu přišli. Mezi jednotlivými klany existuje velká rivalita, což blokuje vznik společné romské kultury. Fakticky vedle sebe existují různé **romské subkultury**, což brání vzniku elit, které by byly schopny zastupovat zájmy všech Romů ve většinové společnosti. Rovněž v této souvislosti dochází k rychle postupující degradaci romské kultury, která je spojena s rozpadem rodinných a klanových vazeb, což představuje jedno z největších nebezpečí pro romskou komunitu. V takovém případě se stává jedinou alternativou příklon těchto jedinců k některé kriminogenní subkultuře, která zpravidla parazituje na většinové společnosti.¹⁰¹⁾

Ve srovnání s majoritní společností má romské obyvatelstvo mnohem nepříznivější ukazatele vzdělanosti, nezaměstnanosti, zdravotního stavu a průměrné délky života. Jejich příslušníci jsou také mnohem častěji vyšetřováni a trestáni pro porušení zákona než většinová populace, což se týká nejenom dospělých mužů, ale i žen a především dětí.

Jak už je dobře známo, zásadním problémem je velmi brzký rozchod romského dítěte s majoritní kulturou, často hned po prvním intenzivním kontaktu – na začátku povinné školní docházky, neboť tyto děti nebývají vůbec připravené na nároky běžného školství. V některých případech je „odpojení“ romských dětí od většinové kultury zcela naprosté, děti ani nenastoupí povinnou školní docházku, protože je rodiče do školy neposílají. I v souvislosti s tím pak mívají Romové ztížené pracovní uplatnění a důsledkem je jejich vysoká nezaměstnanost (někde jde až o 80 % práceschopné populace), která je také podporována štedrým systémem sociálních dávek. Všechny tyto

aspekty jsou předzvěstí sociálního selhávání a živnou půdou pro páchaní nejrůznější trestné činnosti (ilegální obstarávání prostředků k životu).¹⁰²⁾

V těchto vymezených souvislostech se jeví evidentní, že výskyt nejrůznějšího protispolečenského jednání (včetně trestné činnosti) u jednotlivých menšinových skupin je zásadní mírou podmíněn takovými faktory u jejich příslušníků, jako je vzdělání, kultura, zvyky, apod. Pokud ze strany majoritní společnosti, zejména ve vztahu k romskému etniku, nedojde v nejbližší době ke změně společenského klimatu a ke zřetelnému oslabení četných bariér, není těžké domyslet si, jaké to v budoucnu přinese další problémy a rizika.

2.9 Socializace v širších souvislostech

Socializace je popisována jako proces vrůstání jedince do společnosti, který se uskutečňuje nejprve v rámci rodinné výchovy, později i působením masmédií a pracovních či jiných institucí (zaměstnání, škola, zájmové činnosti, apod.).¹⁰³⁾

Jedná se o celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky významné formy chování a jednání, dále jazyk, poznatky, hodnoty i kulturu a začleňuje se tak postupně do společnosti. Socializace se uskutečňuje zejména prostřednictvím **sociálního učení**, obvykle se odehrává nejprve v rodině (primární socializace), poté ve skupině vrstevníků a přátel, ve škole (sekundární socializace), ale svůj význam také mají masmédiá, prostředí, ve kterém žijeme a práce (terciální socializace). Socializace je nesmírně složitý, dlouhodobý a mnohostranný proces aktivního přizpůsobení jedince společenskému systému, ve kterém žije, jenž se odehrává v rámci určité kultury. Cílem i výsledkem socializačního procesu je schopnost člověka být společenský, což označujeme jako **sociabilitu**. Pokud se tohoto cíle podaří dosáhnout, jedinec je pak schopný a ochotný navazovat sociální styky a vztahy s jinými subjekty a je schopen společenského přizpůsobení. Socializace rovněž úzce souvisí s procesem vědomého či nevědomého vrůstání jedince do vlastní kultury (tj. předávání kulturních prvků z generace na generaci), což označujeme jako **enkulturaci**.¹⁰⁴⁾

Socializaci můžeme také spojit s interiorizací společenských norem a jejich dodržováním, kdy normu chápeme jako obecně platné verbalizované pravidlo, jež mají jedinci ve svém chování respektovat a které je pokládáno za závazné. **Normy** nejsou

přesnými návody činností, spíše vymezují určité meze pro jednání člověka. Jedná se o pravidla či modely chování, které mají celospolečenský charakter, nejsou tedy jen výtvorem jedinců, ale procházejí svým vývojem a odrážejí se ve skupinovém vědomí. Mezi nejdůležitější normy obvykle řadíme normy zvykové, náboženské, morální a právní.¹⁰⁵⁾

Jak jsem již popsal v úvodu, svůj vliv na socializaci jedince tedy sehrávají nejrůznější faktory, kdy problematice těch nejvýznamnějších jsem se v základním rámci věnoval už v předchozích kapitolách (aspekty osobnosti, význam rodinné výchovy, školy, vrstevnických skupin, atd). Socializaci člověka je však nutno chápat ještě v daleko širších souvislostech, neboť na jedince v průběhu celého života působí daleko více faktorů, které ho rovněž určitým způsobem formují a ovlivňují. Jedná se např. o vliv prostředí, ve kterém člověk žije, pracovních a relaxačních aktivit (zaměstnání, sport, koníčky), ale svůj význam sehrává i **vliv médií**, zejména televize.

A právě působení masmédií má často velmi významný negativní vliv na formování dítěte v rámci socializačního procesu, proto považuji za nutné se alespoň rámcově o těchto rizicích zmínit. Existuje celá řada odborné literatury, která se těmto problémům věnuje a z níž jsem mohl i já načerpat důležité myšlenky pro další řádky.

O vlivu médií (zejména televize) na socializaci dnešních dětí a mládeže ve vyspělých zemích nemůže být pochyb. Z nedávných průzkumů vyplývá, že čas, který tato věková skupina věnuje **sledování televize**, je v průměru mnohem delší, než všechny jiné mimoškolní činnosti. To souvisí i s poklesem zájmu mladých o četbu novin, časopisů a knih, o návštěvy výstav, divadel a galerií a také o aktivní sportování. Klesá tedy kvantum času, které by (nejenom) mladí lidé věnovali aktivnějším způsobům vstřebávání kultury, a jež by mohlo být protiváhou pasivnímu sledování televize.¹⁰⁶⁾

Televize má pro současnou postindustriální společnost velký význam. Ten spočívá v její masovosti, v západním světě neexistuje téměř žádná rodina, kde by nebyl alespoň jediný televizor. Sledování televize může na jedince působit pozitivně, vysíláním vhodných programů pomáhá v jeho napojení na vlastní kulturu, dokáže ho seznamovat s novými, vzdálenými či jinak neviditelnými věcmi a také informovat o důležitých faktech a událostech. Mnohdy má však na své konzumenty vliv zcela opačný, působí negativně a dezintegračně, což především souvisí s častým vysíláním agrese a násilí. Mezi zásadně **negativní projevy televizního vysílání** nepochybně patří:

- samoúčelné zobrazování násilí a jeho zlehčování;
- vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost;

- programy plné agresivity, která je zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním a etnickým skupinám.¹⁰⁷⁾

Negativní tendence televizního vysílání nabývají na svém významu především tehdy, pokud svými škodlivými účinky působí na děti a mládež. Odbornice z oboru dětské psychiatrie E. Malá uvádí, že předvádění surovostí a bezcitné hrubosti dítě postupně desenzibilizuje k reálnému násilí, tzn. zbavuje jej lidského náhledu na hrůznost, soucítění, schopnost pomoci, apod. Dítě totiž nedokáže rozlišovat mezi fiktivností sledovaného příběhu a realitou a hrozí, že postupně nabude dojmu, že destruktivita a surová rvavost jsou zcela běžnou záležitostí užívanou k řešení mezilidských sporů.¹⁰⁸⁾

V literatuře jsou však zmiňovány i další negativní aspekty, které se týkají masmédií, především televize. Jedná se např. o šíření tzv. popkultury, která vyhovuje většinovému vkusu, což je typické zejména pro komerční stanice. Další takovým znakem je stírání žánrových hranic mezi zpravodajstvím a zábavou a také tzv. reality TV, jež využívá např. záznamů z přepadených bank či silničních křižovatek, na nichž došlo ke smrtelné nehodě, apod.

Naprostá většina studií se shoduje v tom, že časté sledování televizního násilí může mít trvalý vliv na charakter a osobnost dětí a může vést i k budoucímu závažnému kriminálnímu chování či k antisociálnímu násilí všech typů. Za normálních okolností má dítě již ve středním školním věku schopnost distancovat se od předváděného násilí a zaujímat k němu kritický postoj, avšak tato jeho kritičnost se úměrně oslabuje s kreativitou televizních stanic při zábavném podávání nevhodných a nebezpečných (zejména agresivních) scén. Kromě násilných vzorů však mnohé pořady nabízejí i jiné modely rizikového životního stylu (konkrétně byl prokázán vliv televize na konzumaci alkoholu a kouření u mladistvých).¹⁰⁹⁾

Z výše uvedeného, dle mého názoru, vyplývá, že významnou odpovědnost vůči nejmladším generacím musí v současnosti vedle rodičů a pedagogů také vnímat tvůrci televizního vysílání. Své odpovědnosti se nemůže zbavovat ani stát a jeho příslušné orgány, které jsou pověřeny dohledem nad médii a jejich vysíláním. V některých západních zemích v souvislosti s prevencí negativních účinků televizního vysílání přišli s koncepcí promyšlené **mediální výchovy**. Děti se v rámci svého vzdělávání systematicky učí využívat média ke svému prospěchu a cílem těchto snah je rozvinout jejich mediální gramotnost. V České republice však stále tyto tendence významně

zaostávají, ale myslím si, že se velmi rychle blíží doba, kdy se tímto směrem i u nás budeme muset vydat.

3. Specifické faktory ovlivňující kriminalitu

3.1 Sociální patologie a sociální deviace

Sociální patologie je souhrnný pojem pro nezdravé, nenormální a všeobecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společnosti nebezpečné a negativně sankciované formy deviantního chování. Rovněž tak označujeme vědní obor, který se zabývá studiem příčin vzniku a existence sociálně patologických jevů.

Pojmem **sociální deviace** označujeme každé sociální chování (ať už individua nebo skupiny), které porušuje nějakou sociální normu a je proto určitou částí společnosti odmítáno a sankciováno. Sociální deviace zahrnuje velmi rozmanitá chování – fenomény, které danou společnost aktuálně i dlouhodobě trápí a zneklidňují. Deviace má velmi univerzální charakter, což znamená, že existuje ve všech společnostech, kde lidé spolu přicházejí do styku a žijí ve skupinách. V podstatě neexistuje žádná společnost, která by se mohla pochlubit zcela konformním chováním svých členů a absolutní absencí deviací.¹¹⁰⁾

Problematiku sociálních deviací však můžeme vztahovat až k okamžiku vzniku zákonů a všeobecně závazných společenských norem. Existencí a uplatňováním těchto principů se člověk v rámci určité společnosti stává buďto konformním (normy respektuje a dodržuje), nebo nekonformním – a potenciálně deviantním, kdy dané normy porušuje.

Přesné vymezení tohoto pojmu je do jisté míry problematické, neboť deviace se mění v závislosti na daném kulturním prostředí, sociálním prostoru a času. Určitý jev či chování, které je v daném okamžiku definováno jako deviantní, totiž nemusí být deviantní vždy a všude. Konkrétní deviace jsou zpravidla odlišně chápány v rámci té které kultury a rovněž prochází určitým postojovým vývojem. Také musíme tento pojem odlišovat od pojmů **negativní sociální jev, protispolečenské chování a protiprávní chování**. U některých negativních sociálních jevů totiž nemusí dojít k porušení obecně akceptované normy, každá deviace tedy nemusí být zákonitě protispolečenská (existují i deviace pozitivní) a často dokonce nebývá ani v rozporu s právní normou.¹¹¹⁾

S pojmem deviace velmi úzce souvisí pojmy chování, konformita a kontrola. Chování, které má být konformní, musí být v konkrétní společnosti kontrolováno, aby byl zajištěn jeho soulad s danými normami.

Chováním chápeme objektivně pozorovatelné, zachytitelné a měřitelné úkony, činnosti, reakce, formy jednání a konání, které jsou určované či spoluurčované psychikou jedince. **Normou** rozumíme určité měřítko, jímž jsou poměřovány projevy srovnatelné druhové kategorie. Normy mají psaný i nepsaný charakter a odlišnost ve způsobu vynucení, rozeznáváme např. normy právní, náboženské a mravní. **Chováním v normě** je takové chování, které je průřezem populace vnímáno jako očekávané chování jedince, příslušníka či člena určité sociální skupiny v určité situaci, tj. jeho chování v intencích společensky dodržovaných pravidel vztahů mezi lidmi a respektování obecně uznávaných hodnot. Základní kontrolní mechanismy chování jedince jsou dvojího druhu – **vnitřní kontrola**, kdy jedinec kontroluje sám sebe a **vnější kontrola**, kdy jedinec je kontrolován svým okolím (společností).¹¹²⁾

Ekvivalent „sociální deviace“ používají sociologové pro různé formy poruch chování. Jde např. o vešláctví, homosexualitu, drobné krádeže, alkoholismus, tabakismus, gamblerství, apod. Ještě nebezpečnějšími formami sociálních deviací, které jsou společností sankcionovány, jsou kriminalita, prostituce, sexuální úchytky, narkomanie. Jako příklady dalších závažných sociálně patologických jevů, které současnou společnost významně trápí, rovněž zmíním sebevražednost, rozvodovost, nezaměstnanost, široké spektrum nejrůznějších závislostí, násilí, agresivita, extremismus, atd.¹¹³⁾

Odborníci poruchy **chování** obecně dělí dle jejich závažnosti na **disociální, asociální a antisociální**. Disociálním označujeme chování, které je nespolečenské, vyznačující se nepřiměřenými reakcemi na podněty, jež však dosud nenabýlo sociální dimenze (např. neposlušnost, vzdorovitost, lži). Toto chování bývá přechodného rázu a jeho nápravu obvykle dokážeme zvládat běžnými výchovnými prostředky ve školním či rodinném prostředí. Asociální chování je již v rozporu se společensky uznávanými normami chování, s morálkou. Podstatou je nedostatek nebo dokonce absence sociálního citění. Jedinec opakovaně porušuje společenské normy, což je společensky neakceptovatelné, avšak jeho jednání nenabýlo dosud takové intenzity, aby došlo k zásadnímu porušení obecně závazných právních norem (alkoholismus, záškoláctví, toxikomanie). Už se nejedná o přechodný jev, je zde patrná určitá setrvalost s tendencí gradovat. Náprava ve většině případů vyžaduje umístění takového jedince (dítěte) do

ústavní péče. Antisociální chování představuje vědomé porušování zákonem chráněných společenských norem, které se týkají zásadních hodnot uznávaných a chráněných lidskou společností (život, zdraví, lidská důstojnost, atd.). Původce takového jednání může být v těch nejzávažnějších případech napraven pouze prostřednictvím ústavních zařízení (výchovné ústavy, věznice).¹¹⁴⁾

Závěrem této podkapitoly bych ještě, alespoň na okraj, zmínil, že existuje mnoho teorií a odborných názorů, které různě přistupují k výkladu sociálně patologického chování. Některé z těchto teorií soustřeďují svou pozornost na proces socializace jedince, jiné na rozbor faktorů podporujících deviaci, další se zaměřují na sociální kontext, ve kterém ke vzniku deviací dochází.

Podle hledání příčin deviací tyto teorie v základu dělíme na biologické, psychologické a sociologické. Biologické teorie hledají podstatu v genetických, anatomických a fyziologických faktorech, psychologické kladou důraz na osobnost člověka a sociologické zase zdůrazňují vliv prostředí a sociokulturních či skupinových faktorů. V současném pohledu na zkoumání příčin nejrůznějších deviací převládá přístup multifaktoriální. Zabývá se zkoumáním všech shora uváděných faktorů jednotlivě i v jejich souvztažnosti, jež by se mohly podílet na poruchách osobnosti a vést až k sociálně patologickým projevům.¹¹⁵⁾

Na konec si ještě dovoluji vymezit alespoň malý prostor určitému shrnutí dané problematiky. Z obecného pohledu je sociální deviaci možno chápat jako celistvý, dynamický proces, který je tvořen prvky, z nichž podstatné jsou osobnost aktéra, sociální normy a hodnoty, sociální instituce a sociální vztahy. Zásadně platí, že společenské vztahy jsou deformovány tím silněji, čím vážněji je deformovaná hodnotová orientace v jednotlivých vrstvách obyvatelstva a čím méně efektivní jsou sociální normy a sociální instituce, které v oblasti společenských vztahů působí.

3.2 Problematika závislostního chování

Závislost je kategorie, která vždy patřila k člověku, po staletí s ním existovala a vyvíjela se. O závislostech se v minulosti hovořilo pouze v souvislosti s alkoholem a drogami, avšak závislostní chování začíná být fenoménem současné postmoderní doby, kdy se v mnoha případech stává běžnou součástí životního stylu, zejména u dětí,

mladistvých a mladých dospělých. Závislost se stále spojuje hlavně s nadměrným požíváním alkoholu, drog a cigaret, kdy dochází k neustálému nárůstu konzumentů těchto látek, avšak expanduje také do dalších oblastí, jako jsou hrací automaty, sexuální chování, sledování televize, pracovní činnosti, sektářství, apod. **Droga** bývá definována jako jakákoliv látka s potenciálně psychotropními vlastnostmi, která může vyvolat závislost a být škodlivá jejímu uživateli, ale i společnosti.¹¹⁶⁾

Vznik závislosti je postupný proces, kdy chroničnost je jedním ze základních rysů. Činy, které pak závislí jedinci vykonávají pro získání návykové látky, jsou stejně důležité jako droga sama. Droga se tak stává součástí ustáleného způsobu jednání a závislý člověk tak žije způsobem života, který nechce, nebo už ani nemůže změnit. Nejdůležitějším kritériem vzniku závislosti je tedy neschopnost jedince kontrolovat své chování, což charakterizují níže uvedené projevy:

- dochází již k patologickému užívání, kdy znakem je neschopnost snížit či zastavit toto užívání;
- je narušen výkon běžných sociálních nebo profesionálních funkcí (narušeny sociální vztahy; ztráta schopnosti jedince udržet důležité závazky vůči rodině, přátelům, zaměstnání; impulzivní chování, agresivní tendence; problémy se zákonem, kriminální chování);
- delší časové vymezení poruchy – projevy psychické i fyzické závislosti, abstinčního syndromu, apod.¹¹⁷⁾

Problém závislostního chování není jen problémem medicínským, ale také psychologickým a neméně pedagogickým, resp. sociálně pedagogickým, neboť se zde kombinují vlivy biologické, psychologické i sociální. Záleží totiž na okolnostech, který z vlivů je v daném okamžiku rozhodující, neboť zde dochází ke vzájemné interakci všech faktorů, které vznik, vývoj a projevy závislosti ovlivňují. V souvislosti s tím musím zmínit, že tedy existuje mnoho teorií, které se snaží popsat problematiku závislostního chování v těch nejširších souvislostech. Následně uvedu základní členění nejdůležitějších proudů, které se zabývají vznikem a vývojem závislosti:

1. Biologické teorie – základním východiskem je hledání biologicky podmíněných činitelů, které vytváří dispozice pro vznik a rozvoj závislosti.
2. Psychologické teorie – pracují např. s názorem, že abúzus představuje určitou emoční obranu, se snahou navodit rovnováhu organismu. Drogy jsou tedy užívány s cílem emočního zvládnutí interakce s okolním světem.

3. Sociologické teorie – vznik závislostí je zde podmíněn sociální strukturou, aktuálním klimatem a možnostmi dané společnosti. Jedním z předpokladů je, že jsou-li drogy ve společnosti snadno dosažitelné, jejich spotřeba se zvětší a počet závislých také (platí to i naopak).
4. Kulturně antropologické teorie – podmíněnost závislostí rozšiřují i o faktory historické, kulturní či geografické.¹¹⁸⁾

Jak už jsem uvedl, závislostní chování je multifaktoriální jev, kdy v jeho vzniku lze identifikovat především somatické, psychické, socioekonomické a farmakologické faktory, ale má úzkou **spojitost i s prostředím a prvotním podnětem** (impulsem). O některých faktorech jsem již mluvil, tudíž se budu věnovat pouze posledním třem. Farmakologickým faktorem je droga a její dostupnost, tento faktor nabývá na významu zvláště u mládeže. Velký význam má rovněž prostředí, ve kterém jedinec žije, zvláště rodina, výchovně-vzdělávací proces a zejména způsob trávení volného času. Posledním aspektem jsou podněty pro vznik závislostí, které se rozdělují do dvou základních diametrálně odlišných kategorií. Jednak je to touha po euforických pocitech, na druhé straně snaha uniknout pocitům nepříjemným a složitým životním situacím.¹¹⁹⁾

V následující části této podkapitoly se chci alespoň stručně věnovat konkrétním typům nejzávažnějších závislostních chování, které ohrožují především děti a mladistvé jedince.

1. Drogová závislost:

- jedná se o jeden z nejpálčivějších problémů, které se týkají a negativně ovlivňují zejména populaci nedospělých jedinců. V kontextu vzniku této závislosti hraje prvořadou úlohu rodina a formování životního stylu. Dysfunkční rodina je vedle patologické komunikace a hledání sociální identity jednou z nejdůležitějších příčin vzniku abúzu drog. Svůj významný vliv na experimentování s drogami mají i skupiny mládeže, kamarádi a vrstevníci, se kterými se oslabený jedinec stýká a identifikuje.¹²⁰⁾

Klasifikaci drogových závislostí ani motivaci, která vede k užívání drog, se blíže věnovat nebudu, pouze ještě zmíním, že vývoj závislosti na drogách je postupný, kdy odborníci rozeznávají několik etap, u nichž postupně dominuje budování vztahu, poté začlenění do skupiny konzumentů drogy, vznik vlastní závislosti a nakonec fyzická závislost s abstinenčními projevy.

2. Závislost na alkoholu:

- velkým problémem tohoto druhu závislosti už je, že naše společnost obecně alkohol akceptuje. Konzumace alkoholu je zabudována do většiny lidských rituálů, které provázejí člověka od narození až do smrti. Člověk, který z nějakého důvodu alkohol odmítá, je považován za divného, patologického. Právě rituály spojené s požíváním alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení dětí a mládeže, neboť alkohol (ale i tabák) bývá často jen průchozí drogou.¹²¹⁾

Rizikovým faktorem bývá zejména životní styl rodiny (konkrétně vztah rodičů k alkoholu), sekundární pozici zaujímá primární skupina vrstevníků. Rovněž u alkoholové závislosti je rozlišováno několik fází, a to počáteční, varovná, rozhodná a konečná.¹²²⁾

3. Tabakismus:

- také tabák patří mezi návykové drogy, i když jeho účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky, jako u jiných drog. Problémem je zejména rozšířenost kouření, naštěstí už s mírně klesajícím trendem, který má spojitost s moderním postojem k fenoménu nekuřáctví a se změnou životního stylu. Nebezpečím pro zdraví člověka je tabákový kouř, který obsahuje řadu nejrůznějších škodlivin: dehet, kysličník uhelnatý, formaldehyd, arsenid, kyanid, apod. Rozpory panují v tom, zda cigaretový kouř obsahuje návykovou látku pouze jednu - nikotin, nebo je jich více.¹²³⁾

Rizikovou populací je opět především školní mládež. Jedná se o hromadný jev, cigareta je symbolem mužnosti a dospělosti. Je však prokázáno, že cigareta má úzkou souvislost se školním prospěchem, čím je student větší kuřák, tím mívá horší školní výsledky. Co se týká typologie kuřáků, rozlišují se: příležitostný kuřák, návykový kuřák, kuřák s psychickou závislostí a kuřák s psychickou i fyzickou závislostí.¹²⁴⁾

4. Závislost na hracích automatech:

- patologických závislostí souvisejících s hazardní hrou přibývá od roku 1990. Chorobný návyk se dá vytvořit na karetní hry, sportovní sázky, kasina a samozřejmě na automaty. Ty dělíme na zábavní - hráč si zde kupuje čas ke hře a výherní, u kterých existuje možnost finanční výhry. V obou případech je podstatou patologického hráčství **hra (resp. hraní)**, původně přirozená činnost člověka pro zábavu a osvěžení. Problém nastává ve chvíli, kdy rozhodnutí hráče týkající se jeho

aktivity přestane být svobodným a tato činnost se stane neodbytným a neovladatelným nutkáním, tedy jakýmsi vnitřním imperativem. Gambler se stává chorobně závislý na hře, ztrácí schopnost sebekontroly a autokorekce. V tomto případě hra ztrácí většinu svých pozitivních atribut a svým vývojem je gamblerství velmi podobné drogové závislosti. Odborníci vymezují čtyři fáze v kariéře patologického hráče: stadium výher, prohrávání, zoufalství a beznaděje.¹²⁵⁾

Primární nebezpečí této závislosti hrozí dětem, které se věnují nadměrně počítačovým hrám a zábavním automatům. Děti a mladiství jsou věkovou skupinou, u které vzniká patologické hráčství nejrychleji (během několika týdnů či měsíců). Problémem je i související kriminalita takto postižených jedinců, neboť většina patologických hráčů zanedlouho nemá prostředky na financování své vášně a proto si je opatřuje nelegálním způsobem, převážně majetkovou trestnou činností. Častým následkem je také rozpad rodiny, exekuce majetku a nezdědka to končí i sebevraždou.

Na okraj zmíním ještě některé další druhy závislostního chování, které však nebudu nijak blíže rozebírat, neboť nemají zase tak významnou souvislost a zásadní vliv na delikvenci dětí a mladistvých. Jedná se např. o závislosti na televizi, na internetu (tzv. netomanie), patologické nakupování, sexuální závislost, bulimie, atd.

Závěrem mohu potvrdit, že v posledních letech se mezi mládeží výrazně zvyšuje výskyt případů nejrůznější toxikomanie, což potvrzují některé policejní statistiky. Konkrétním příkladem je můj nedávný zážitek z vlastní profesní praxe, kdy jsem se setkal s případem výskytu tvrdých drog (konkrétně hašiše) mezi žáky prvního stupně základní školy. Nejvíce zarážející bylo, že se jednalo o vesnickou školu, z čehož vyplývá, že ani toto prostředí už není těmto negativním vlivům uchráněno.

4. Struktura kriminality mladistvých a nezletilých

Kriminalita obecně, bez ohledu na věk pachatele, se během posledních desetiletí stala masovým sociálním jevem. Zejména se to týká kriminality majetkové, která, dle policejních statistik, dlouhodobě představuje kolem 80 % veškeré registrované trestné činnosti. Skutečnost však bude pravděpodobně ještě o něco vyšší, neboť značná část této trestné činnosti nebývá policejním orgánům hlášena a tudíž ani vyšetřována. Zlomovým obdobím v negativním vývoji kriminality v České republice bylo období krátce po revoluci, tj. léta 1990 – 1993.

Kriminalita se koncentruje především do velkých měst, což potvrzují opět policejní statistiky, ze kterých vyplývá, že více než polovina registrovaných trestných činů je spáchána ve dvaceti největších městech České republiky. Mění se také profil pachatelů, zvyšuje se počet prvopachatelů a pachatelů, u nichž bývá trestná činnost epizodického charakteru, roste také podíl dětských a mladistvých delikventů.¹²⁶⁾

4.1 Nejčastěji páchané trestné činy dětmi a mladistvými

Specifickým znakům a faktorům, kterými je typická kriminalita dětí a mládeže a kterými se odlišuje od kriminality dospělých pachatelů, jsem se věnoval již v předchozích statích této diplomové práce. Nebudu již tuto problematiku znovu podrobně rozvádět a v této části nastíním, které konkrétní trestné činy jsou ze strany této věkové skupiny nejčastěji páhány.

Na úvod však považuji za účelné alespoň rámcově zopakovat, jaké aspekty trestnou činnost nedospělých pachatelů nejčastěji provázejí. Pro delikvenci dětí a mladistvých pachatelů je příznačná kriminalita situační, tj. bez promyšlené dlouhodobější přípravy, kterou obvykle provází impulzivnost jednání. Typickým znakem je rovněž páchání protiprávního jednání ve skupině vrstevníků, často pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek. Specifickými projevy je rostoucí brutalita spáchaných činů a příklon k extremismu, jakožto způsobu radikálního a přímočarého řešení složitých problémů (aktivní zapojení mladých v radikálních hnutích s xenofobními a rasistickými programy či naopak ve skupinách anarchisticky orientovaných). Typickým prvkem jsou i časté projevy vandalismu nebo nejrůznějších

způsobů šikanování, ke kterým dochází především v různých zařízeních pro mládež (domovy mládeže, vězeňské ústavy pro mladistvé, atd.).¹²⁷⁾

Z dostupné literatury, která se opírá především o policejní evidence oznámené a objasněné trestné činnosti, vyplývá, že nejčastěji spáchanými kriminálními delikty ze strany dětských či mladistvých pachatelů jsou **majetkové trestné činy**, kdy se jedná o zcela převládající formu protiprávního jednání, jež tvoří kolem 3/4 celkové kriminality páchané těmito věkovými skupinami. Z konkrétních skutkových podstat majetkových trestných činů, které jsou vymezeny v hlavě IX trestního zákona č. 140/1961 Sb. (s účinností do 31. 12. 2009), resp. v hlavě V nového trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), se jedná především o tyto trestné činy:

- krádeže prosté (zejména věcí z aut, jízdních kol, v bytech – bez vloupání);
- vloupání do objektů (bytů, obchodů, restaurací, chat, sklepů, kiosků, apod. – často v souběhu s trestným činem porušování domovní svobody);
- krádeže jednostopých (motocykly) a dvoustopých motorových vozidel (automobily);
- ostatní majetková trestná činnost (poškození cizí věci, podvody, zpronevěry, atd.).¹²⁸⁾

Další formou nejčastěji páchané kriminality ze strany nedospělých pachatelů jsou **násilné trestné činy**, ale jejich četnost je zhruba desetkrát menší než u kriminality majetkové. Mezi nejčastěji páchané trestné činy (provinění, resp. čin jinak trestný) patří úmyslné ublížení na zdraví, výtržnictví a loupež. Za zmínku stojí ještě kriminalita mravnostní, která ale tvoří už jen nepatrné procento z celkového počtu deliktů spáchaných dětmi a mladistvými.

Přesnějším statistickému vymezení trestné činnosti, které se v posledních letech dopustili pachatelé nedospělí, se budu podrobně věnovat v kapitole 4.3.

4.2 Statistiky trestné činnosti a jejich výpovědní hodnota

Oficiální kriminální statistiky, sledované a vytvářené několika státními institucemi (policie, státní zastupitelství a soudy, vězeňská služba), jsou velmi důležitým pramenem informací registrované kriminality. Mají dlouhodobou historii,

nejstarší **kriminální statistika** byla publikována ve Francii již v roce 1827. Dalším neoficiálním zdrojem informací o spáchané kriminalitě jsou tzv. výzkumné statistiky, které vznikají v rámci nejrůznějších kriminologických výzkumů.¹²⁹⁾

Veškeré oficiální kriminální statistiky, jež mohou vzbuzovat dojem, že přináší objektivní obraz úrovně trestné činnosti, však zachycují jen některé určité aspekty tohoto protispolečenského fenoménu. Nutno připomenout, že informují pouze o **kriminalitě oznámené** a nezahrnují kriminalitu latentní, kterou můžeme pouze odhadovat a mapovat prostřednictvím nejrůznějších výzkumů. Některé prameny uvádějí, že **latentní kriminalita** činí zhruba polovinu kriminality celkové, dle mého úsudku je tento podíl ještě o něco vyšší, zvláště pak u majetkové trestné činnosti. Také si musíme uvědomit, že tzv. **objasněná kriminalita**, jež podává konkrétní informaci o pachateli trestného činu a jeho věku, tvoří pouze určitý podíl kriminality oznámené a tedy ještě menší procento z kriminality celkové (včetně latentní).

V české republice vedle sebe existují tři oficiální systémy trestní statistiky, které však spolu nejsou organizačně a metodicky sjednoceny a tudíž spolu ani ne zcela korespondují. Každý statistický systém se opírá o jiný zdroj dat, což do jisté míry ovlivňuje jejich výpovědní hodnotu. **Policejní statistika** rozčleňuje zjištěné (tedy spáchané a oznámené) trestné činy do několika souhrnných kategorií – násilná, majetková, hospodářská a mravnostní trestná činnost a zvláště sleduje kriminalitu spáchanou nedospělými pachateli (nezletilí a mladiství). **Statistika Ministerstva spravedlnosti České republiky** (justiční statistika) se opírá o pachatele trestné činnosti, kdy údaje jsou vedeny dle různých stádií trestního řízení – osoby stíhané (resp. obžalované), souzené a pravomocně odsouzené. Třetím systémem je **statistika Vězeňské služby České republiky**, která zpracovává informace související se zajišťováním výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, dále údaje o početních stavech odsouzených osob, včetně jejich pohlaví a věkového složení, se zvláštním ohledem na mladistvé a cizí státní příslušníky. Nechybí zde ani porovnání počtu vězněných osob z mezinárodního měřítka.¹³⁰⁾

Závěrem ještě musím poznamenat, že při posuzování kriminálních statistik je dobré sledovat a zohledňovat určité legislativní parametry dle kterých konkrétní statistika vznikla, neboť časté změny v zákoně mohou údaje do značné míry ovlivňovat. Tak např. v roce 2002 došlo v trestním zákoně ke změně týkající se zvýšení hranice minimální vzniklé škody u trestného činu z původních 2.000,- Kč na hodnotu 5.000,- Kč, což se posléze v oblasti majetkové kriminality projevilo hlavně snížením

počtu spáchaných trestných činů krádeže dle ust. § 247 odst. 1 písm. a) tehdy platného trestního zákona, ale zároveň došlo k nárůstu počtu spáchaných přestupků proti majetku dle ust. § 50 odst. 1 písm. a) zákona č. 200/1990 Sb. (přestupkový zákon).

4.3 Vývoj kriminality dětí a mládeže v České republice

Pro ilustraci rozsahu a vývoje evidované (tj. oznámené) trestné činnosti v České republice uvádím následující dvě tabulky, které vyjadřují jak celkovou registrovanou kriminalitu, tak i podíl spáchané kriminality ze strany nezletilých a mladistvých pachatelů. Tabulka č. 1 si všímá širšího kontextu, kdy v této jsou zachyceny údaje z období let 1975 – 2000 (ukazatele uvádím v pětiletých intervalech). Tabulka č. 2 je konkrétnější, pojímá statistické ukazatele z období posledního desetiletí. Zdrojem pro veškeré vstupní údaje byly statistické výkazy kriminality za jednotlivé roky, které jsou dostupné na intranetových stránkách Policie České republiky a je v nich zohledněna i dodatečně objasněná trestná činnost.

Tabulka č. 1: Celkový vývoj kriminality v letech 1975 – 2000 (širší pohled) včetně vymezení podílu trestné činnosti spáchané skupinou dětí a mladistvých (pramen: statistiky Policie České republiky)

Kriminalita v České republice	Celková registrovaná kriminalita	Objasněná trestná činnost	Obj. v %	Trestná činnost mládeže	Z toho TČ dětí (6 – 14)	Z toho TČ mladistvých (15 – 18)
1975	110 943	96 285	86,80	11 308	3 673	7 635
1980	103 194	86 453	83,81	10 990	3 549	7 441
1985	121 272	100 669	83,01	14 679	4 021	10 658
1990	216 852	83 237	38,40	15 553	4 146	11 407
1995	375 630	151 842	40,40	32 632	10 322	22 310
2000	391 469	172 245	44,00	23 723	10 216	13 507

U shora uvedené tabulky si nelze nevšimnout vysokého nárůstu registrované trestné činnosti v období, které následovalo po změně politického režimu v roce 1989, kdy pro srovnání můžeme použít údaj z roku 1990, který se jeví poměrně objektivní.

Údaje z dřívějších (předrevolučních) let bych za příliš objektivní nepovažoval, neboť jejich nevěrohodnost vzbuzuje již vysoké procento objasněné trestné činnosti. Rovněž si lze povšimnout velkého nárůstu pachatelů trestné činnosti z řad nedospělé populace zejména v roce 1995, kdy počet spáchaných trestných činů ze strany dětí a mladistvých dosahuje více než dvojnásobku oproti číslům z roku 1990.

Tabulka č. 2: Celkový vývoj kriminality v letech 2001 - 2009 (údaje za jednotlivé roky) včetně vymezení podílu trestné činnosti spáchané dětmi a mladistvými (pramen: statistiky Policie České republiky)

Kriminalita v České republice	Celková registrovaná kriminalita	Objasněná trestná činnost	Obj. v %	Trestná činnost mládeže	Z toho TČ dětí (6 – 14)	Z toho TČ mladistvých (15 – 18)
2001	358 577	171 183	47,74	22 839	9 926	12 913
2002	372 341	154 437	41,48	16 442	5 541	10 901
2003	357 740	143 654	40,16	14 471	4 692	9 779
2004	351 629	140 900	40,07	11 205	3 319	7 886
2005	344 060	141 494	41,12	10 700	3 086	7 614
2006	336 446	140 051	41,62	10 695	3 090	7 605
2007	357 391	145 771	40,79	10 789	2 710	8 079
2008	343 799	138 598	40,31	10 511	2 783	7 728
2009	332 829	141 626	42,55	9 456	2 333	7 123

K údajům v tabulce č. 2 musím podotknout, že je zde na první pohled patrný určitý klesající trend vývoje spáchané trestné činnosti ze strany dětí a mládeže. Do jisté míry to však dle mého názoru může být způsobeno určitými legislativními změnami, kdy tou podstatnou bylo přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (účinný od 1. 1. 2004). Z mých profesních zkušeností je totiž od účinnosti tohoto zákona do jisté míry složitější prokázat nedospělému pachateli spáchaní trestné činnosti, a to se pak odráží i v počtu objasněných trestných činů, které mají na svědomí jedinci z této věkové skupiny.

5. Predikce a prevence kriminálního chování

V této části práce se budu věnovat základní problematice predikce (tj. prognózy) a prevence kriminálního chování, neboť tyto dva pojmy, dle mého názoru, spolu velmi úzce souvisejí. V praxi je totiž ověřeno, že bez korektní predikce se nedá dělat primární prevence, bez primární prevence se nedá budovat integrovaný systém všech druhů prevence, bez systému prevence se nedá aspirovat na snížení úrovně kriminality a bez zvrácení nepříznivých trendů nebude mít občan pocit, že státní orgány efektivně dělají to, co dělat mají.¹³¹⁾

5.1 Predikce kriminality

Cílem mnoha vědeckých disciplín, zabývajících se kriminální problematikou, je též poskytnout odborné i laické veřejnosti kvalifikovaný odhad prediktivního vývoje kriminality, tj. **předpovědět delikventní chování** v dané společnosti či u konkrétních jedinců, a to pokud možno s velkou pravděpodobností a s velkým předstihem.

Predikce delikvence je však velice nesnadná, neboť se opírá hlavně o chování jedinců, což je komplexně determinovaný jev, který má zejména v dětství a v dospívání relativně nízkou stabilitu v čase. Úspěšnost předpovědí je přímo závislá na celé řadě kritérií a jejich počtu, které se v rámci zjišťování posuzují a rovněž souvisí s množstvím zdrojů, od nichž jsou důležitá data získávána. Jak už bylo jednou řečeno, obecně se tedy úspěšná predikce delikvence opírá o extrémní druhy chování, což označujeme jako „sledování kriminálních kariér“. Výsledkem jsou konkrétní prediktivní studie, které mají svou dlouhodobou tradici zejména v USA. Predikce však přináší i určitá rizika, což se týká zejména snah o předpovídání pravděpodobnosti vývoje dětí a mládeže k budoucímu kriminálnímu chování. Zde je nutno zachovávat velmi obezřetný postup, neboť nedospělí jedinci, kteří by byli zahrnuti do takového výzkumu, by následně mohli být negativně „onálepkováni“, což by se mohlo záporně odrazit v jejich následujícím životě (informace o vyšším riziku budoucí kriminality u konkrétního jedince by mohly negativně působit na rodiče, učitele, nebo v místě jeho bydliště).¹³²⁾

Snahy předpovídat vývoj kriminálního chování v dané společnosti mohou být obecné (tj. komplexní predikce), nebo mohou postihovat konkrétního pachatele, což označujeme jako predikci individuální.

Smyslem **obecné predikce** je především zajistit, aby byly včas detekovány a zachyceny negativní tendence vývoje kriminality ve společnosti (zejména u mládeže) a aby bylo možno včas a efektivně učinit potřebná opatření pro odvrácení tohoto nebezpečí. Tyto snahy jsou bezpochyby vyvíjeny v zájmu společnosti, rodiny ohroženého jedince i jedince samotného a na významu nabývají především u nedospělých delikventů.

Cílem **individuální predikce** je zajistit kvalifikovaný odhad dalšího chování pachatele, především tedy vymežit pravděpodobnost, zda se trestných činů bude dopouštět i v budoucnu. Výsledkem těchto snah je prediktivní studie, která by měla poskytnout odpovědi na otázky, kdo a v jaké míře je sociálním selháním ohrožen a také odhadnout kdy a za jakých okolností se tak stane. Individuální predikce vychází ze znalosti osobnostních charakteristik pachatelů trestné činnosti, zvláštností jejich sociálního vývoje, jejich životního stylu a sociálního prostředí, apod. Negativní vývoj jedince (v podobě dalšího páchání kriminality) lze totiž obvykle předpokládat při zjištění těchto rizikových faktorů: kriminalita u předků, problémové primární sociální prostředí, špatný školní prospěch a chování ve škole, výskyt asociálního chování v dětství, patologický způsob trávení volného času, výskyt duševních poruch a poruch chování, toxikomanie či chorobné hráčství, sociální nepřizpůsobivost (maladaptace), recidiva trestné činnosti, atd. Ke stanovení individuální predikce slouží několik níže uvedených metod:

- statistická metoda – vychází ze znalosti souhrnu rizikových faktorů, které byly zjištěny jako významné doprovodné znaky vzniku individuálního kriminálního jednání;
- klinická metoda – bývá uplatňována v rámci zkoumání osobnosti pachatele a je podkladem pro rozhodování soudu o trestech a ochranných opatřeních. Podstatou je znalecké zkoumání duševního stavu obviněného s posouzením rizika jeho budoucí recidivy;
- intuitivní metoda – jedná se o individuální posouzení delikventa a odhad jeho budoucího chování (kriminálního jednání), které provádí zkušený odborník (např. soudce, psychiatr, policejní či vězeňský psycholog) při stanovení druhu a výše trestu či jiného opatření.¹³³⁾

Na závěr chci poznamenat, že v podstatě každé rozhodování soudu o vině a trestu či uložení ochranného opatření je spojeno se stanovením individuální predikce u konkrétního pachatele. Tento požadavek vychází z platné právní úpravy, konkrétně z ust. § 31 zákona číslo 140/1961 Sb. (trestní zákon s účinností do 31. 12. 2009), podle něhož musí soud při stanovení druhu trestu a jeho výše přihlídnout k možnosti nápravy pachatele. Běžnou metodou při stanovení individuální predikce, jež se používá v naší justiční praxi, je metoda intuitivní, která se především opírá o profesionální zkušenost soudců. Tento stav ale, dle mého názoru, není uspokojivý a mnohem častěji by mělo být využíváno např. metody klinické.

5.2 Prevence kriminality

Prevenčí kriminality se rozumí soubor nejrůznějších aktivit a opatření mimotrestního charakteru, které jsou orientovány zejména na odstranění, oslabení či neutralizaci nejrůznějších kriminogenních faktorů, s primárním cílem zastavit růst kriminality nebo alespoň dosáhnout jejího zmenšení. Jedná se tedy o působení na konkrétní faktory kriminality (tj. na příležitosti a podněty k páčání trestných činů), na potenciální pachatele a oběti protiprávního jednání a také o vytváření nejrůznějších zábran proti páčání kriminálních deliktů.¹³⁴⁾

Prevence v oblasti delikvence velmi úzce souvisí s aktuálními trendy **bezpečnostní politiky státu**. Tato politika zahrnuje dva subsystemy, jednak subsystem trestní politiky, který staví na represivní strategii a také subsystem preventivní politiky, jenž se opírá o preventivní strategie a opatření. V minulosti se Česká republika téměř výhradně orientovala na trestní represi, avšak společenské změny na konci 20. století a s tím spojený vývoj kriminality významně přispěly k tomu, že začal stoupat význam preventivní politiky. Tato skutečnost bohužel nic nemění na faktu, že i v současné době výdaje na prevenci představují jen zlomek nákladů, které stát investuje do policie, justice a vězeňství.

Preventivní aktivity můžeme rozčlenit podle obsahového zaměření na prevenci sociální, situační a viktimologickou.

1. Prevence sociální:

- je zaměřena na sociální kriminogenní faktory, na jejich překonávání či jejich neutralizaci. Zaměřuje se na potlačení negativních sociálních jevů jako je prostituce, alkoholismus a jiné toxikomanie, nezaměstnanost, chudoba, záškoláctví, extremismus, apod., a seriózně se zabývá také otázkami kriminálně preventivního a socializačního působení rodiny, školy, sociálních služeb a obdobně orientovaných státních i nestátních institucí. Vlivným nástrojem v této oblasti je sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, zaměstnanosti, stabilitu rodiny, ale i fungování policejního a soudního aparátu. Svůj význam mají i regionální a lokální programy, které jsou orientovány pro užší cílové skupiny. Tato opatření však mohou být efektivní pouze tehdy, jsou-li založena na kvalifikované detekci problémů a je-li průběžně sledován a vyhodnocován jejich vliv.¹³⁵⁾

2. Prevence situační:

- jejím cílem je úplné či alespoň částečné odstraňování kriminogenních situací ve snaze co nejvíce omezit příležitosti ke spáchání trestných činů a současně zvýšit šance na dopadení potenciálního pachatele (v duchu dávného přísloví „*příležitost dělá zloděje*“). Tato koncepce předpokládá, že velká část kriminality je uskutečňována na základě racionální úvahy pachatele, který nejprve zvažuje veškeré známé klady a zápory své zamýšlené kriminální aktivity a zjistí-li, že námaha a riziko spojené se spácháním trestného činu jsou větší než očekávaný prospěch, tak upustí od svého záměru.

Situační prevence může být účinná zejména u majetkové a pouliční kriminality (krádeže, vandalismus, apod.) a také u některých forem kriminality násilné (loupeže, znásilnění). Využívaná opatření mají především charakter technický, organizační a administrativní a lze je shrnout do těchto základních kategorií:

- zvýšení ochrany objektů, osob a věcí (např. využívání bezpečnostních služeb, elektronické zabezpečení objektů, atd.);
- přemístění ohrožených věcí na bezpečnější místa (tj. ukládání peněz v bankách, využívání trezorů, parkování vozidel v garážích, atd.);
- zmenšení očekávaného prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika pro pachatele (např. evidence jízdních kol, elektronické etikety, označování bankovek, atd.);

- zlepšení dohledu nad lokalitou (policie, kamerové systémy, veřejné osvětlení, všímavost občanů, atd.).¹³⁶⁾

3. Viktimologická prevence:

- orientuje se na potenciální a skutečné oběti trestných činů a své působení zaměřuje zejména na činnost osvětovou či poradenskou a rovněž na vštěpování obecných i speciálních zásad ochrany ohrožených osob. Konkrétním cílem je např. zlepšit povědomí lidí o tom, jak se mají chovat, aby sebe a svůj majetek zbytečně nevystavovali nebezpečí napadení, nebo je informovat, jak se mají bránit útoku pachatele, či jak se chovat během napadení anebo po něm.¹³⁷⁾

Preventivní působení můžeme dále rozdělit podle toho, komu jsou tyto aktivity adresovány. Jedná se o prevenci primární, sekundární či terciální. K těmto pojmům jen velmi krátce:

- **primární prevence** – snahou je prostřednictvím sociální, hospodářské, kulturní a právní politiky státu působit na široké spektrum příčin kriminality a zajistit, aby prostor pro kriminalitu a jiné sociálně patologické jevy byl pokud možno minimální. Konkrétní aktivity jsou adresovány buďto komplexně (veškerému obyvatelstvu státu), nebo jen některým demograficky vymezeným skupinám, např. mládeži, ženám, etnickým menšinám, apod.;
- **sekundární prevence** – jedná se o aktivity orientované na potenciální pachatele či oběti trestné činnosti, ale také na překonání různých kriminogenních situací (např. přestavba nebezpečné křižovatky). Hlavními adresáty jsou rizikové skupiny obyvatel, jako jsou děti žijící na ulici, alkoholici, narkomani, žebráci, bezdomovci, atd. Velký význam zaujímá působení terénních sociálních pracovníků, kteří se pohybují mezi ohroženou skupinou (např. děti a mládež) v jejím přirozeném prostředí (streetwork);
- **terciální prevence** – je zaměřena hlavně na předcházení kriminální recidivy u pachatele trestné činnosti a viktimologické recidivy u oběti (včetně eliminace sekundární viktimizace a poskytnutí potřebné pomoci). U delikventních jedinců jde zejména o jejich úspěšnou opětovnou integraci do společnosti, čímž se blíže zabývá penologie.¹³⁸⁾

5.3 Konkrétní oblasti preventivních činností

Každá preventivní strategie musí být koncipována především s ohledem na cílovou skupinu, na niž bude zaměřena, důležité je brát v potaz i charakter prostředí, stanovení postupů práce a vymezení konkrétních cílů, které mají být dosaženy.

Jelikož se tato diplomová práce zaměřuje na problematiku delikvence dětí a mládeže, stručně se v následující stati budu věnovat jen několika skupinám preventivních programů, které se zaměřují právě na tuto cílovou skupinu. Oldřich Matoušek a Andrea Kroftová ve své publikaci *Mládež a delikvence* tyto **preventivní programy** zařazují do následujících skupin.

1. Předškolní programy pro děti:

- jejich hlavním cílem je co nejlépe připravit na školní docházku zejména děti, pro které by mohlo být vyučování příliš náročné, a u kterých by dříve či později mohlo dojít ke školnímu selhání. Nejsou tedy organizovány s primárním cílem předcházet budoucímu delikventnímu chování takových dětí, avšak zkušenosti ze zahraničí (zejména z USA) ukazují, že tyto aspekty spolu v mnoha případech velmi úzce souvisí. Hlavním motivem je myšlenka, že udržení dítěte a mladistvého jedince v dosahu vzdělávacího systému je jednou z nejúčinnějších forem prevence zločinnosti.¹³⁹⁾

2. Programy určené rodičům:

- tyto programy mají svou tradici zejména v USA a některých západních evropských zemích. Rovněž nejsou výhradně zaměřeny na prevenci kriminality, avšak praxe ukázala, že programy přinášejí i tento užitek. Jedná se o poradenské a terapeutické služby, které jsou poskytovány rodičům rizikových dětí (s výchovnými a školními problémy, apod.). Cílem je naučit rodiče vyvarovat se použití nevhodných výchovných strategií, omezit neuvážené zkratkovité jednání, naučit je využívat neagresivních postupů a rozvíjet jejich schopnosti vnímat potíže dítěte. V některých vyspělých zemích jsou za tímto účelem zřízeny tzv. specializované denní centra, avšak u nás taková zařízení dosud chybí, kdy se stále zaměřujeme pouze na krizovou intervenci.¹⁴⁰⁾

3. Programy vázané na školu:

- v této oblasti se začíná prosazovat hned několik přístupů. Podstatou je zajistit posilování těch postojů a dovedností, které jsou předpokladem prosociální, nekriminální dráhy. Jeden z přístupů prosazuje tzv. široké občanské vzdělávání, jehož cílem je vychovat „dobré“ občany, kteří se budou chtít aktivně angažovat ve svém okolí, v rámci samosprávy, ale i v jiných oblastech. Dalšími jsou nejrůznější výukové programy, jejichž smyslem je učit děti sociálním dovednostem a posilování schopnosti řešit problémy. Uvedené vzdělávací aktivity mají prokazatelný vliv na lepší atmosféru školní třídy, posilují pozitivní vztahy a vazby mezi dětmi, zlepšují výsledky vzdělávání a snižují míru asociálního chování.¹⁴¹⁾

4. Vrstevnické programy:

- jejich organizování zajišťují přímo školy, nebo nejrůznější spolky dětí a mládeže. Některé programy jsou zaměřeny pouze na rizikovou mládež, jiné se orientují na všechny děti. Obvykle jsou založeny na této myšlence: podaří-li se naučit nejvlivnější žáky ve škole či vůdčí osobnosti party např. nenásilnému řešení konfliktů, budou tito jedinci sloužit všem ostatním jako vzory a zprostředkovatelé při případných kritických situacích ve třídě či jiné vrstevnické komunitě.¹⁴²⁾

5. Programy podporující pracovní uplatnění:

- dle mého přesvědčení se jedná o velmi důležité aktivity, neboť nezaměstnanost (především) mládeže a její kriminalita jsou právem považovány za spojené nádoby. Je totiž smutným faktem, že v České republice cca 10 % mladých lidí nepokračuje po skončení základní školy v žádném dalším vzdělávání, ale ani dokončení určité vzdělávací etapy nezaručuje mladým lidem uplatnění na trhu práce. Na vině je nedostatek pracovních příležitostí na trhu práce, avšak svou roli mnohdy hrají i nereálné představy mladých lidí o svém pracovním uplatnění a jejich přehnané mzdové nároky. Tuto oblast pokrývají převážně úřady práce, které poskytují profesní poradenství a organizují četné rekvalifikační kurzy. Existuje však i několik programů, které jsou organizovány jinými institucemi, např. program Šance (zaštiťován Kulturním domem Junior v Chotěboři), nebo projekt Most (Okresní úřad v Mostě).¹⁴³⁾

6. Komunitní programy:

- jedná se o programy, které jsou obvykle organizovány v malém regionu (vesnice, školní či městský obvod) a jsou určeny příslušníkům určité komunity (zájmová skupina, občané obce, apod.). Tyto aktivity zaštiťují především různá občanská sdružení, ale také školy a jiné instituce. Dobrým nápadem, který se v poslední době hodně diskutuje, by mohlo být zřizování koordinátorů preventivních aktivit, kteří by pracovali na místní úrovni a jejichž úkolem by bylo zejména analyzovat situaci v daném regionu, mít přehled o jednotlivých rizikových skupinách a lokalitách, komunikovat s orgány obce a provádět osvětovou činnost.¹⁴⁴⁾

Jelikož mým zaměstnáním i posláním je být policistou u Policie České republiky, jako svou povinnost vnímám alespoň rámcově se zmínit o oblasti **policejní prevence**, kde se v posledních letech razí poměrně nové koncepce práce, které se opírají o trendy zažité ve vyspělých evropských zemích.

Naše policie byla ještě nedávno při ochraně před kriminalitou orientována výhradně represivně. Snahou nového zákona o Policii České republiky (č. 273/2008 Sb.), který je účinný od 1. 1. 2009, je tento stav změnit. Výsledkem je snaha v praktické každodenní činnosti uplatňování konceptu **Community Policing**, který klade důraz především na to, aby policejní práce byla do značné míry podřízena potřebám komunity (obce, městské části, občané), a aby nevázla komunikace mezi policií a společností (partnerství na úseku ochrany veřejného pořádku i na úseku prevence). Smyslem tedy je, aby policie zaměřovala své poslání nejen represivně, ale i preventivně, aby došlo k odstranění nedůvěry řádných občanů k této ozbrojené složce a také, aby policie plnila své úkoly podle aktuálních potřeb a ve spolupráci se samosprávou, občanskými sdruženími i občany komunity.¹⁴⁵⁾ Z vlastních zkušeností však vím, že naplňování této koncepce v praxi zatím výrazně pokulhává, neboť aby tato činnost byla opravdu efektivní, musela by se radikálně změnit náplň každodenní práce policistů sloužících na obvodních oddělení v přímém výkonu služby.

6. Empirická část

V rámci co nejlepšího uchopení tématu, které jsem si vymezil pro svou diplomovou práci, jsem již při zpracování diplomového projektu rozvíjel nejrůznější úvahy zabývající se otázkami koncepce empirické části práce a vlastním pojetím průzkumného šetření. Postupně se těmito mým úvahám dostávalo jasné podoby, přičemž svůj záměr jsem ve druhé polovině roku 2009 realizoval v rámci průzkumného šetření. Podrobnosti popisují v této kapitole.

6.1 Projekt průzkumu

Před provedením vlastního průzkumného šetření jsem v srpnu 2009 zpracoval projekt průzkumu. V něm jsem stanovil základní požadavky a vymezil cíle, které jsem chtěl naplnit v rámci empirického šetření. Konkrétně byly koncipovány otázky, na které jsem chtěl získat odpovědi, dále byla rámcově vymezena cílová skupina respondentů a šíře tohoto souboru a v neposlední řadě také stanovena metoda pro získávání údajů. Rovněž jsem přemýšlel nad způsobem analýzy a zpracováním shromážděných informací.

Za základní průzkumnou metodu byla zvolena forma anonymního dotazníku. V rámci zpracovaného projektu byl za účelem zjišťování požadovaných empirických údajů sestaven konkrétní dotazník, který byl poté k vyplnění předán kontrolní skupině respondentů, aby se ověřilo, zda dotazník bude sloužit svému účelu a zda se jeho prostřednictvím podaří zjistit požadované informace (zajištění validity). Kontrolní skupinu tvořilo 10 žáků základních škol ve věku 13 až 15 let. Analýzou vyplněných dotazníků jsem zjistil, že u několika pokládaných otázek (zejména v první části dotazníku) bude třeba provést určitou korekci, aby bylo zajištěno úplné pochopení všech dotazů. Také se ukázalo, že při zjišťování „ostrých“ údajů bude nutno dbát na podrobnější vysvětlování postupů k vyplňování příslušného dotazníku a rovněž bude vhodné vymezit i určitý prostor na zodpovězení případných dotazů respondentů.

O konkrétních aspektech shora nastíněného průzkumného šetření a sestaveného dotazníku se v této úvodní části nebudu již více zmiňovat, neboť vše podstatné budu podrobně rozebírat následně.

6.2 Metoda průzkumného šetření a jeho cíle

Pro získání potřebných empirických údajů v rámci vlastního průzkumu, který jsem prováděl v průběhu zpracování své diplomové práce, jsem využil metody dotazníkového šetření.

Obecně lze vyjádřit, že cílem průzkumného šetření bylo především zjistit, jaká je míra informovanosti dětí a mládeže navštěvující druhý stupeň základních škol (tedy ve věku cca od 11 do 15 let) v základních otázkách problematiky protiprávního jednání a dále v otázkách týkajících se počátku trestní odpovědnosti. Snahou bylo také zjistit, jakou mají ve svém věku zkušenost s protiprávním jednáním.

Úvod dotazníku jsem věnoval sdělení respondentům, v němž vysvětluji, za jakým účelem dotazník předkládám, jak mají při jeho vyplňování postupovat a samozřejmě upozorňuji na skutečnost, že předmětné šetření bude naprosto anonymní, získané podklady budou využity pouze v rámci mé diplomové práce a že vyplněné dotazníky budou po jejich vyhodnocení skartovány.

Vlastní otázky v dotazníku jsem rozdělil do dvou částí. V první části jsou od respondentů nejprve zjišťována tzv. tvrdá data, které se týkají demografických údajů (věk respondenta, pohlaví, prostředí jejich bydliště). Poté následuje 10 otázek, jejichž úkolem je zjistit, zda respondenti dokážou alespoň rámcově odlišit závažnost protiprávního jednání (přestupek od trestného činu), dále zda se již s takovým jednáním v životě setkali, popř. zda se už někdy delikventního jednání sami dopustili. V dalších otázkách zjišťuji, jaké jsou postoje respondentů k páčání protiprávního jednání a k jejich pachatelům a také zda mají povědomí o tom, jak je v současné době nastavena hranice trestní odpovědnosti. Poslední dotaz této části je věnován vyjádření názoru k výši ukládaných trestů za spáchané protiprávní jednání. V první části dotazníku jsou pokládány otázky koncipovány jako kombinace uzavřených a otevřených dotazů, respondenti tedy buďto vybírají jednu z nabízených odpovědí, nebo vepisují vlastní odpověď do vymezených kolonek. Účelem druhé části předmětného dotazníku je zjistit, zda respondenti na několika konkrétních příkladech dokážou odlišit jednání, které je zakazováno zákonem (trestním či přestupkovým), od jednání, které právem sankcionováno není. Cílem je rovněž zmonitorovat, nakolik laická veřejnost (v tomto případě děti a mládež) dokáže odlišit závažnost protiprávního jednání, čili vymežit to, zda má skutek povahu přestupku či trestného činu. Za účelem získání zmíněných informací bylo v této

části dotazníku sestaveno 30 konkrétních jednání, ke kterým respondenti doplňují jednu z nabízených odpovědí. Závěrečný dotaz je věnován zjišťování, zda dotazovaní většinu otázek pochopili, aby byla zajištěna co největší relevantnost tohoto šetření.

Na závěr podotýkám, že předmětný **dotazník**, který byl sestaven a použit za účelem získávání potřebných empirických údajů, **je uveden v příloze č. 1** v závěru této diplomové práce (v kapitole „Přílohy“).

6.3 Soubor respondentů

Vlastní průzkumné šetření bylo provedeno v průběhu podzimu 2009 na třech základních školách v okrese Olomouc a v diagnostickém ústavu. Respondenty tvořili žáci 6. až 9. tříd základních škol (tedy mládež ve věku od 11 do 15 let), v diagnostickém ústavu to byli chovanci ve stejném věkovém složení. Následně uvádím stručnou charakteristiku jednotlivých základních škol a diagnostického ústavu, kde byl průzkum realizován, i s výčtem přesného počtu respondentů, od nichž byly vyplněním příslušného dotazníku získány potřebné údaje.

- **Masarykova základní škola ve Velké Bystřici:**

Jedná se o větší základní školu, která zajišťuje vzdělávání žáků na prvním i druhém stupni základní školy. Školu nenavštěvují děti pouze z Velké Bystřice, což je malé městečko nacházející se pouze několik kilometrů od krajského města Olomouc, ale je spádová i pro děti z obcí, které žijí v okolí (jedná se o 6 obcí).

Průzkumné šetření bylo na této škole provedeno mezi žáky dvou 9. tříd a jedné 8. třídy. Celkem byly získány informace od 53 respondentů, z toho bylo 31 chlapců a 22 dívek. Konkrétně se jednalo o 36 jedinců navštěvujících 9. třídy (19 chlapců a 17 dívek) a 17 jedinců, kteří docházejí do 8. třídy (12 chlapců a 5 dívek).

- **Základní škola v Úsově:**

Jde o vesnickou základní školu, kterou navštěvují místní žáci a také děti z okolních vesnic. Úsov je středně velká obec, která leží na periferii okresu Olomouc, zhruba stejně daleko od menších měst Uničov a Mohelnice. Krajské město Olomouc se nachází asi 50 km od této vesnice.

Do průzkumu realizovaného na uvedené škole bylo zapojeno celkem 38 žáků navštěvujících dvě třídy této základní školy. Konkrétně se jednalo o 15 žáků 7. třídy (9 chlapců a 6 dívek) a 23 žáků 9. třídy, ve které studuje 11 chlapců a 12 dívek.

- **Základní škola Dr. Hrubého ve Šternberku:**

Jedná se o poměrně velkou základní školu, kterou na prvním i druhém stupni navštěvuje celkem 502 žáků zařazených do 20 tříd. Zmíněné školské zařízení využívají především děti žijící přímo ve Šternberku, což je město, kde je k trvalému bydlišti přihlášeno zhruba 14 000 obyvatel. Od krajského města Olomouc je Šternberk vzdálen asi 20 km.

Za účelem vyplnění dotazníku bylo v této škole osloveno celkem 46 žáků ze dvou tříd. V 6. třídě byly získány informace od 21 respondentů (11 chlapců a 10 dívek), v 8 třídě od 25 jedinců, z nichž bylo 8 chlapců a 17 dívek.

- **Dětský diagnostický ústav na Svatém Kopečku:**

Do průzkumného šetření byli zapojeni i chovanci dětského diagnostického ústavu, který se nachází na Svatém Kopečku, což je jedna z městských částí krajského města Olomouce. Do tohoto zařízení je umístěna mládež převážně na základně rozhodnutí soudu, kdy nejčastějším důvodem bylo jejich opakované delikventní chování. Chovanci tohoto výchovného zařízení byli osloveni hlavně z důvodu, aby byly požadované informace získány i od jedinců, kteří pocházejí ze sociálně patologického prostředí, nebo se již nějakého protiprávního jednání ve svém životě dopustili. Cílem tedy bylo získat cca 1/5 výsledků i od skupiny dotazovaných, která by stála v určité opozici vůči souboru respondentů z prostředí nedelikventního.

Dotazník v tomto zařízení vyplnilo celkem 28 respondentů, z toho bylo 14 chlapců a 14 dívek. Jednalo se o děti a mladistvé ve věku od 11 do 15 let. Nejpočetnější skupinu tvořili právě patnáctiletí (celkem 12 jedinců). Chovanci v převážné většině pocházeli z městského prostředí, které bylo zastoupeno celkem ve 24 případech. Pokud jde o trvalé bydliště, tak oslovení chovanci pocházejí zejména z Olomouckého kraje.

V rámci průzkumného šetření tedy bylo osloveno celkem 165 respondentů, z toho 84 chlapců a 81 dívek. 137 žáků z celkového počtu jsou žáci shora uvedených základních škol, zbytek (tedy 28 jedinců) tvoří mládež umístěná do diagnostického ústavu.

6.4 Stanovení hypotéz

Ještě než došlo z mé strany k realizaci vlastního průzkumu, stanovil jsem po nastudování odborné literatury, která je uvedena v závěru této práce, několik následujících hypotéz, které se průzkumným šetřením podaří buďto potvrdit, nebo naopak budou vyvráceny. Konkrétně jsem vycházel z těchto předpokladů:

Hypotéza č. 1: Jedinci žijící v městském prostředí budou bez ohledu na svůj věk dvakrát častěji uvádět, že se ve svém životě již osobně setkali s protiprávním jednáním (ať už jako svědci, či jako pachatelé).

Hypotéza č. 2: Chlapci na rozdíl od oslovených dívek (bez ohledu na věk) budou mnohem častěji uvádět (konkrétně 2/3 chlapců proti 1/3 dívek), že se již ve svém životě dopustili delikventního jednání.

Hypotéza č. 3: Dívky na rozdíl od chlapců budou přestoupení zákona (páchání přestupků či trestných činů) ve svém okolí daleko více odsuzovat a budou též ochotny proti takovému jednání aktivně zasáhnout (konkrétně 2/3 dívek proti 1/3 chlapců).

Hypotéza č. 4: Znalost věkové hranice trestní odpovědnosti bude přímo úměrně stoupat s vyšším věkem oslovených respondentů (bez ohledu na jejich pohlaví).

Hypotéza č. 5: Oslovené dívky budou ve více než 50 % uvádět, že by se věková hranice odpovědnosti za spáchané protiprávní jednání měla spíše snížit, naopak chlapci budou ve stejném procentuálním zastoupení volat po opačném trendu.

Hypotéza č. 6: Respondenti (dívky i chlapci) budou alespoň v 50 % všech odpovědí uvádět, že současné tresty za spáchané trestné činy a přestupky jsou příliš nízké (vycházím z předpokladu vyššího stupně obecného radikalismu mládeže).

Hypotéza č. 7: Schopnost stanovit povahu konkrétních jednání (včetně odlišení jednání protiprávních od jednání, která nejsou zákonem postižitelná), jež jsou uvedena ve druhé části dotazníku, bude úměrně stoupat s věkem oslovených respondentů (bez ohledu na jejich pohlaví a status).

Hypotéza č. 8: Úspěšnost správného určení povahy konkrétních jednání (viz problematika hypotézy č. 7) bude procentuálně nižší u jedinců pocházejících ze sociálně patologického prostředí (chovanci diagnostického ústavu), oproti žákům základních škol (předpokládaný poměr úspěšnosti 50:70 %).

6.5 Realizace průzkumu

Sběr empirických údajů k této diplomové práci byl realizován na uvedených základních školách a v diagnostickém ústavu v průběhu měsíce října 2009 a listopadu 2009. Průzkumné šetření bylo nejprve provedeno na základních školách v Úsově a ve Velké Bystřici, a to konkrétně v měsíci říjnu 2009, o měsíc později byly dotazníky rozdány k vyplnění žákům základní školy ve Šternberku a chovancům dětského diagnostického ústavu.

Jelikož pracuji jako policista zařazený na Obvodním oddělení Policie České republiky ve Velké Bystřici a těsně před provedením průzkumu mezi žáky ZŠ Velká Bystřice jsem prováděl na této škole služební šetření k trestné činnosti týkající se držení a distribuce drog ze strany některých žáků sedmých až devátých tříd, nemohl jsem se vyplňování dotazníků na této základní škole osobně účastnit, neboť jsem nechtěl riskovat, aby žáci záměrně uváděli zkreslené údaje (respondenti věděli, že jsem policista). Z tohoto důvodu jsem tímto úkolem pověřil pracovníky pedagogického sboru této školy, kterým jsem předal přesné instrukce, které měli dodržet před a v průběhu vyplňování dotazníků. V ostatních základních školách i v diagnostickém ústavu na Svatém Kopečku jsem sběr empirických dat zajišťoval sám, za přítomnosti zainteresovaných pedagogů.

Před prováděním jednotlivých šetření jsem oslovil vedoucí pracovníky těchto organizací, od kterých jsem si vyžádal **písemný souhlas s provedením průzkumu**. Tyto dokumenty jsou součástí přílohy č. 2 (v elektronické podobě bez podpisu kompetentních osob).

6.6 Analýza získaných dat

Za účelem zpracování získaných informací, zejména pro lepší orientaci dosažených výsledků a jejich konečnou analýzu, jsem si v textovém editoru vypracoval přehlednou tabulku, do níž jsem pak vepisoval jednotlivé údaje zjištěné od oslovených respondentů v rámci tohoto průzkumu (viz příloha č. 3). Poté jsem provedl vyhodnocení získaných odpovědí, buďto poměrným způsobem (počet preferencí konkrétní varianty odpovědi / celkový počet oslovených respondentů), nebo procentuálním vyjádřením. Vyhodnocení do této tabulky jsem prováděl pro každou skupinu respondentů zvlášť (skupiny tvořily jednotlivé třídy). Při zpracování výsledků do tabulky jsem také kladl důraz na odlišení pohlaví a věku oslovené mládeže (barevný způsob značení). Předmětná tabulka je uvedena v příloze č. 3 diplomové práce.

Souhrnné výsledné údaje, které jsem průzkumným šetřením získal, budu následně uvádět vždy pro každou skupinu oslovených respondentů zvlášť, neboť v jiném vyjádření by se, dle mého názoru, hůře orientovalo.

1. Masarykova základní škola ve Velké Bystřici:

- **výsledky získané od žáků 8. třídy:**
 - celkový počet oslovených respondentů: 17, z toho 12 chlapců a 5 dívek;
 - věk oslovených respondentů: 13 – 14 let (v poměru 5:12);
 - charakter místa bydliště mládeže: 15x vesnice, 2x městské prostředí;
 - 10 ze 12 chlapců a 4 z 5 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
 - 5 ze 12 chlapců a 2 z 5 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
 - 9 ze 12 chlapců a 2 z 5 dívek přiznávají, že se už protiprávního jednání dopustili;(v dalším textu pro vyjádření poměru používám lomítka)

- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 10/12 a 2/5 budou lhostejní, 2/12 a 3/5 proti tomu nějak zasáhnou, nikdo z oslovených neuváděl, že by se k takovému jednání přidal;
- 8/12 chlapců a 5/5 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 3/12 a 2/5 od 15 let, 4/12 od 18 let, 5/12 a 3/5 pod 15 let, jiné odpovědi nebyly zastoupeny;
- názor chlapců a dívek na výši trestů: 6/12 a 3/5 = nízké, 3/12 a 1/5 = přiměřené, 3/12 a 1/5 = nedokážou posoudit, jiný názor nezastoupen;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): 80 - 100 % = 3/12 a 2/5, 60 – 80 % = 9/12 a 2/5, 40 – 60 % = 1/5 (pouze 1 dívka), nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- 1 respondent uvedl, že většinu položených otázek nepochopil.

- **výsledky získané od žáků 9. tříd:**

- celkový počet oslovených respondentů: 36, z toho 19 chlapců a 17 dívek;
- věk oslovených respondentů: 14 – 15 let (v poměru 5:31);
- charakter místa bydliště mládeže: 29x vesnice, 7x městské prostředí;
- 15 z 19 chlapců a 14 ze 17 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
- 8 z 19 chlapců a 6 ze 17 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
- 10 z 19 chlapců a 5 ze 17 dívek uvádějí, že se už protiprávního jednání dopustili;
- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 9/19 a 6/17 budou lhostejní, 8/19 a 10/17 proti tomu nějak zasáhnou, 1 z oslovených chlapců uváděl, že by se k takovému jednání přidal;
- 16/19 chlapců a 13/17 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 3/19 a 7/17 od 15 let, 3/19 a 1/17 od 18 let, 9/19 a 5/17 pod 15 let, 3/19 chlapců nad 18 let a 2/17 dívek od 16 (resp. 17) let;
- názor chlapců a dívek na výši trestů: 5/19 a 5/17 = nízké, 5/19 a 5/17 = přiměřené, 2/19 a 1/17 = vysoké, 7/19 a 6/17 = nedokážou posoudit;

- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): 80 - 100 % = 4/19 a 5/17, 60 – 80 % = 9/19 a 11/17, 40 – 60 % = 3/19 a 1/17, 20 – 40 % = 3/19 (pouze chlapci), nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- 3 respondenti uvedli, že většinu položených otázek nepochopili.

2. Základní škola v Úsově:

- **výsledky získané od žáků 7. třídy:**

- celkový počet oslovených respondentů: 15, z toho 9 chlapců a 6 dívek;
- věk oslovených respondentů: 12 – 13 let (v poměru 6:9);
- charakter místa bydliště mládeže: 11x vesnice, 4x městské prostředí;
- všichni chlapci a 5 z 6 dívek dokázali odlišit přestupek od trestného činu;
- 5 z 9 chlapců a 2 z 6 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
- 7 z 9 chlapců a 3 z 6 dívek přiznávají, že se už protiprávního jednání dopustili;
- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 6/9 a 1/6 budou lhostejní, 3/9 a 5/6 proti tomu nějak zasáhnou, nikdo z oslovených neuváděl, že by se k takovému jednání přidal;
- 4/9 chlapců a 2/6 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 1/9 a 2/6 od 15 let, 5/9 a 3/6 od 18 let, 1/6 pod 15 let (pouze dívky), 2/9 chlapců nad 18 let a 1/9 chlapců od 16;
- názor chlapců a dívek na výši trestů: 4/9 a 3/6 = nízké, 1/6 (pouze dívky) = přiměřené, 2/9 a 1/6 = vysoké, 3/9 a 1/6 = nedokážou posoudit;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): 80 - 100 % = 1/9 a 2/6, 60 – 80 % = 5/9 a 1/6, 40 – 60 % = 3/9 a 2/6, 20 – 40 % = 1/6 (pouze dívky), nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- žádný z respondentů neuváděl, že by většinu položených otázek nepochopil.

- **výsledky získané od žáků 9. třídy:**

- celkový počet oslovených respondentů: 23, z toho 11 chlapců a 12 dívek;
- věk oslovených respondentů: 14 – 15 let (v poměru 10:13);

- charakter místa bydliště mládeže: 16x vesnice, 7x městské prostředí;
- 9 z 11 chlapců a 8 ze 12 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
- 6 ze 12 dívek uvádí, že se již staly svědky protiprávního jednání, z chlapců toto nevedl nikdo;
- 5 z 11 chlapců a 8 ze 12 dívek přiznávají, že se už protiprávního jednání dopustili;
- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 5/11 a 5/12 budou lhostejní, 6/11 a 4/12 proti tomu nějak zasáhnou, 1 z oslovených dívek uváděla, že by se k takovému jednání přidala;
- 10/11 chlapců a 10/12 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 4/11 (pouze chlapci) od 15 let, 5/11 a 7/12 od 18 let, 3/12 (pouze dívky) pod 15 let, 1/11 a 1/12 od 16 let, 1/11 (pouze chlapci) nad 18 let;
- názor chlapců a dívek na výši trestů: 5/11 a 4/12 = nízké, 2/11 a 1/12 = přiměřené, 4/11 a 7/12 = nedokážou posoudit, nikdo nevedl, že jsou vysoké;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): 80 - 100 % = 2/11 a 6/12, 60 - 80 % = 7/11 a 5/12, 40 - 60 % = 2/11 (pouze chlapci), 20 - 40 % = 1/12 (pouze dívka), nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- žádný z respondentů nevedl, že by většinu položených otázek nepochopil.

3. Základní škola Dr. Hrubého ve Šternberku:

- **výsledky získané od žáků 6. třídy:**
 - celkový počet oslovených respondentů: 21, z toho 11 chlapců a 10 dívek;
 - věk oslovených respondentů: 11 – 12 let (v poměru 15:6);
 - charakter místa bydliště mládeže: 6x vesnice, 15x městské prostředí;
 - 8 z 11 chlapců a 9 z 10 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
 - 5 z 11 chlapců a 4 z 10 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
 - 9 z 11 chlapců přiznává, že se už protiprávního jednání dopustili, tuto skutečnost nevedla žádná dívka;

- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 3/11 a 1/10 budou lhostejní, 6/11 a 8/10 proti tomu nějak zasáhnou, 1 z oslovených chlapců by se k takovému jednání přidal, 1 dívka toto jednání odsuzuje;
- 2/11 chlapců a 2/10 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 2/11 a 7/10 od 15 let, 6/11 a 1/10 od 18 let, 2/11 a 1/10 pod 15 let, 1/11 (pouze chlapci) od 17 let, 1/10 (pouze dívky) nad 18 let;
- názor chlapců a dívek na výši trestů: 6/11 a 3/10 = nízké, 2/11 a 6/10 = přiměřené, 2/11 (pouze chlapci) = vysoké, 1/11 a 1/10 = nedokážou posoudit;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): 80 - 100 % = 2/11 (pouze chlapci), 60 - 80 % = 6/11 a 9/10, 40 - 60 % = 1/10 (pouze dívka), 20 - 40 % = 3/11 (pouze chlapci), nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- 2 respondenti uvedli, že většinu položených otázek nepochopili.

- **výsledky získané od žáků 8. třídy:**

- celkový počet oslovených respondentů: 25, z toho 8 chlapců a 17 dívek;
- věk oslovených respondentů: 13 - 14 let (v poměru 13:12);
- charakter místa bydliště mládeže: 12x vesnice, 13x městské prostředí;
- 5 z 8 chlapců a 16 ze 17 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
- 1 z 8 chlapců a 12 ze 17 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
- 6 z 8 chlapců a 7 ze 17 dívek přiznávají, že se už protiprávního jednání dopustili;
- reakce chlapců a dívek na protiprávní jednání: 6/8 a 7/17 budou lhostejní, 1/8 a 6/17 proti tomu nějak zasáhnou, 2 z oslovených dívek uváděly, že by se k takovému jednání přidaly a 2 oslovené dívky takové jednání odsuzují;
- 6/8 chlapců a 15/17 dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor chlapců a dívek na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: 2/8 a 7/17 od 15 let, 6/8 a 4/17 od 18 let, 1/17 (pouze dívka) pod 15 let, 2/17 (pouze dívky) od 16, resp. 17 let, 2/17 (pouze dívky) nad 18 let;

- názor chlapců a dívek na výši trestů: $3/8$ a $12/17 =$ nízké, $4/8$ a $3/17 =$ přiměřené, $1/17$ (pouze dívka) = vysoké, $1/8$ a $1/17 =$ nedokážou posoudit;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): $80 - 100 \% = 1/8$ a $1/17$, $60 - 80 \% = 5/8$ a $12/17$, $40 - 60 \% = 1/8$ a $3/17$, $20 - 40 \% = 1/8$ a $1/17$, nižší úspěšnost nebyla zjištěna;
- 1 respondent uvedl, že většinu položených otázek nepochopil.

4. Dětský diagnostický ústav Olomouc – Svatý Kopeček:

- celkový počet oslovených respondentů: 28, z toho 14 chlapců a 14 dívek;
- věk oslovených respondentů: 11, 12, 13, 14 a 15 let (v poměru 4:4:4:4:12);
- charakter místa bydliště mládeže: 4x vesnice, 24x městské prostředí;
- 8 ze 14 chlapců a 8 ze 14 dívek dokážou odlišit přestupek od trestného činu;
- 12 ze 14 chlapců a 10 ze 14 dívek uvádějí, že se již stali svědky protiprávního jednání;
- 6 ze 14 chlapců a 10 ze 14 dívek přiznávají, že se už protiprávního jednání dopustili;
- reakce na protiprávní jednání: $8/14$ chlapců a $8/14$ dívek budou lhostejní, $4/14$ chlapců a $4/14$ dívek proti tomu nějak zasáhnou, jiné odpovědi nebyly zastoupeny;
- $10/14$ chlapců a $10/14$ dívek zná věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní činy;
- názor na věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání: $6/14$ chlapců a $2/14$ dívek od 15 let, $6/14$ chlapců a $2/14$ dívek od 18 let, $2/14$ chlapců a $6/14$ dívek pod 15 let, $2/14$ dívek od 16, resp. 17 let, jiné odpovědi neuvedeny;
- názor na výši trestů: $2/14$ dívek = nízké, $6/14$ dívek = přiměřené, $6/14$ chlapců = vysoké, $8/14$ chlapců a $6/14$ dívek = nedokážou posoudit;
- procentuální úspěšnost vyjádření povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku (v pořadí chlapci / dívky): $80 - 100 \% = 2/14$ a $2/14$, $60 - 80 \% = 4/14$ a $6/14$, $40 - 60 \% = 2/14$ a $4/14$, $20 - 40 \% = 2/14$ a $2/14$, $0 - 20 \% = 4/14$ (pouze chlapci);
- 2 respondenti uvedli, že většinu položených otázek nepochopili.

Závěrem této podkapitoly ještě musím zmínit několik zajímavých poznatků, ke kterým jsem dospěl při vyhodnocování druhé části dotazníku, která měla za cíl zmapovat úroveň znalostí mládeže týkající se schopnosti odlišit povahu vymezených jednání, včetně míry závažnosti u jednání protiprávních.

Bylo zajímavé zjistit, že oslovená mládež dokázala určit povahu některých (z mého pohledu) právně složitějších jednání, a na druhou stranu často chybně odpovídala na taková jednání, se kterými se už ve svém životě mohla setkat. Tak například velmi často byly bagatelizovány odpovědi v otázkách týkající se slovního urážení a neodevzdání nálezu (zde mnoho respondentů uvádělo, že jde o jednání „dovolené“) a také ohledně šíření poplašné zprávy (uváděli, že jde pouze o přestupek).

6.7 Zhodnocení průzkumu a vymezených hypotéz:

Níže rozebírám jednotlivé hypotézy, které jsem se snažil svým průzkumným šetřením potvrdit či vyvrátit, přičemž ke každé z nich podrobně uvádím, k jakým konkrétním výsledkům jsem dospěl. Zjištěné výsledky, které vyplývají z průzkumu, jsou v závěru diplomové práce (kapitola přílohy) zpracovány do přehledných grafů.

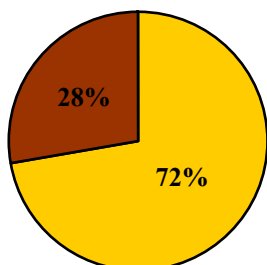
Hypotéza č. 1: Jedinci žijící v městském prostředí budou bez ohledu na svůj věk dvakrát častěji uvádět, že se ve svém životě již osobně setkali s protiprávním jednáním (ať už jako svědci, či jako pachatelé).

Zjištění v rámci průzkumu:

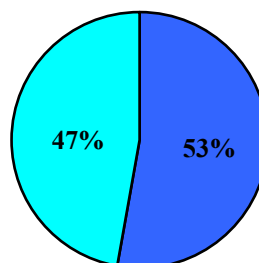
- 52 respondentů z celkového počtu 72 jedinců, kteří vyjádřili, že žijí v městském prostředí, uváděli, že se ve svém životě již osobně setkali (ať už jako svědci či pachatelé) s protiprávním jednáním. Tento počet představuje 72 %. Z mládeže žijící na vesnici se kladně vyslovilo 49 z 93 oslovených jedinců, což je 53 %. Z uvedených výsledků vyplývá, že **předpoklad formulovaný v hypotéze č. 1 byl téměř potvrzen**. Výsledky znázorňuji i graficky – viz následující grafy:

Grafy č. 1 a 2: Srovnání výsledků zjištěných u respondentů žijících ve městě a na vesnici k problematice vymezené v hypotéze č. 2

Jedinci žijící ve městě

Jedinci žijící na vesnici

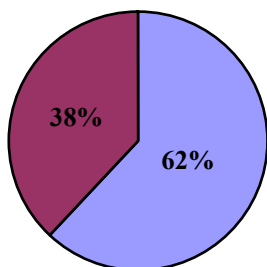
Hypotéza č. 2: Chlapci na rozdíl od oslovených dívek (bez ohledu na věk) budou mnohem častěji uvádět (konkrétně 2/3 chlapců proti 1/3 dívek), že se již ve svém životě dopustili delikventního jednání.

Zjištění v rámci průzkumu:

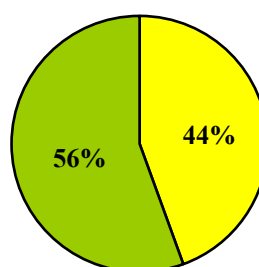
- 52 z celkového počtu 84 oslovených chlapců potvrdili, že se ve svém životě už dopustili delikventního jednání, což je 62 %. U dívek tuto skutečnost uvedlo 36 z celkového počtu 81 jedinců, což je 44 %. Z čísel vyplývá, že **předpoklad formulovaný v hypotéze č. 2 byl potvrzen pouze zčásti** (v případě chlapců), u dívek bylo zjištěno vyšší číslo. Dosažené výsledky jsou graficky znázorněny v následujících grafech:

Grafy č. 3 a 4: Srovnání výsledků zjištěných u chlapců a dívek k problematice vymezené v hypotéze č. 2

Výsledky - chlapci

Výsledky - dívky

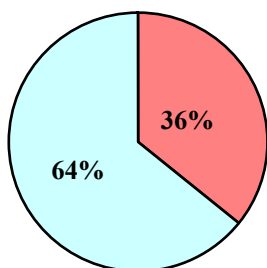
Hypotéza č. 3: Dívky, na rozdíl od chlapců, budou přestoupení zákona (páchání přestupků či trestných činů) ve svém okolí daleko více odsuzovat a budou též ochotny proti takovému jednání aktivně zasáhnout (konkrétně 2/3 dívek proti 1/3 chlapců).

Zjištění v rámci průzkumu:

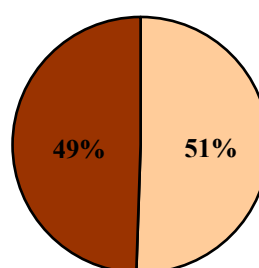
- pro volbu odsuzující páchání protiprávního jednání, resp. pro rozhodnutí proti takovému jednání nějak zasáhnout, se vyjádřilo 30 z celkového počtu 84 chlapců a 41 z celkového počtu 81 dívek. To představuje 36 % podíl v případě chlapců a 51 % podíl u dívek. **Předpoklad formulovaný v hypotéze č. 3 byl tedy rovněž potvrzen pouze zčásti** (v případě chlapců), u dívek se v duchu této hypotézy vyslovila pouze polovina oslovených respondentů. Zmíněné výsledky opět znázorňují i graficky – viz následující grafy:

Grafy č. 5 a 6: Srovnání výsledků zjištěných u chlapců a dívek k problematice vymezené v hypotéze č. 2

Výsledky - chlapci

Výsledky - dívky

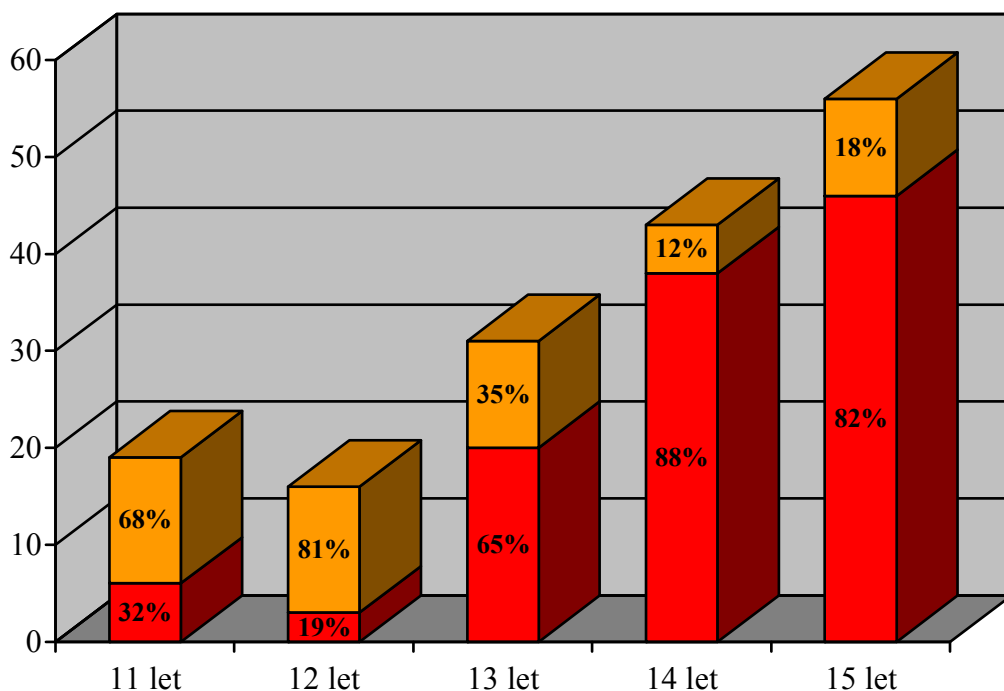
Hypotéza č. 4: Znalost věkové hranice trestní odpovědnosti bude přímo úměrně stoupat s vyšším věkem oslovených respondentů (bez ohledu na jejich pohlaví).

Zjištění v rámci průzkumu:

- jak je v současné době nastavena věková hranice odpovědnosti za protiprávní činy správně zodpovědělo 6 z celkem 19 jedenáctiletých (tj. 32 %), 3 z celkem

16 dvanáctiletých (tj. 19 %), 20 z celkem 31 třináctiletých (tj. 65 %), 38 z celkem 43 čtrnáctiletých (tj. 88 %) a 46 z celkového počtu 56 patnáctiletých respondentů (tj. 82 %). Z těchto ukazatelů vyplývá, že **předpoklad formulovaný v hypotéze č. 4 nebyl zcela potvrzen**, i když se podařilo prokázat, že správné odpovědi u starších jedinců jsou jednoznačně častější než u těch mladších. Je zajímavé, že v porovnání jedenáctiletých a dvanáctiletých dosáhla horších výsledků skupina dvanáctiletých jedinců, ale tento stav mohl být do jisté míry ovlivněn tím, že ve věkové kategorii dvanáctiletých bylo osloveno relativně málo respondentů. Naopak výsledky čtrnáctiletých i patnáctiletých byly velmi dobré, kdy právě skupina čtrnáctiletých jedinců dopadla vůbec nejlépe. Výsledky jsou rovněž promítnuty do následujícího grafu:

Graf č. 7: Srovnání výsledků zjištěných u respondentů dle jejich věku k problematice vymezené v hypotéze č. 4

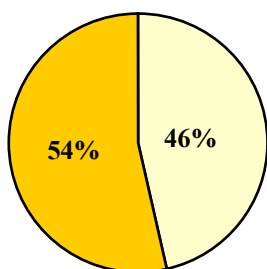
Hypotéza č. 5: Oslovené dívky budou ve více než 50% uvádět, že by se věková hranice odpovědnosti za spáchané protiprávní jednání měla spíše snížit, naopak chlapci budou ve stejném procentuálním zastoupení volat po opačném trendu.

Zjištění v rámci průzkumu:

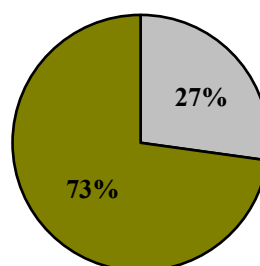
- k otázce nastavení věkové hranice odpovědnosti za protiprávní jednání z celkového počtu 84 oslovených chlapců se 18 z nich v dotazníku vyslovilo pro její snížení pod 15 let (tj. 21 %), pro její zachování na současných 15 let se vyslovilo 21 chlapců (tj. 25 %), pro její zvýšení na 16 resp. 17 let byli 4 chlapci (tj. 5 %), pro zvýšení na 18 let bylo 35 chlapců (tj. 42 %) a pro zvýšení nad 18 let se vyslovilo 6 chlapců (tj. 7 %). U oslovených dívek v celkovém počtu 81 respondentů byly výsledky téměř ve stejném poměrném zastoupení: 22 z nich (tj. 27 %) bylo pro snížení této hranice pod 15 let, 30 (tj. 37 %) pro zachování současného stavu 15 let, 7 dívek (tj. 9 %) by ji zvedlo na 16 nebo 17 let, 19 dívek (tj. 23 %) by ji nastavilo na 18 let a 3 dívky (tj. 4 %) dokonce ještě na vyšší věk (nad 18 let). Ze zjištěných údajů je zřejmé, že **předpoklad formulovaný v hypotéze č. 5 byl potvrzen pouze v případě chlapců**, kdy pro zvýšení věkové hranice odpovědnosti za spáchaní protiprávních činů nad 15 let se vyslovilo celkem 54 % oslovených respondentů této kategorie. Naopak **u dívek** se pro snížení této věkové hranice vyslovilo pouze 27 % respondentů, tedy **stanovený předpoklad nebyl naplněn**. Z výše uvedených čísel ale také vyčteme, že téměř dvě třetiny dívek (přesně 64 %) je pro snížení či zachování věkové hranice odpovědnosti za spáchané protiprávní jednání. Grafické znázornění výsledků je promítnuto do následujících grafů:

Grafy č. 8 a 9: Srovnání výsledků zjištěných u chlapců a dívek k problematice vymezené v hypotéze č. 5

Výsledky - chlapci

Výsledky - dívky

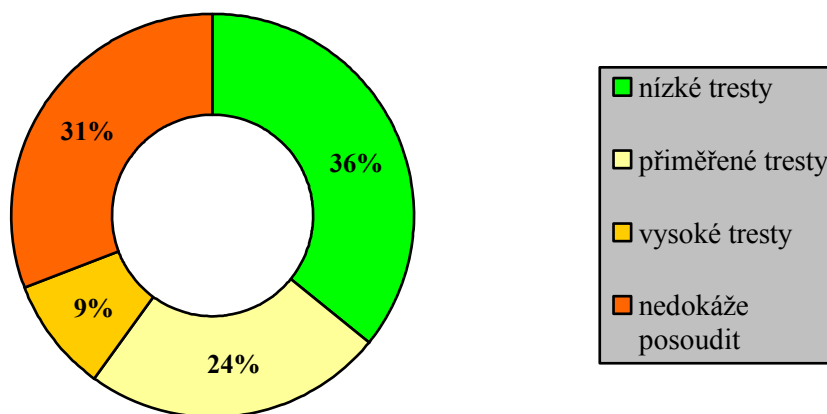

Hypotéza č. 6: Respondenti (dívky i chlapci) budou alespoň v 50 % všech odpovědí uvádět, že současné tresty za spáchané trestné činy a přestupky jsou příliš nízké (vycházím z předpokladu vyššího stupně obecného radikalismu mládeže).

Zjištění v rámci průzkumu:

- z celkového počtu 84 oslovených chlapců a 81 oslovených dívek k výši současných trestů uvedlo 27 chlapců a 32 dívek, že jsou nízké (čili celkem 36 % respondentů), jako přiměřené je hodnotilo 17 chlapců a 23 dívek (tj. 24 %) a jako příliš vysoké zase 12 chlapců a 3 dívky (tedy 9 % jedinců). Otázku nedokázalo posoudit celkem 51 respondentů (tj. 31 %), z toho 28 chlapců a 23 dívek. **Předpoklad formulovaný v hypotéze č. 6 se tedy potvrdit nepodařilo**, nicméně názor vymezený v této hypotéze je u oslovených respondentů zmiňován nejčastěji (v 36 % případů). Zjištěné údaje opět promítám do grafu:

Graf č. 10: Srovnání výsledků zjištěných u respondentů k problematice vymezené v hypotéze č. 6

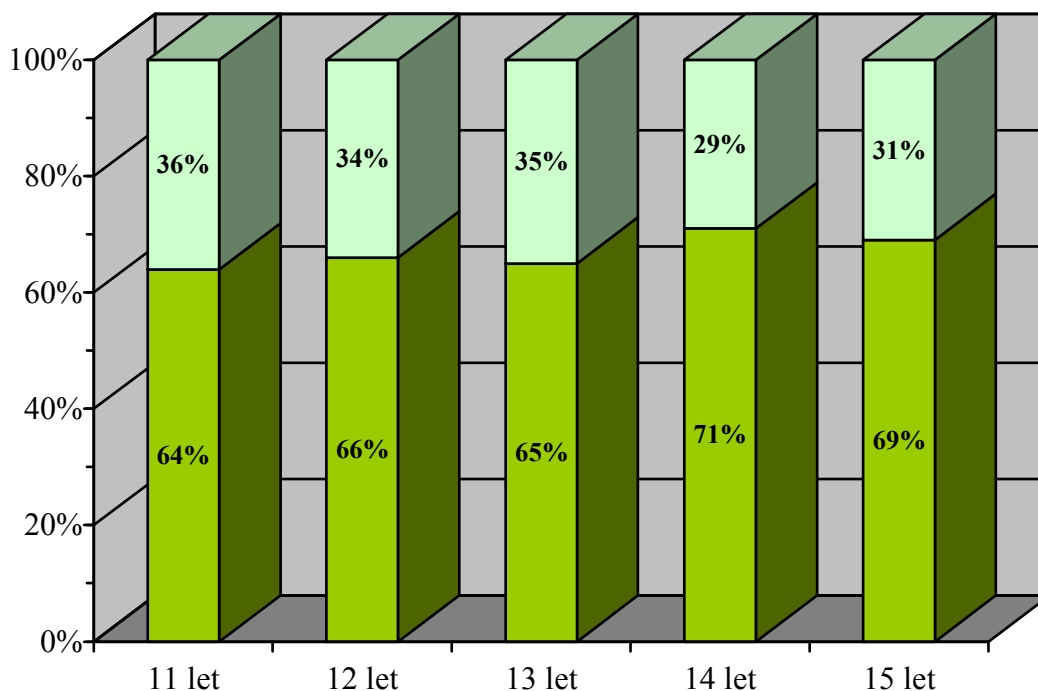

Hypotéza č. 7: Schopnost stanovit povahu konkrétních jednání (včetně odlišení jednání protiprávních od jednání, která nejsou zákonem postižitelná), jež jsou uvedena ve druhé části dotazníku, bude úměrně stoupat s věkem oslovených respondentů (bez ohledu na jejich pohlaví a status).

Zjištění v rámci průzkumu:

- důkladnou analýzou shromážděných údajů jsem dospěl k poněkud překvapivému závěru: u jedenáctiletých respondentů (celkem osloveno 17 dívek a chlapců) jsem zaznamenal průměrně 64 % správných odpovědí, v případě dvanáctiletých (celkem osloveno 14 dívek a chlapců) v průměru 66 % správných odpovědí, u třináctiletých (celkem osloveno 29 dívek a chlapců) v průměru 65 % správných odpovědí, v případě čtrnáctiletých (celkem osloveno 39 chlapců a dívek) v průměru 71 % správných odpovědí a u patnáctiletých (celkem osloveno 52 dívek a chlapců) v průměru 69 % správných odpovědí. Z toho vyplývá, že průměrné výsledky dosažené u skupin jedinců ve věku 11 – 13 let a 14 – 15 let byly téměř identické, kdy rozdíly v maximálním rozmezí 2 % by se daly zahrnout do statistické odchylky. Závěrem lze zhodnotit, že **předpoklad formulovaný v hypotéze č. 7 se jednoznačně nepodařilo potvrdit**, neboť orientace mládeže ve věku 11 – 15 let v dané problematice je velmi dobrá, bez větších rozdílů mezi jednotlivými věkovými skupinami. Dosažené hodnoty opět zpracovávám i do grafické podoby:

Graf č. 11: Srovnání výsledků průměrné úspěšnosti správných odpovědí u respondentů dle jejich věku k problematice vymezené v hypotéze č. 7

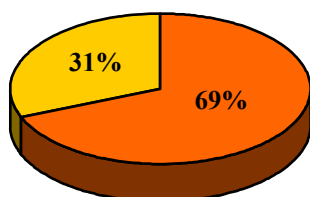
Hypotéza č. 8: Úspěšnost správného určení povahy konkrétních jednání (viz problematika hypotézy č. 7) bude procentuálně nižší u jedinců pocházejících ze sociálně patologického prostředí (chovanci diagnostického ústavu), oproti žákům základních škol (předpokládaný poměr úspěšnosti 50:70 %).

Zjištění v rámci průzkumu:

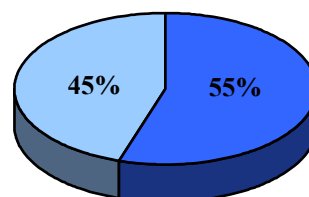
- správné výsledky u stanovení povahy jednání vymezených ve druhé části dotazníku byly u žáků, kteří docházejí do základních škol (označeno jako skupina respondentů nepocházející z patologického prostředí), v průměru dosaženy v 69 % případů. Naproti tomu chovanci diagnostického ústavu (označováno jako skupina pocházející ze sociálně patologického prostředí) v průměru dosáhli správných výsledků v 55 %. **Předpoklad formulovaný v hypotéze č. 8 se tedy téměř potvrdit podařilo**, i když výsledky dosažené respondenty z diagnostického ústavu byly o několik procentních bodů lepší, než jsem očekával. Následují poslední grafy, do nichž jsou zaneseny dosažené výsledky:

Graf č. 12 a 13: Srovnání výsledků průměrné úspěšnosti správných odpovědí u žáků základních škol a chovanců diagnostického ústavu (viz problematika vymezená v hypotéze č. 8)

Výsledky - žáci ZŠ

Výsledky - chovanci DDÚ

Závěr

Jak vyplývá z dosavadního obsahu, diplomová práce je převážně věnována problematice nejrůznějších faktorů, které mají bezpochyby vliv na formování osobnosti dítěte (ať už obecných či specifických) a v individuální míře souvisí s jeho potenciálním závadovým jednáním, v těch horších případech i s kriminální budoucností. Celým dílem se rovněž prolíná i otázka přístupu k nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti za protiprávní činy, která se v minulosti i v současné době (po přijetí nového trestního zákoníku – zákona č. 40/2009 Sb.) ustálila na věku 15 let. Určitá specifika současného i minulého stavu týkající se této problematiky jsem nastínil již v úvodní kapitole práce a posuzování předmětné otázky, dle mého názoru, také úzce souvisí i s nastíněním aspektů kriminality mládeže a proniknutím do oblasti predikce a prevence delikventního chování. Empirickou část diplomové práce jsem věnoval pokusům o zjištění, jaká je míra informovanosti dnešních dětí a mladistvých ve věku od 11 do 15 let v základních trestněprávních otázkách a do jaké míry dokážou odlišit charakter, popřípadě nebezpečnost některých jednání. Realizací uvedeného průzkumného šetření jsem si chtěl potvrdit svůj laický názor, týkající se tolik diskutované otázky nastavení hranice trestní odpovědnosti za protiprávní činy, který nastíním a budu obhajovat v této závěrečné části práce.

Jak je obecně známo, tak spojení hranice trestní odpovědnosti s dovršením věku patnácti let není záležitostí poslední doby, ale jedná se o historickou záležitost, kdy tato tradice je u našich trestních norem ctěna již od padesátých let minulého století. Dle mého názoru se tento stav nijak zásadně neopírá o ověřené poznatky, že by šlo o věk, po jehož dosažení dochází u jedince k přelomu ve sféře rozumové, mravní a citové, což můžeme shrnout jako dosažení rozhodujícího stupně zralosti osoby. Nemohu se v této souvislosti ubránit dojmu, že ke stanovení této věkové hranice došlo v minulosti tak nějak nahodile a během pozdějších legislativních změn v oblasti trestního práva se na tyto otázky nazíralo pod vlivem historického kontextu. Musíme si uvědomit, že zákonná hranice mezi čtrnáctiletým a patnáctiletým jedincem je velice tenká (resp. krátká), ve své podstatě se jedná o 24 hodin. Tento fakt, dle mého přesvědčení, nedokonale řeší bývalá ale i současně platná legislativa, která obecně upravuje trestně právní a procesně právní otázky trestní odpovědnosti, ať už se jedná o zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, nebo od 1. 1. 2009 účinný trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., či zákon

č. 218/2003 Sb., což je speciální právní norma upravující odpovědnost mládeže za protiprávní činy a principy soudnictví ve věcech mládeže.

Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, fakticky došlo k nastolení nového trendu v oblasti trestního řízení vedeného proti nedospělým pachatelům, s důrazem na dodržení určitých zvláštností a specifik při rozhodování o těchto činech, což má zajistit institut specializovaných soudů. Tato právní úprava nově zavádí i některé prostředky intervence a reakce státu na kriminalitu dětí a mladistvých, kdy zákonodárce byl ve svém počínání evidentně veden snahou zamezit rozvoji kriminální kariéry dětí, dále vytvořit určité předpoklady k odčinění vzniklé újmy a rovněž nalézt a obnovit společenské uplatnění nejmladších delikventů.¹⁴⁶⁾

Dle mého názoru je koncipování samostatného trestního soudnictví mládeže jednoznačně krokem správným směrem, avšak dovolím si kritizovat některé principy zakotvené v této právní úpravě, které přispívají k tomu, že rychlost řízení s cílem dopadení a potrestání pachatele, či nutnost zajištění ochrany společnosti před trestnou činností páchanou nedospělými pachateli, jsou odsouvány na vedlejší kolej.

Na mysli mám konkrétně postup orgánů činných v trestním řízení, který je už téměř od počátku přípravného řízení odlišný, kdy záleží na tom, je-li trestní řízení vedeno proti mladistvému pachateli, nebo proti osobě která dosud není trestně odpovědná (jedinec mladší 15 let). V případě činů jinak trestných, kterých se dopustila osoba trestně neodpovědná, zpravidla bývá už v přípravném řízení skutek ukončen odložením věci dle ust. § 159a odst. 2 trestního řádu. Poté následuje tzv. řízení netrestní, v rámci něhož občanskoprávní soud (tedy postupuje dle ustanovení občanského soudního řádu) rozhoduje o případných nápravných opatřeních vůči nezletilému pachateli, které však nemají povahu trestních sankcí. Mnohem lépe se mi jeví upravit postup pro ukončování případů spáchaných nezletilými pachateli, a to zavedením možnosti „odevzdat“ čin jinak trestný k projednání soudu pro mládež (už v přípravném řízení).

V rámci shora uvedeného postupu rovněž nevymezuje platná legislativa nutnost zajistit nezletilému obhájce, tak jak je tomu v případě pachatele mladistvého, kdy toto upravuje § 42 odst. 2 zák. č. 218/2003 Sb. Naopak v případě prověřování trestných činů spáchaných mladistvými (označovány jako provinění) zákon nařizuje, že pokud vyplyne najevo takové podezření, tak už v průběhu prověřování případu (tedy ještě před zahájením trestního stíhání), musí být splněny principy nutné obhajoby. Mnohdy je

nutno tuto podmínku splnit, ještě než dojde ke shromáždění potřebného důkazního materiálu, na základě něhož by mohl být skutek objasněn. V praxi to znamená, že stěžejní úkon je s mladistvým pachatelem realizován už s jeho obhájcem, což často znamená, že případ ani neskončí u soudu pro mládež, neboť původní přiznání pachatele či jiný stěžejní úkon není možno pojmout procesně. V případě, že je důkazních prostředků dostatek, pak má řízení s mladistvým pachatelem charakter řízení trestního, kdy o skutku je rozhodováno před specializovaným soudem pro mládež. Nastíněný problém tedy spočívá v tom, že užití úkonů provedených policejním orgánem již v přípravném řízení je v hlavním líčení (při projednání před soudem) velmi omezené a jejich většina se musí s logickými obtížemi opakovat po zahájení trestního stíhání mladistvého pachatele (viz problematika nutné obhajoby). Tyto komplikace pak směřují k tomu, že je významně ovlivněna rychlost a objektivnost prověření a zadokumentování případu, kdy faktor času hraje velmi významnou roli. V tomto směru souhlasím s názorem JUDr. Milana Šubrta, který zveřejňuje ve svém článku v časopisu Trestní právo (č. 2/2008), jež navrhuje, aby byl právní předpis doplněn o ustanovení, že mladistvý pachatel musí mít obhájce až od okamžiku zahájení trestního stíhání (mimo případy, kdy bude zadržen jako podezřelý).¹⁴⁷⁾

Mnohé diskutabilní otázky, které vyplývají z praktického uplatňování shora vymezených právních kodexů, z nichž některé jsem nastínil výše, bývají do určité míry provázány i s otázkou nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti. Zde se konečně dostávám k podstatě problému, jehož aspekty jsem se rozhodl zabývat v rámci této své diplomové práce.

Současné nastavení výše hranice odpovědnosti za protiprávní jednání je již dlouhou dobu, a to nejen ze strany laické veřejnosti, kritizováno. V tomto ohledu se poukazuje na fakt, že aktuální stav dostatečně neodráží zvláštnosti a specifika kriminality mladistvých a do jisté míry prakticky ignoruje účelné zacházení s pachateli mladšími patnácti let. I tyto nedostatky se, dle mého přesvědčení, podílejí na nepříznivé situaci v oblasti delikvence dětí a mládeže a přispívají k nespokojení veřejnosti, která negativně vnímá odkládání případů (včetně závažných trestných činů) pro nedostatečný věk pachatele. Tímto však nechci lacině argumentovat ve prospěch požadavků, aby došlo k paušálnímu snížení věkové hranice odpovědnosti za protiprávní činy.

Diskuze, které se snaží dospět v této oblasti k nějakému „správnému“ názoru a postoji, vnímám jako velice složité. Pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti hovoří např. fakt, že dnešní mládež daleko dříve dospívá nejen po stránce fyzické, ale

i psychické. Rovněž se zvyšuje počet dětí, které jsou pro páchaní trestné činnosti zneužívány, někdy dokonce i ze strany svých rodičů. Četné výzkumy prokazují, že čím mladší jedinec spáchá trestný čin, tím je nebezpečí recidivy jeho protiprávního jednání vyšší. Také z pohledu prevence kriminality je obecně přijímán názor, že s výchovou k prevenci by se mělo začínat výrazně dříve, než po dovršení věku patnácti let.

Opačný proud představuje názor, že není třeba děti a mladistvé bez kriminální minulosti vždy a za každou cenu vystavovat trestnímu řízení, kdy je třeba zaměřit se především na příčiny vzniku jejich delikvence a odstranit důvody, které nedospělé jedince k páchaní trestné činnosti vedou. Někdy se objevuje též názor, že není třeba snižovat věkovou hranici odpovědnosti za protiprávní jednání, neboť „dětí“ přece ještě často nevědí, co činí.

S posledním argumentem se zásadně neztotožňuji, jelikož se domnívám, že i děti o mnoho mladší patnácti let dokáží už celkem spolehlivě určit charakter ve společnosti běžně se vyskytujících jednání, včetně rozlišení jejich eventuální protiprávnosti a v mnoha případech dokonce i odstupňovat společenskou nebezpečnost jednotlivých skutků. Toto mé přesvědčení potvrzují i výsledky dosažené v rámci průzkumného šetření, které bylo provedeno k této diplomové práci, vyplývající zejména z druhé části použitého dotazníku. Uvedené šetření ukázalo (pro někoho jistě překvapivě), že orientace dětí ve věku od 11 do 15 let v dané problematice je na velice dobré úrovni, kdy mezi jednotlivými věkovými kategoriemi oslovených respondentů nebylo zjištěno zásadnějších rozdílů v průměrně dosažených správných výsledcích.

I toto zjištění, vyplývající z provedeného průzkumu, mne přivedlo k názoru, jaké bych já osobně viděl východisko při stanovení věkové hranice odpovědnosti za protiprávní činy. Domnívám se, že tato hranice by neměla být obecně platná pro všechny trestné činy, které jsou zmíněny v trestním zákoně, tedy nešlo by o dogma, které je v právní normě přesně stanoveno. Řešení by spočívalo v tom, že v závěru každé skutkové podstaty by bylo uvedeno, od dovršení jakého věku je jedinec za spáchání takového trestného činu odpovědný. Nejnižší věkovou hranici bych navrhoval od dovršení dvanácti let věku dítěte, a to u skutků, které jsou v jasném a ostrém rozporu s každodenní morálkou, tedy např. u násilných trestných činů, či některých majetkových deliktů (např. krádež, podvod, atd.). V závislosti na charakteru složitosti spáchání jednotlivých trestných činů (dle nároků na intelekt, plánování, přípravu, apod.) bych tedy hranici trestní odpovědnosti nastavil individuálně, v rozmezí od dovršeného

dvanáctého roku věku až do osmnácti let (např. u některých hospodářských trestných činů).

Ještě jednou musím podotknout, že i když jsem policista, tak samolibě nevolám pouze po represii za spáchání jakéhokoli protiprávního jednání, bez ohledu na věk pachatele. Myslím si však, že tento můj shora uvedený návrh by měl jít ruku v ruce také s dalšími inovačními změnami platné legislativy. Především by mělo dojít k rozšíření alternativ sankcí, trestů a nejrůznějších opatření, aby soud zabývající se rozhodnutím o vině a trestu mohl i v případě pachatelů z řad mládeže rozhodnout správně, především s ohledem na jejich věk, možnosti nápravy a co nejrychlejší zařazení do bezproblémové společnosti. Jednou z forem nového omezujícího opatření vidím zavedení institutu domácího vězení (tak jako u dospělých pachatelů), kterého by se dalo využívat právě u nedospělých jedinců. V takovém případě by dítě mohlo běžně navštěvovat školu, plnit si povinnosti v rámci své zájmové činnosti a naopak by mohl být omezen jeho styk s patologickou vrstevnickou skupinou či vyřešen problém vyplývající ze závadového naplňování volného času. Rovněž rodiče takového jedince by ve větší míře přebírali přímou odpovědnost za dohled a výchovu svého dítěte (i pod tíhou sankce).

Na úplný závěr musím ve shora uvedených souvislostech ještě podotknout, že se ztotožňuji s názorem některých odborníků, kteří zdůrazňují, že činnost trestní justice nemá charakter výlučně represivní (ve smyslu přímého potlačování kriminální činnosti), ale celý průběh rychle a efektivně vedeného trestního řízení naplňuje i účinky preventivní. Například již samotné projednání věci v hlavním líčení by mělo na obviněného (včetně nedospělých pachatelů) působit tak, aby si uvědomoval společenskou škodlivost a nepřijatelnost svého jednání a aby si uvědomil jaké následky svým činem oběti (poškozenému) způsobil. V takovém případě je vhodně uložený trest až druhotnou záležitostí a jeho účelem je zajistit nejen ochranu společnosti, ale především nápravu pachatele a zároveň ho odradit od případné recidivy trestné činnosti.

Resumé

Diplomová práce se zabývá problematikou trestné činnosti mládeže, jakožto fenoménem, který současnou společnost významně trápí. Práce je orientována zejména na otázky spojené s nastavením věkové hranice odpovědnosti nedospělých jedinců za spáchání protiprávního jednání, s ohledem na tolik v poslední době diskutované tendence pro její snížení.

První kapitola je věnována trestněprávním otázkám kriminality mládeže. Kromě nastínění současného legislativního stavu jsou zde popsány specifické znaky trestné činnosti této věkové skupiny a dále je prostor věnován historickému vývoji trestněprávní odpovědnosti mládeže na území České republiky. V závěru kapitoly alespoň rámcově rozebírám zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, jeho fungování a společenské důsledky.

Ve druhé části stručně popisuji obecné faktory, které do určité míry mohou ovlivňovat kriminalitu. Jedná se o aspekty související s dědičností, vývojem a pohlavím jedince a osobnostními faktory. Také se zabývám vlivem rodiny, školy a vrstevnických skupin na formování člověka a otázkami socializace.

V další kapitole práce rozebírám specifické faktory, které zcela jistě souvisejí s delikvencí, konkrétně se věnuji tématům z oblasti sociální patologie a sociálních deviací a rovněž problémům závislostního chování.

Obsahem čtvrté kapitoly jsou témata, která se věnují analýze nejčastěji páchané trestné činnosti dětmi a mladistvými a vývoji této kriminality v České republice. Pro přehlednost uvádím i některé statistické údaje.

Pátá část je zaměřena na otázky predikce a prevence kriminálního chování. Z pohledu prevence popisuji její jednotlivé formy a také cílové skupiny, na něž je zaměřena. Jelikož je tato oblast velice široká, cílem jednotlivých podkapitol je podřídit se tématu diplomové práce, které je orientováno na mládež.

Další část práce je částí empirickou, v níž se snažím získat alespoň základní přehled o tom, jaké jsou současné názory a postoje mládeže k páchání protiprávního jednání a jaká je míra znalostí týkající se nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti. Cílem průzkumného šetření je rovněž zjistit, s jakou úspěšností jsou jedinci ve věku od jedenácti do patnácti let schopni odlišit protiprávní jednání od jednání, které není

zákonem sankcionováno a zda dokážou určit i povahu protiprávního skutku, dle jeho závažnosti (tedy stanovit na konkrétních příkladech, zda se jedná o přestupek či trestný čin). Za tímto účelem bylo provedeno průzkumné šetření mezi žáky tří základních škol a mezi chovanci diagnostického ústavu. Ke sběru potřebných dat byl sestaven konkrétní dotazník. Veškeré detaily týkající se realizace tohoto průzkumu, jeho projektu, použitých metod, souboru respondentů, analýze získaných dat či stanovení a zhodnocení hypotéz, jsou pospány právě v této části práce.

V závěrečné kapitole jsou zhodnoceny zjištěné poznatky vyplývající z vymezené problematiky i průzkumného šetření. Důraz je kladen zejména otázkám současného nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti a prostor je vymezen i několika názorům či návrhům změn v legislativní oblasti, které by mohly přispět k tomu, aby došlo k lepšímu a efektivnějšímu objasňování trestné činnosti mládeže a v konečném důsledku, snad, i k jejímu snížení.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na problematiku trestné činnosti mládeže a její aspekty. Úvod je věnován popisu konkrétních znaků, jimiž se delikvence dětí a mladistvých odlišuje od kriminality dospělých pachatelů a také legislativnímu stavu, který tuto sféru upravuje. Obecná část práce se zabývá nastíněním obecných a specifických faktorů, které se významně podílejí na trestné činnosti této věkové skupiny, zmínka je věnována i struktuře kriminality mládeže a rovněž problematice predikce a prevence protiprávního chování nedospělých pachatelů. Cílem empirické části diplomové práce je alespoň rámcově zmapovat, jaké jsou názory a postoje mládeže k páčání protiprávního jednání, míra znalostí týkající se věkové hranice trestní odpovědnosti, či zda mládež dokáže odlišit protiprávní činy od jednání, která nejsou zákonem sankcionovány a také jejich povahu, dle společenské nebezpečnosti. Závěr práce se zabývá otázkami současného nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti, je zde nastíněno i několik názorů či návrhů změn, které se zmíněné problematiky týkají.

Klíčová slova

dítě, mladistvý, mládež, sociální učení, socializace, výchova, školní a rodinné prostředí, vrstevníci, kultura, chování, sociální patologie, závislosti, protiprávní jednání, kriminalita mládeže, legislativa, trestní odpovědnost, vývoj kriminality, statistika kriminality, predikce, preventivní programy

Annotation

The graduation theses is focused on criminality committed by juvenils and all its aspects. Prologue is concerned with differences between a juvenile delinquent and an adult offender as well as with legislation of this sphere. General part of the thesis deals with specific factors which just affect the juvenile criminal activity. Juvenile crimes structure, misbehaviour prediction and its prevention is mentioned there as well. The principal aim of the experiential part of the graduation theses is to chart opinions and attitude of the youth to the commission of crime, knowledge of the criminal liability

and its age limit. Part of the thesis is concerned with the ability of youth to distinguish misbehaviour from allowed conduct as well. Epilogue deals with contemporary settings of the age limit of the criminal responsibility. Opinions and suggestions of changes related to this issue there are mentioned as well.

Keywords

child, juvenile, social learning, socialization, education, school and family environment, peers, culture, behaviour, social pathology, dependence, misbehaviour, juvenile delinquency, legislation, criminal responsibility, trend of crime rate, statistics of delinquency, prediction, preventive programs

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
2. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.
3. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.
4. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.
5. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
6. ČERNÍKOVÁ, V., a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002, 149 s. ISBN neuvedeno.
7. ČERNÍKOVÁ, V., NIKL, J., ZOUBKOVÁ, I. *Kriminalita mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2001, 87 s. ISBN 80-7251-070-3.
8. ČÍRTKOVÁ, L., *Diagnóza, prognóza a resocializace skupin mládeže ohrožených sociálně negativním vývojem*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1997, 123 s. ISBN neuvedeno.
9. DVOŘÁK, V., NEŠPOR, K., *Prevence trestné činnosti související s návykovými látkami*. 1. vyd. Praha: Armex Praha, 1998, 98 s. ISBN 80-902283-9-9.
10. CHMELÍK, J., a kol. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního*. 2. vyd. Praha: Linde, 2007, 246 s. ISBN 978-80-7201-662-4.
11. HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M. *Malá encyklopedie současné psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1973, 286 s. ISBN neuvedeno.
12. JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 169 s. ISBN 80-7184-555-8.
13. JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Linde, 2004, 144 s. ISBN 80-7201-493-5.
14. KALLAB, J., HERRNRITT, V. *Trestní zákony československé, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1933, 1438 s. ISBN neuvedeno.
15. KLIMEŠ, L., *Slovník cizích slov*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 816 s. ISBN 14-545-83.

16. KRATOCHVÍL, V., MUSIL, J., ŠÁMAL, P., a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, 1124 s. ISBN 80-7179-678-6.
17. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
18. KRUPKA, V., RYBÁŘ, A. *Trestní právo hmotné*. Praha: Střední policejní škola Ministerstva vnitra, 2001, 138 s. ISBN neuvedeno.
19. KŘIVOHLAVÝ, J., MAREŠ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 164 s. ISBN 80-04-21854-7.
20. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
21. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
22. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, 344 s. ISBN 80-7178-711-X.
23. MIŘIČKA, A., SCHOLZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, 309 s. ISBN neuvedeno.
24. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
25. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
26. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, 82 s. ISBN 978-80-86841-06-9.
27. NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 160 s. ISBN 80-7178-515-6.
28. NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1998, 65 s. ISBN 80-7071-106-X.
29. NEŠPOR, K., CSÉMY, L., SOVINOVÁ, H. *Programy prevence závislosti a možnosti jejich hodnocení*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1998, 68 s. ISBN 80-7071-110-8.
30. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, 451 s. ISBN 80-7357-026-2.
31. PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-7179-350-7.

32. SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000, 290 s. ISBN 80-72229-042-8.
33. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
34. SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 250 s. ISBN 80-86432-82-3.
35. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 1043 s. ISBN 80-7179-829-0.
36. ŠPATENKOVÁ, N., a kol. *Krize. Psychologický a sociologický fenomén*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 132 s. ISBN 80-247-0888-4.
37. ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7251-284-3.
38. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 200 s. ISBN 80-7178-503-2.
39. VEČERKA, K., a kol. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 139 s. ISBN 80-7338-033-1.
40. ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, 170 s. ISBN 80-7251-095-9.
41. ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 247 s. ISBN 80-210-1643-4.
42. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, 231 s. ISBN 80-86473-08-2.
43. CÍSAŘOVÁ, D., RADVANOVÁ, S. *Dětská kriminalita z hlediska soukromého práva a práva trestního*. In *Trestní právo*. Praha: LexisNexis CZ, 1998, č. 5.
44. DLOUHÝ, M. *Ze starých paragrafů...- Trestní soudnictví nad mládeží*. In *Kriminalistický sborník*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2006, č. 5.
45. FENYK, J. *Základy trestní odpovědnosti podle nového trestního zákoníku České republiky č. 40/2009 Sb.* In *Trestní právo*. Praha: Novatrix, 2009, č. 3.
46. GJURIČOVÁ, J. *Prevence se musí vyplatit – prevence kriminality ve městech*. In *Kriminalistika*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1998, č. 2.
47. HOLAS, J., VEČERKA, K. *Základní rysy delikvence mladistvých*. In *Kriminalistika*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2007, č. 3.

48. CHROMÝ, J. *Nad některými specifiky partnerského násilí mezi mládeží*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 7-8.
49. KUČERA, P., PTÁČEK, M. *Několik úvah nad novým trestním zákoníkem, aneb co dokáže jeden pozměňovací návrh*. In Trestní právo. Praha: Novatrix, 2009, č. 3.
50. KUČERA, P., PTÁČEK, M. *Znovu ke staronové hranici trestní odpovědnosti*. In Trestní právo. Praha: Novatrix, 2009, č. 11.
51. MAREŠOVÁ, A. *Kriminalita mládeže*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2005, č. 4.
52. MATIAŠKO, M. *Nad povahou přípravného řízení ve věcech dětí mladších patnácti let a k absenci právní pomoci v tomto řízení*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 3.
53. MOULISOVÁ, M. *Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie*. In Kriminalistika. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2009, č. 2.
54. MUSIL, J. *Reformě trestního práva v České republice chybějí velká témata*. In Kriminalistika. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2006, č. 4.
55. SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. *Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?* In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2000, č. 1.
56. ŠUBRT, M. *Několik poznámek k některým hmotně a procesně právním ustanovením zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 2.
57. VEČERKA, K. *Romové a sociální patologie*. In: Romové v české republice. Praha: Socioklub, 1999.
58. WILDT, P. *K otázce snížení věkové hranice trestní odpovědnosti*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 1997, č. 11.
59. ZEMAN, P. *Zkrácené řízení v justiční praxi – analýza statistických údajů*. In Trestní právo. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 3.
60. ŽELÁSKO, P. *Mládež a kriminalita*. In Kriminalistický sborník. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1994, č. 11.

Odkazový a poznámkový aparát

- 1) FENYK, J. *Základy trestní odpovědnosti podle nového trestního zákoníku České republiky č. 40/2009 Sb.* In Trestní právo. Praha: Novatrix, 2009, č. 3, s. 5.
- 2) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 150 – 151.
- 3) Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích. § 2.
- 4) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. § 3.
- 5) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. § 13, § 14.
- 6) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 5.
- 7) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 5.
- 8) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. § 2.
- 9) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. § 6.
- 10) KRUPKA, V., RYBÁŘ, A. *Trestní právo hmotné*. Praha: Střední policejní škola Ministerstva vnitra, 2001, s. 26.
- 11) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 9, 10.
- 12) MOULISOVÁ, M. *Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie*. In Kriminologie. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2009, č. 2, s. 107, 110.
- 13) ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 16.
- 14) KALLAB, J., HERRNRITT, V. *Trestní zákony československé, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1933, s. 236.
- 15) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 7.
- 16) MÍŘIČKA, A., SCHOLZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 1, 5.

- 17) ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 9.
- 18) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 8, 9.
- 19) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 153.
- 20) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 39.
- 21) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 9.
- 22) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 47.
- 23) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 10.
- 24) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 46.
- 25) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 9.
- 26) ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 832.
- 27) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. § 1, odst. 3.
- 28) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 12, 13.
- 29) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 48.
- 30) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 17.
- 31) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 57.
- 32) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. § 3, odst. 6, 7.

- 33) ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, s. 22.
- 34) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 10.
- 35) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 149, 150.
- 36) ZEMAN, P. *Zkrácené řízení v justiční praxi – analýza statistických údajů*. In *Trestní právo*. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 3, s. 30.
- 37) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 21.
- 38) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 22.
- 39) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 22, 23.
- 40) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 22.
- 41) MOULISOVÁ, M. *Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie*. In *Kriminalistika*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2009, č. 2, s. 111.
- 42) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 17.
- 43) NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 44.
- 44) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998, s. 29.
- 45) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 21.
- 46) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998, s. 31.
- 47) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 23.
- 48) TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 30.
- 49) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 21.
- 50) MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 10, 11.

- 51) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část.* 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 22.
- 52) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 23 - 25.
- 53) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část.* 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 22.
- 54) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 27 - 29.
- 55) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 31.
- 56) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část.* 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 22.
- 57) ČÍRTKOVÁ, L., *Diagnóza, prognóza a resocializace skupin mládeže ohrožených sociálně negativním vývojem.* Praha: Policejní akademie České republiky, 1997, s. 45.
- 58) NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky.* 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 12.
- 59) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 33.
- 60) HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M. *Malá encyklopedie současné psychologie.* 1. vyd. Praha: SPN, 1973, s. 103.
- 61) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie.* 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 118.
- 62) ŠPATENKOVÁ, N., a kol. *Krize. Psychologický a sociologický fenomén.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 34.
- 63) NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie.* 1. vyd. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, s. 64.
- 64) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky.* 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 58.
- 65) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část.* 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 22.
- 66) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 55 - 59.
- 67) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie.* 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 388, 389.

- 68) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 78.
- 69) NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, s. 24.
- 70) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 79, 80.
- 71) NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, s. 20, 21.
- 72) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 83, 84.
- 73) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 79, 82.
- 74) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 268 - 270.
- 75) TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 49.
- 76) JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 56, 105.
- 77) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 19.
- 78) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 44.
- 79) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 300, 301.
- 80) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 43.
- 81) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. § 20, § 44.
- 82) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 20.
- 83) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 86.
- 84) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 38, 39.
- 85) NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 48, 49.

- 86) TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 44, 45.
- 87) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 397.
- 88) MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 77.
- 89) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 132.
- 90) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 397.
- 91) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 83.
- 92) JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 107.
- 93) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 21.
- 94) JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 108, 109.
- 95) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 398, 399.
- 96) NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 51, 52.
- 97) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 302.
- 98) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 20.
- 99) KLIMEŠ, L., *Slovník cizích slov*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 587.
- 100) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 134.
- 101) VEČERKA, K. *Romové a sociální patologie*. In: *Romové v české republice*. Praha: Socioklub, 1999, s. 175.

- 102) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 135 - 137.
- 103) NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze, 2007, s. 79.
- 104) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 54.
- 105) HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 134, 135.
- 106) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 100, 101.
- 107) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 101.
- 108) JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 79, 80.
- 109) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 302, 303.
- 110) MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 7.
- 111) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 36, 43.
- 112) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 23.
- 113) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 54.
- 114) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 25, 26.
- 115) SCHELLEOVÁ, I., a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 30 - 34.
- 116) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 354.
- 117) NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 11, 12.
- 118) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 56, 58 - 63.

- 119) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 65 - 67.
- 120) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 364, 369.
- 121) JEDLIČKA, R., KOŤA, J., *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 119.
- 122) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 46.
- 123) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 87, 88.
- 124) DVOŘÁK, V., NEŠPOR, K., *Prevence trestné činnosti související s návykovými látkami*. 1. vyd. Praha: Armex Praha, 1998, s. 17.
- 125) MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 89, 90, 93.
- 126) MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 66.
- 127) ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie. Díl II. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004, s. 16.
- 128) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 147, 148.
- 129) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 51.
- 130) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 143, 144.
- 131) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 260.
- 132) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 259 - 261.
- 133) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 133 - 135.
- 134) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 172.

- 135) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 266.
- 136) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 180 - 183.
- 137) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 188.
- 138) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 189 - 191.
- 139) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 269 - 270.
- 140) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 270 - 272.
- 141) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 273 - 275.
- 142) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 277, 279.
- 143) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 280, 281.
- 144) MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 282 - 284.
- 145) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 198 - 199.
- 146) MATIAŠKO, M. *Nad povahou přípravného řízení ve věcech dětí mladších patnácti let a k absenci právní pomoci v tomto řízení*. In *Trestní právo*. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 3, s. 29.
- 147) ŠUBRT, M. *Několik poznámek k některým hmotně a procesně právním ustanovením zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. In *Trestní právo*. Praha: LexisNexis CZ, 2008, č. 2, s. 25.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Dotazník, který byl pro účely diplomové práce využitý ke zjišťování údajů v rámci průzkumného šetření
- Příloha č. 2: Vyjádření souhlasu ředitelů základních škol a dětského diagnostického ústavu s provedením průzkumného šetření k diplomové práci
- Příloha č. 3: Tabulka sloužící ke zpracování dosažených výsledků (vedená zvlášť pro každou skupinu respondentů)

Příloha č. 1

Vážení žáci a studenti,

obracím se na vás s prosbou o pomoc při zjišťování údajů, které potřebuji znát k vypracování mé závěrečné práce při studiu na vysoké škole. Za účelem zjištění potřebných informací vás žádám o zodpovězení několika otázek, které jsou uvedeny v následujícím dotazníku. Příslušný dotaz si vždy nejprve pečlivě přečtete a poté buďto zakroužkujete jednu z nabízených variant odpovědí, nebo svou vlastní co nejpřímější odpověď napišete do volného místa. Nemusíte se bát uvést pravdu, toto šetření je naprosto anonymní, to znamená, že nikam nebudete uvádět své jméno a příjmení a nikdo pak ani nebude zjišťovat, co jste vy osobně k danému dotazu uvedli (napsali) konkrétně. Po vyhodnocení bude dotazník skartován. Postup pro vyplňování dotazníku vám bude ještě předtím podrobně vysvětlen, v případě, že nebudete něčemu rozumět, tak se nebojte zeptat.

Za vaše upřímné odpovědi vám děkuji.

DOTAZNÍK

část I

Pokyny k vyplnění: zakroužkuj variantu odpovědi, která se nejvíc blíží tvému názoru, anebo napiš svou odpověď na položený dotaz do volného pole.

Věk: let

Pohlaví: chlapec - dívka

Bydliště: město - vesnice

1) Jsi schopen(na) uvést, v čem se od sebe liší přestupek od trestného činu? (uved' konkrétní příklad obou jednání)

přestupek je například:

trestný čin je například:

2) Slyšel(a) jsi ve svém okolí o tom, že by někdo z tvých kamarádů nebo spolužáků někdy spáchal nějaké nezákonné jednání (přestupek nebo trestný čin)?

NE - ANO, jaké:

3) Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že by se některý ze tvých spolužáků či kamarádů, dopustil nějakého trestného činu nebo přestupku?

přestupek: NE - ANO, jaký:

trestný čin: NE - ANO, jaký:

4) Dopustil(a) jsi se někdy v životě nějakého zakázaného jednání (přestupku či trestného činu)?

ANO - NE

5) Pokud by někdo ze tvých kamarádů či spolužáků spáchal trestný čin nebo přestupek, tak: (zakroužkuj nejbližší variantu)

- a) se přidám k němu
- b) raději si toho nebudu všímat
- c) všimnu si toho, ale bude mi to jedno
- d) takové jednání odsuzuji
- e) něco udělám, aby jsem to překazil (například ho na to upozorním, přivolám pomoc, oznámím to na policii)
- f) učiním něco jiného: (doplň co)

.....

6) Co si myslíš o osobě, která opakovaně páchá trestné činy nebo přestupky? (doplň)

.....
.....
.....

7) Víš, jaká je současná věková hranice odpovědnosti za protiprávní jednání (přestupek nebo trestný čin)? /To znamená, od kterého věku ti za takové jednání může být udělen nějaký trest – pokuta, soud, a podobně/

od věku let

8) Myslíš, že by tato věková hranice měla být změněna? Od kolika let by měl být člověk odpovědný za svoje činy?

od věku let

9) Myslíš, že by snížení věkové hranice trestní odpovědnosti mělo nějaký vliv na kriminalitu dětí? Tato kriminalita by se: (zakroužkuj)

zvýšila - snížila - zůstala by stejná - nevím

10) Jaký máš názor na výši trestů, které jsou v současné době za spáchané trestné činy či přestupky ukládány? (zakroužkuj)

- tresty jsou příliš nízké
- tresty jsou příliš vysoké (přísné)
- tresty jsou přiměřené
- nedokážu to posoudit (nevím)

část II

U následujících otázek vyber a doplň jednu z nabízených možností (odpovědí), kterou považuješ za správnou.

(doplň: přešupek - trestný čin - „dovolené“ jednání * - nevím)

/ * „dovolené“ jednání = jednání, které podle tebe není trestným činem ani přešupkem, to znamená, že není zakázáno zákonem /

- když řidič projede křižovatku na červenou, tak je to
- když mladík nepustí sednout starší paní v tramvaji, tak je to
- když někdo slovně uráží jiného člověka, tak je to
- když někdo ukradne jinému z kapsy peněženku, tak je to
- když řidič zaparkuje auto na místě, kde je to zakázáno, tak je to
- když někdo přes den hlučí na lavičce u zastávky, tak je to
- když někdo vážně zraní jiného člověka (např. bodne nožem), tak je to
- když někdo řídí auto a nevlastní řidičský průkaz, tak je to
- když řidič srazí vozidlem člověka a z místa nehody ujede, tak je to
- když někdo jezdí na bruslích po parku, tak je to
- když někdo opakovaně týrá zvířata, tak je to
- když někdo neodevzdá věc, kterou našel (např. 500,- Kč), tak je to
- když někdo v noci křičí a dělá na ulici nepořádek, tak je to
- když hodně opilý řidič řídí automobil, tak je to
- když někdo předbíhá ve frontě na lístek do kina, tak je to
- když někdo zavraždí jiného člověka, tak je to
- když někdo vysype odpadky na místě, kde je to zakázáno, tak je to
- když někdo vyrábí drogy a pak je prodává jinému, tak je to
- když žák jde jednou za školu a nemá omluvenku, tak je to

- když někdo rozhlásí, že je někde bomba a přitom to není pravda, tak je to
- když prodavač prodá osobě mladší 18 let alkohol, tak je to
- když řidič automobilu překročí povolenou rychlost, tak je to
- když někdo padělá peníze, tak je to
- když někdo střílí na dvorku vzduchovkou do terče, tak je to
- když si někdo bez povolení opatří střelnou zbraň (např. pistoli), tak je to
- když terorista unese letadlo, tak je to
- když opravář špatně opraví pračku, tak je to
- když někdo překročí státní hranici mimo vyznačený přechod, tak je to
- když paní učitelka dá žákovi poznámku, tak je to
- když někdo v lese vykácí bez povolení mnoho velkých stromů, tak je to

**Závěr: pochopil(a) jsi většinu otázek z dotazníku, na které jsi byl(a) tázán(a)?
(zakroužkuj)**

ANO - NE

Příloha č. 2

Základní škola Úsov

Školní 187

789 73 Ú S O V

Úsov 10. října 2009

Souhlas s provedením průzkumného šetření k diplomové práci

Na základě žádosti Bc. Vratislava Číhala tímto vyjadřujeme souhlas s provedením průzkumného šetření mezi žáky naší základní školy za účelem získání podkladů pro realizaci diplomové práce s názvem „Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným snížením její věkové hranice“.

Mgr. Alena Hlochová

ředitelka ZŠ Úsov

Masarykova základní škola

8. května 67

783 53 Velká Bystřice

Velká Bystřice 10. října 2009

Souhlas s provedením průzkumného šetření k diplomové práci

Na základě žádosti Bc. Vratislava Číhala tímto vyjadřujeme souhlas s provedením průzkumného šetření mezi žáky naší základní školy za účelem získání podkladů pro realizaci diplomové práce s názvem „Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným snížením její věkové hranice“.

Mgr. Jarmila Štěpánová
ředitelka MZŠ Velká Bystřice

Základní škola Dr. Hrubého
Dr. Hrubého 2
785 01 Š T E R N B E R K

Šternberk 12. listopadu 2009

Souhlas s provedením průzkumného šetření k diplomové práci

Na základě žádosti Bc. Vratislava Číhala tímto vyjadřujeme souhlas s provedením průzkumného šetření mezi žáky naší základní školy za účelem získání podkladů pro realizaci diplomové práce s názvem „Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným snížením její věkové hranice“.

Mgr. Vlasta Šafránková
ředitelka ZŠ Dr. Hrubého,
Šternberk

Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče,
ZŠ a školní jídelna, Olomouc – Svatý Kopeček
Ústavní 97/9
Svatý Kopeček
779 00 O L O M O U C

Svatý Kopeček 12. listopadu 2009

Souhlas s provedením průzkumného šetření k diplomové práci

Na základě žádosti Bc. Vratislava Číhala tímto vyjadřujeme souhlas s provedením průzkumného šetření mezi chovanci našeho diagnostického ústavu za účelem získání podkladů pro realizaci diplomové práce s názvem „Trestní odpovědnost mládeže v souvislosti s navrhovaným snížením její věkové hranice“.

Mgr. Zdeněk Pochyla
ředitel DDÚ Svatý Kopeček

- názor na snížení věkové hranice tr. odpovědnosti v souvislosti s kriminalitou mládeže:

a) kriminalita by se snížila:	chlapci:	dívky:
b) kriminalita by zůstala stejná:	chlapci:	dívky:
c) kriminalita by se zvýšila:	chlapci:	dívky:
d) nedokážou posoudit:	chlapci:	dívky:

- názor na povahu současných trestů:

a) tresty jsou příliš nízké (mírné):	chlapci:	dívky:
b) tresty jsou přiměřené:	chlapci:	dívky:
c) tresty jsou příliš vysoké (přísné):	chlapci:	dívky:
d) nedokážou posoudit:	chlapci:	dívky:

- schopnost stanovit povahu vymezených jednání (právní vědomí):

(vyjádření průměrné procentuální úspěšnosti respondentů)

	0 – 20 % - špatná znalost	21 – 40 % - znalost podprůměrná	41 – 60 % - znalost průměrná	61 – 80 % - znalost dobrá	81 – 100 % - znalost výborná
Chlapci					
Dívky					

- počet respondentů, kteří uvádějí, že většinu položených otázek nepochopili:

chlapci:

dívky: